॥ अथ सटीकं गरुडपुराणं प्रारभ्यते ॥

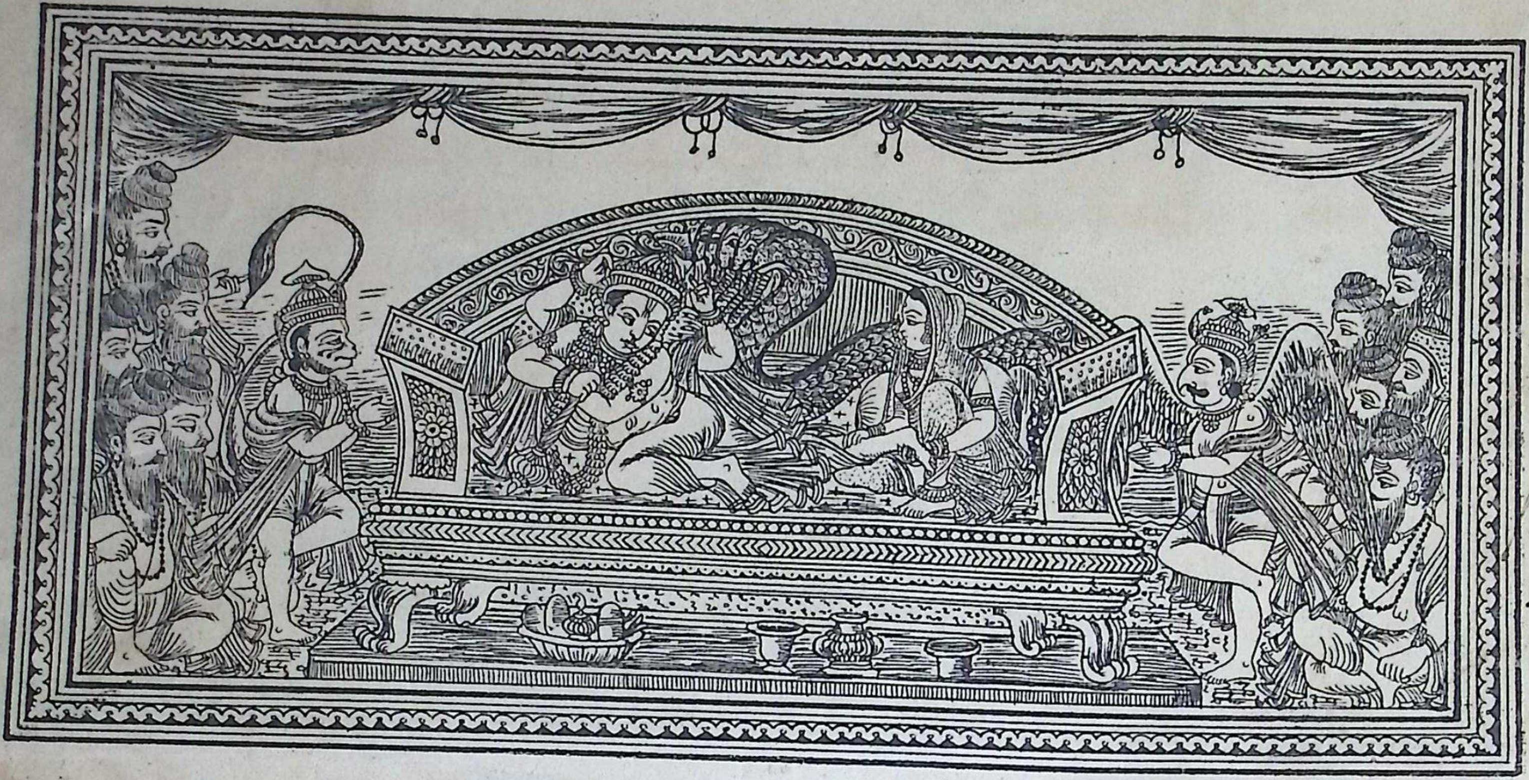

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथटीकाकारः समस्तग्रंथार्थमुद्घाटयन् हरिंस्तौति ॥ स्मरणाद्दुर्गतिहर्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता ॥ यःपरयानिजभक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिःपातु ॥ १ ॥ लक्ष्मीलतासमाश्लिष्टंकौस्तुभस्तबकोज्ज्वलं ॥ स्वर्गापवर्गफलदंहरिंकल्पद्रुमंनुमः ॥ २ ॥ सारात्सारंसमुद्धृत्यप्राचीनकृतसंग्रहात् ॥ तत्रचेयंमयाटीकायथामतिवितन्यते ॥३॥ अथसारोद्धारकर्ताशिष्टसंप्रदायानुसारेणमंगलमाचरति धर्मदृढेति अत्रवृक्षरूपकेणहरिंनिरूपयति मधुसूदनपादपोजयतीति यथापादपोवृक्षः पद्भिरधःप्रसृतशाखाभिर्जलंपिबतीतिपादपःतथैवायंमधुसूदनोऽपिपाद

॥ श्रीर्जयति ॥ ॥ धर्मदृढबद्धमूलोवेदस्कंधःपुराणशाखाढ्यः ॥

पएव पद्भ्यांचरणाभ्यांपातिसंसाराद्रक्षतिइतिपादपः संसारकूपपतितोत्तरणावलंबं भवाब्धिपोतंवंदेमहापुरुषतेचरणारविंदमितिभागवतवचनात् सोऽयंकीदृशः धर्मदृढबद्धमूलः धर्मोऽत्रअमृतरूपोभगवद्धर्मः अद्वेष्टासर्वभूतानामित्यारभ्य येतुधर्म्यामृतमिदंयथोक्तंपर्युपासते श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेऽतीवमेप्रिया इत्यंतेनगीतायांद्वादशाध्यायांतेऽष्टभिःश्लोकैर्भगवतोक्तः सएवदृढंबद्धंमूलंयस्येति अस्मद्देशभाषायांजडबंधइत्युच्यते अत्रायमभिप्रायः वृक्षोयथादृढमूलोहिस्वस्था

नेसुस्थिरोभवति प्रचुरतरपवनाद्युपद्रवैरपिततःस्वस्थानान्नोन्मूलनत्वमुपयाति तथैवायमपिभगवद्धर्मिहृदयेसुनिश्चलोभवति मूर्च्छनादिबलतरदुःखांतरायैरपिस्वभक्तहृदयान्नापयातीति तदुक्तंश्रीभागवते विसृजतिहृदयंनयस्यसाक्षाद्धरिरवशाभिहितोऽप्यघौघनाशः प्रणयरशनयाधृतांघ्रिपद्मःसभवतिभागवतप्रधानउक्तइति पुनःकीदृशः वेदस्कंधःपुराणशाखाढ्यः वेदाःस्कंधायस्येति पुराणान्येवशाखास्ताभिराढ्यः युक्तश्चेति अत्राप्ययंभावः वृक्षोयथाविस्तृतस्कंधशाखाभिर्दूरतरोऽप्युपसमीपएवदृश्यते तथैवायमपिवेदपुराणैः प्रकृतिपुरुषयोः परोऽप्युपलभ्यते यथावृक्षःस्कंधशाखाभिरेवोपसमागतानांबहुतरफलानिप्रददाति तथैवायमपिवेदपुराणैस्तच्छ्रोतृवक्तृणांधर्मार्थकाममोक्षफलानिप्रददाति यथाचवृक्षस्यशाखाःस्कंधेभ्यएवनिःसरंति अथचतत्संलग्नाएवभवंति तथाचपुराणान्यपिवेदोद्भूतानितन्मिलितान्येवचसंति नतुतेभ्यःपृथक् इतिहासपुराणानिपंचमोवेदउच्यते इतिवचनादिति पुनःकीदृशः क्रतुकुसुमोमोक्षफलः क्रतवोयज्ञाएवकुसुमानियस्य मोक्षःफलंयस्येति अत्राप्ययमाशयः वृक्षाद्यथाकुसुमोद्गमानंतरमेवफलप्राप्तिर्भवती

क्रतुकुसुमोमोक्षफलोमधुसूदनपादपोजयति ॥ १ ॥

ति तथा द्रव्ययज्ञाद्यनुष्ठानैः शुद्धांतःकरणस्यैवततोमोक्षफललाभोभवतीति किंचानेनमोक्षफलदातापिमधुसूदनपादपएवनान्यइत्यपिसूचितं तदुक्तंदेवैर्मुचुकुंदंप्रति वरंवृणीष्वभद्रंतेऋतेकैवल्यमद्यनः एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययइति एवंभूतोमधुसूदनपादपोजयति सर्वोत्कर्षेणवर्तते अत्रापिसर्वेभ्योब्रह्मादिभ्योऽप्यधिकतयावरीवर्तीत्यर्थः वृक्षोयथा वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुरिवस्थित इति निरूपणात् सर्ववृक्षेभ्योऽधिकोभवतितद्वदितिइदमार्याछंदः ॥ १ ॥

नैमिषेऽनिमिषक्षेत्रेऋषयःशौनकादयः ॥ सत्रंस्वर्गायलोकायसहस्रसममासत
॥ २ ॥ तएकदातुमुनयःप्रातर्हुतहुताग्नयः ॥ सत्कृतंसूतमासीनंपप्रच्छुरिदमादरात् ॥ ३ ॥

एवंमंगलंकृत्वाइदानींकथाप्रस्तावायसूतशौनकसंवादमवतारयति नैमिषइति अनिमिषक्षेत्रे अनिमिषःश्रीविष्णुः अलुप्तदृष्टित्वात् तस्यक्षेत्रेनैमिषारण्येऋषयः सहस्रंसमाःसंवत्सराः अनुष्ठानकालोयस्यतत्सहस्रसमंसत्रंयज्ञमासतअकुर्वत किमर्थं स्वर्गायलोकाय स्वर्गेगीयतइतिस्वर्गायोहरिः सएवलोकः भक्तानांनिवासस्थानं तस्मैतत्प्राप्तयएव नतुस्वर्गार्थं तस्यविनाशित्वेनतुच्छफलत्वादित्यर्थः ॥ २ ॥ प्रातःकालेहुताएवहुताग्नयो यैस्ते मुनयः दानमानादिभिःसत्कृतंसिंहासनेचासीनंसूतंइदंवक्ष्यमाणंआदरात्पप्रच्छुः ॥ ३ ॥

ऋषिभिस्तुअस्मिन्समस्तग्रंथेनिरूपितस्यसद्गतिदुर्गतिप्रदस्यधर्माधर्मस्यएकएवप्रश्नःकृतोभव
ति कथितइतिद्वाभ्यां भवतासर्वज्ञेनसम्यक्तेऽर्चिरभिसंभवंतीतिश्रुत्युक्तोऽर्चिरादिर्देवमार्गःकथि
तः बहुभिःपुराणैर्निरूपितः इदानीमिति ॥ ४ ॥ तथाचसंसारदुःखादीन्यपिश्रोतुमिच्छामइतिपूर्वे
णैवसंबंधः किंतत्क्लेशक्षयसाधनंतैःसंसारदुःखैर्यःक्लेशस्तस्यक्षयसाधनंच संसारदुःखानांक्लेश

॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कथितोभवतासम्यग्देवमार्गःसुखप्रदः ॥ इदानींश्रोतुमि
च्छामोयममार्गंभयप्रदं ॥४॥ तथासंसारदुःखानितत्क्लेशक्षयसाधनम् ॥ ऐहिका
मुष्मिकान्क्लेशान्यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंभोविवक्ष्यामि
यममार्गंसुदुर्गमं ॥ सुखदंपुण्यशीलानांपापिनांदुःखदायकं ॥ ६ ॥ यथाश्रीवि
ष्णुनाप्रोक्तंवैनतेयायपृच्छते ॥ तथैवकथयिष्यामिसंदेहच्छेदनायवः ॥ ७ ॥

स्यक्षयः केनसाधनेनभवतीत्यपिश्रोतुमिच्छामइत्यर्थः ॥ ५ ॥ अत्रोत्तरंश्रीभगवद्गरुडसंवा
देनसूतउवाच शृणुध्वमिति सुखदंपूर्वादिमार्गंदुःखदायकंदक्षिणमार्गमित्यग्रेवक्ष्यति ॥ ६ ॥
भगवद्वाक्यस्यातिप्रामाण्यात्संदेहोनकर्तव्यइतिभावः ॥ ७ ॥

विनयेनअवनतोनम्रः ॥ ८ ॥ उत्तमागतिः सद्योमुक्तिःक्रममुक्तिश्चेति ॥ ९ ॥ श्रुतंसर्वशास्त्रेषु स्मृतमितिपाठेमुनिभिःकथितम् ॥ १० ॥ हरिस्मरणात्सुलभोमोक्षः अतस्तद्रहिताननुशोचन्नाह सुगमं पठनेकठिनंनभवति ॥ ११ ॥ अतस्त्वामभजतांपापिनाम् ॥ १२ ॥ अत्रोत्तरंस

कदाचित्सुखमासीनंवैकुंठेश्रीहरिंगुरुं ॥ विनयावनतोभूत्वापप्रच्छविनतासुतः
॥ ८ ॥ गरुडउवाच ॥ भक्तिमार्गोबहुविधःकथितोभवताम़म ॥ तथाचकथितादे
वभक्तानांगतिरुत्तमा ॥ ९ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामियममार्गंभयंकरं ॥ त्वद्भक्तिवि
मुखानांचतत्रैवगमनंश्रुतम् ॥ १० ॥ सुगमंभवगन्नामजिह्वाचवशवर्तिनी ॥ त
थापिनरकंयांतिधिग्धिगस्तुनराधमान् ॥ ११ ॥ अतोमेभगवन्ब्रूहिपापिनांया
गतिर्भवेत् ॥ यममार्गेस्यदुःखानियथातेप्राप्नुवंतिवै ॥ १२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
वक्ष्येऽहंशृणुपक्षींद्रयममार्गंचयेनये॥नरकेपापिनोयांतिशृण्वतामपिभीतिदं॥१३

मासव्यासाभ्यांश्रीभगवानुवाचषड्भिरध्यायैः वक्ष्येऽहमित्यादिनाचपुनःयेनमार्गेणयेपापिनःनरकेयांतितानपिवक्ष्यामीत्यन्वयः ॥ १३ ॥

येहिपापरताइत्यादिपदानांपतंतिनरकेइतितृतीयेनसंबंधः पापरतानिषिद्धाचरणोत्सुकाः दयाधर्मेति दयानामप्रत्युपकारापेक्षारहितसर्वभूतहितानुचिंतनताधर्मोभगवद्धर्मः वर्णाश्रमविहितोवादुष्टानांसंगोयेषांते तथा सच्छास्त्रादौपराङ्मुखाश्च॥ १४ ॥आत्मनिस्वस्मिन्नेवसंभाविताः प्रतिष्ठितावयमितिमन्यमानाः अतएवस्तब्धाअनम्राः पूज्यानपिननमंतीत्यर्थः धनेनयोमा

येहिपापरतास्तार्क्ष्यदयाधर्मविवर्जिताः ॥ दुष्टसंगाश्चसच्छास्त्रसत्संगतिपराङ्मुखाः॥ १४ ॥ आत्मसंभाविताःस्तब्धाधनमानमदान्विताः॥ आसुरंभावमापन्नादैवीसंपद्विवर्जिताः ॥ १५ ॥ अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमावृताः ॥ प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेऽशुचौ ॥ १६ ॥

नःमदश्चतेनआसुरंभावं दंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादिभगवतोक्तः दैवीसंपदभयंसत्त्वसंशुद्धिरित्यादिचगीतायांप्रोक्ता ॥ १५ ॥ एवंभूतायत्प्राप्नुवंतितच्छृणु अनेकेति अनेकेषुपरदारपरद्रव्यहरणात्मकेषुमनोरथेप्रवृत्तंचित्तंअनेकचित्तंतेनविभ्रांताविक्षिप्ताः मोहमयेनजालेनसमावृतामत्स्याइवसूत्रमयेनजालेननियंत्रिताः एवंकामभोगेषुप्रसक्ताःअशुचौनरकेपतंति ॥ १६ ॥

ज्ञानशीलास्तुमोक्षंयांति पापशीलानामेवयमयातनाभवंतीत्याह येइति ॥ १७ ॥ ऐहिकं अस्मिँल्लोकेभोग्यम् ततऐहिकदुःखभोगानंतरं ॥ १८ ॥ पापशीलानांयमयातनाविवक्षुः प्रथमंमुनिप्रश्नानुसारेणतस्यैहिकदुःखान्याह सुकृतमित्यादिदशभिः पूर्वंबाल्याद्यवस्थायांसुकृतंभुक्त्वातदावार्धक्येदुष्कृतकर्मयोगाद्व्याधिःस्यादित्यर्थः ॥ १९ ॥ आधिर्मरणभयान्मानसी

येनराज्ञानशीलाश्चतेयांतिपरमांगतिं ॥ पापशीलानरायांतिदुःखेनयमयातनां
॥१७॥पापिनामैहिकंदुःखंयथाभवतितच्छृणु ॥ ततस्तेमरणंप्राप्ययथागच्छंति
यातनाः ॥ १८ ॥ सुकृतंदुष्कृतंवापिभुक्त्वापूर्वंयथार्जितं ॥ कर्मयोगात्तदातस्यक
श्चिद्व्याधिःप्रजायते ॥ १९ ॥ आधिव्याधिसमायुक्तंजीविताशासमुत्सुकं ॥ का
लोबलीयानहिवदज्ञातःप्रतिपद्यते ॥ २० ॥

व्यथातेनैवबहुवर्धमानोव्याधिश्चताभ्यांसम्यग्यातिव्याकुलता तयायुक्तंतथापिजीवितस्यैव आशायांसमुत्सुकं भोगवासनयासाभिलाषंतंनरं कालःअहिर्मूषकमिव अज्ञातएवाभिपद्यते तथा हि प्रमत्तमुच्चैरितिकृत्याचिंतयाप्रवृद्धलोभंविषयेषुलालसं त्वमप्रमत्तःसहसाभिपद्यसेक्षुल्लेलिहानोऽहिरिवाखुमंतक इति ॥ २० ॥

तत्राप्यंतकालेऽपिनजातःकदर्युनिर्वेदोयस्य स्वयंभृतैःस्वयंपालितैः पुत्रकलत्रादिभिर्भ्रियमाणः पुष्यमाणःसन्मरणोन्मुखोभवति ॥ २१ ॥ पापिनामेवअवज्ञाभवतिनतुसुकृतिनामित्याह आ स्तइति अवमत्याअवज्ञयाउपन्यस्तंसमीपेप्रक्षिप्तंआहारं गृहपालःश्वाइवाहरन् भुंजानआ

तत्राप्यजातनिर्वेदोभ्रियमाणःस्वयंभृतैः ॥ जरयोपात्तवैरूप्योमरणाभिमुखोगृ
हे ॥ २१ ॥ आस्तेवमत्योपन्यस्तंगृहपालइवाहरन् ॥ आमयाव्यप्रदीप्ताग्निर
ल्पाहारोऽल्पचेष्टितः ॥ २२ ॥ वायुनोत्क्रमतोत्तारःकफसंरुद्धनाडिकः ॥ कासश्वा
सकृतायासःकंठेघुरघुरायते ॥ २३ ॥ शयानःपरिशोचद्भिःपरिवीतःस्वबंधुभिः ॥
वाच्यमानोऽपिनब्रूतेकालपाशवशंगतः ॥ २४ ॥

स्ते आमयावीरोगी ॥ २२ ॥ कफेनसंरुद्धानाड्योमार्गभूतायस्यतेनउत्क्रामताप्राणवायुना विवृतनेत्रः कासश्वासाभ्यांकृतः आयासोयस्य कंठेघुरघुरइतिशब्दंकरोतीति ॥ २३ ॥ परिवीतः परिवेष्टितः वाच्यमानोऽपि बंधोतातेत्याहूयमानोऽपि ॥ २४ ॥

एवंव्याष्टतात्माआसक्तचित्तः उरुवेदनयास्तधीःशतवृश्चिकयुगपद्दशनसदृशयापीडयानष्टमतिः मूर्च्छितःसन् रुदतांरोदनंकुर्वतांस्वानांबंधूनांमध्येम्रियतेमरणंप्राप्नोति ॥ २५ ॥ अंतक्षणेअंतसमये दैवीदेवानामिवदिव्यदृष्टिः ययादृष्ट्यायमदूतानांप्रत्यक्षदर्शनंभवतीत्यर्थः पुनर्ययासर्वं इहलोकपरलोकरूपंजगत् एकीभूतंस्वसीमासंलग्नमिवप्रजायते अतआश्चर्यदर्शनान्नकिंचिद्वक्तु

एवंकुटुंबभरणेव्यापृतात्माजितेंद्रियः ॥ म्रियतेरुदतांस्वानामुरुवेदनयास्तधीः
॥ २५ ॥ तस्मिन्नंतक्षणेतार्क्ष्यदैवीदृष्टिःप्रजायते ॥ एकीभूतंजगत्सर्वंनकिंचि
द्वक्तुमीहते ॥ २६ ॥ विकलेंद्रियसंघातेचैतन्येजडतांगते ॥ प्रचलंतिततःप्राणा
याम्यैर्निकटवर्तिभिः ॥ २७ ॥ स्वस्थानाच्चलितेश्वासेकल्पाख्योह्यातुरक्षणः ॥
शतवृश्चिकदष्टस्ययापीडासानुभूयते ॥ २८ ॥

मिच्छतीत्यर्थः ॥ २६ ॥ समीपागतैर्याम्यैः हेतुभूतैर्यमदूतैः कृत्वाप्राणाःस्वस्थानात्प्रचलंति ॥ २७ ॥ आतुरस्यम्रियमाणस्यपापिनः क्षणोऽपिकल्पाख्यः महत्कष्टतयाकल्पसदृशःशतवृश्चिकैर्दष्टस्यपुरुषस्ययापीडाभवतिसाएवतेनानुभूयते ॥ २८ ॥

अथफेनमुद्गिरतेकफंवमति ॥ २९ ॥ तदाप्राणप्रयाणेप्राप्तौसरभसंसक्रोधंईक्षणंययोः ॥ ३० ॥
तौदूतौदृष्ट्वाशकृन्मलंमुंचति ॥ ३१ ॥ पुरुषोजीवः अंगुष्ठमात्रइतिइदंकंठस्थानेषोडशदलकम

फेनमुद्गिरतेसोऽथमुखंलालाकुलंभवेत् ॥ अधोद्वारेणगच्छंतिपापिनांप्राणवायवः
॥ २९ ॥ यमदूतौतदाप्राप्तौभीमौसरभसेक्षणौ ॥ पाशदंडधरौनग्नौदंतैःकटकटा
यतौ ॥ ३० ॥ ऊर्ध्वकेशौकाककृष्णौवक्रतुंडौनखायुधौ ॥ सदृष्ट्वात्रस्तहृदयःशकृ
न्मूत्रंविमुंचति ॥ ३१ ॥ अंगुष्ठमात्रःपुरुषोहाहाकुर्वन्कलेवरात् ॥ तदैवगृह्यते
दूतैर्याम्यैःपश्यन्स्वकंगृहम् ॥ ३२ ॥

लेऽध्यानस्वरूपंभवति नत्वंगुष्ठमात्रंजीवस्वरूपं सर्वशरीरव्यापकत्वात् अतोऽत्रहृदयाकाशेप्रति
ष्ठितत्वात्तत्प्रमाणं पुर्यष्टकवेष्टितंसूक्ष्मशरीरवंतंप्रादेशमात्रंपुरुषंवसंतमितिवज्ज्ञातव्यं ॥ ३२ ॥

एवंऐहिकदुःखंनिरूप्यइदानींपरलोकदुःखंनिरूपयति यातनादेहइति यातनाभोगायप्रारब्धकर्मणास्वप्नवदुत्थिते यथाभगवताश्रीकृष्णेन विनष्टशरीरमपिगुरोःपुत्रंतत्सदृशमेवयमलोकादानीयगुरवेदत्तमितिवत्स्वसदृशेशरीरे आवृत्यनिरुद्ध्यतौ दूतौनयतःगृहीत्वागच्छतः अन्यथाके

यातनादेहआवृत्यपाशैर्बद्ध्वागलेबलात् ॥ नयतोदीर्घमध्वानंदंड्यंराजभटायथा
॥ ३३ ॥ तस्यैवंनीयमानस्यदूताःसंतर्जयंतिच ॥ प्रवदंतिभयंतीव्रंनरकाणांपु
नःपुनः ॥ ३४ ॥ शीघ्रंप्रचलदुष्टात्मन्यास्यसित्वंयमालयं ॥ कुंभीपाकादिन
रकांस्त्वांनयावोऽद्यमाचिरम् ॥ ३५ ॥ एवंवाचस्तदाशृण्वन्बंधूनांरुदितंतथा ॥
उच्चैर्हाहेतिविलपंस्ताड्यतेयमकिंकरैः ॥ ३६ ॥

वलस्यैवतस्यसप्तदशावयवलिंगशरीरात्मकस्यपाशैर्गलेबंधनायोगात् अवयवास्तुज्ञानेंद्रियपंचकंप्राणपंचकंबुद्धिमनसीचेतिइदमेवकर्तृत्वभोक्तृत्वाद्यभिमानेनइहलोकपरलोकगामीव्यवहारिकोजीवइत्युच्यतेइति दंड्यंसापराधं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

तयोर्दूतयोस्तर्जनैस्ताडनैर्निर्भिन्नंविदीर्णंहृदयंयस्यसःस्वमघंपापंस्मरन्नार्तः सन्चलतीतिद्विती
येनान्वयः ॥ ३७ ॥ क्षुत्तृड्भ्यांपरीतोव्याप्तः तप्तावालुकायस्मिन् निर्गतआश्रमोविश्रामस्थानमु
दकंचयस्मिन् तस्मिन्पथि क्षुदादिभिश्चलितुमशक्तोऽपिकशयाताडितएवकृच्छ्रेणचलति ॥ ३८ ॥

तयोर्निर्भिन्नहृदयस्तर्जनैर्जातवेपथुः ॥ पथिश्वभिर्भक्ष्यमाणआर्तोऽघंस्वमनुस्मर
न् ॥ ३७ ॥ क्षुत्तृट्परीतोऽर्कदवानलानिलैःसंतप्यमानःपथितप्तवालुके ॥ कृ
च्छ्रेणपृष्ठेकशयाचताडितश्चलत्यशक्तोऽपिनिराश्रमोदके॥३८॥तत्रतत्रपतञ्छ्रां
तोमूर्च्छितःपुनरुत्थितः ॥ यथापापीयसानीतस्तमसायमसादनम् ॥ ३९ ॥ त्रि
भिर्मुहूर्तैर्द्वाभ्यांवानीयतेतत्रमानवः ॥ प्रदर्शयंतिदूतास्ताघोरानरकयातनाः ४०
मुहूर्तमात्रात्त्वरितंयमंवीक्ष्यभयंपुमान्॥यमाज्ञयासमंदूतैःपुनरायातिखेचरः ४१

अशक्तत्वमेवाह तत्रेति तमसातमोरूपेणयथायमस्यसादनंगृहंप्रतिनीतोभवति ॥ ३९ ॥ पा
पाधिक्येद्वाभ्यां ॥ ४० ॥ भयंयातनांपुनःस्वगृहंप्रतित्वरितंशीघ्रंदूतैःसहैव खेचरःसन्नाकाश
मार्गादेवायातीत्यर्थः ॥ ४१ ॥

देहंप्रतिप्रवेष्टुमिच्छन् ॥ ४२ ॥ दत्तं मृत्युस्थानादिषुसुतादिभिः ॥ ४३ ॥ ननुभुंक्तेपिंडेकथंतृप्तिर्नायातीतिचेत्तत्राह पापिनामिति नोपतिष्ठंतितृप्तिंनजनयंति पिंडदानंवर्षपर्यंतंभुंजंतितथा

आगम्यवासनाबद्धोदेहमिच्छन्यमानुगैः ॥ धृतःपाशेनरुदतिक्षुत्तृड्भ्यांपरिपी
डितः ॥ ४२ ॥ भुंक्तेपिंडंसुतैर्दत्तंदानंचातुरकालिकं ॥ तथापिनास्तिकस्ता
र्क्ष्यंतृप्तिंयातिनपातकी ॥ ४३ ॥ पापिनांनोपतिष्ठंतिदानंश्राद्धंजलांजलिः ॥
अतःक्षुद्व्याकुलायांतिपिंडदानभुजोऽपिते ॥ ४४ ॥ भवंतिप्रेतरूपास्तेपिंडदान
विवर्जिताः ॥ आकल्पंनिर्जनारण्येभ्रमंतिबहुदुःखिताः ॥ ४५ ॥

पि ॥ ४४ ॥ ननुकृतान्यपिपिंडदानादीनियदिपापिनांनोपतिष्ठंति तदाकिमनेनपिंडदानेनकृतमप्यकृतसममेवेतिचेदकृतेनतुप्रेतरूपाभवंतीत्याह भवंतीति ॥ ४५ ॥

किंचप्रायश्चित्तरूपयमयातनाभोगेनैवपापक्षयेसतिमनुष्यदेहंलभतेनान्यथेत्याह नेति तथाहि चवक्ष्यति एवंदुष्कर्मकर्ताहिभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् मानुष्यंलभतेतार्क्ष्यसमीभूतेशुभाशुभेइति अतोमनुष्यजन्मनिसंचितसुकृतकर्मोदयवशात् कदाचित्सद्गतिरपिभविष्यतीति तस्माद

नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥ अभुक्तायातनांजंतुर्मानुष्यंलभतेनहि
॥ ४६ ॥ अतोदद्यात्सुतःपिंडान्दिनेषुदशसुद्विज ॥ प्रत्यहंतेविभज्यंतेचतुर्भागैः
खगोत्तम ॥ ४७ ॥ भागद्वयंतुदेहस्यपुष्टिदंभूतपंचके ॥ तृतीयंयमदूतानांचतुर्थं
सोपजीवति ॥ ४८ ॥ अहोरात्रैश्चनवभिःप्रेतःपिंडमवाप्नुयात् ॥ जंतुर्निष्पन्नदे
हश्चदशमेबलमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ दग्धेदेहेपुनर्देहःपिंडैरुत्पद्यतेखग ॥ हस्तमा
त्रःपुमान्येनपथिभुंक्तेशुभाशुभम् ॥ ५० ॥

करणादल्पमपिविहिताचरणमेवयुक्तमितिभावः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ तदेवाह सप्रेतः उपजीवति भक्षति ॥ ४८ ॥ पिंडापिंडजशरीरं निष्पन्नःपिंडैरुत्पन्नोदेहोयस्यसजंतुर्जीवः बलंमार्गगमनसामर्थ्यं ॥४९॥ येनपिंडजदेहेन पथियममार्गेशुभेषुपुण्यफलेषु अशुभंपापफलमेवभुंक्ते ॥ ५० ॥

पिंडजदेहोत्पत्तिप्रकारमाह प्रथमेहनीतिसार्धद्वाभ्याम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

प्रथमेऽहनियःपिंडस्तेनमूर्धाप्रजायते ॥ ग्रीवास्कंधौद्वितीयेनतृतीयाद्धृदयंभवेत्
॥ ५१ ॥ चतुर्थेनभवेत्पृष्ठंपंचमान्नाभिरेवच ॥ षष्ठेनचकटीगुह्यंसप्तमात्सक्थि
नीभवेत् ॥ ५२ ॥ जानुपादौतथाद्वाभ्यांदशमेऽह्निक्षुधातृषा ॥ ५३ ॥ पिंडजंदे
हमाश्रित्यक्षुधाविष्टस्तृषार्दितः ॥ एकादशंद्वादशंचप्रेतोभुंक्तेदिनद्वयं ॥ ५४ ॥
त्रयोदशेऽहनिप्रेतोयन्त्रितोयमकिंकरैः ॥ तस्मिन्मार्गेव्रजत्येकोगृहीतइवमर्कटः
॥५५॥ षडशीतिसहस्राणियोजनानांप्रमाणतः ॥ यममार्गस्यविस्तारोविनावैत
रणींखग ॥ ५६ ॥ अहन्यहनिवैप्रेतोयोजनानांशतद्वयं ॥ चत्वारिंशत्तथासप्तदि
वारात्रेणगच्छति ॥ ५७ ॥ अतीत्यक्रमशोमार्गेपुराणीमानिषोडश ॥ प्रयातिधर्म
राजस्यभवनंपातकीजनः ॥ ५८ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

षोडशपुरनामान्याह सौम्यमित्यादि धर्मभवनं धार्मिकैर्लभ्यंवक्ष्यमाणंदिव्यसभासहितं याम्यं पापिभिर्लभ्यंयमयातनारूपं चकारइत्येवभवेदितिज्ञापनार्थः तत्तुअग्रतः षोडशपुरेभ्योऽग्रेभवतीति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिटीकायांप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ऐहिकामुष्मिकंदुःखंश्रुत्वासंक्षेपतोऽधुना । तदेवविस्तराच्छ्रोतुंगरुडःपरिपृच्छति ॥ १ ॥ आमुष्मिकंसमासेनप्रोक्तंदुःखंतदेवहि । द्वितीयेपुनरध्यायेविस्तरेणाहमाधवः ॥ २ ॥ कीदृशइति ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

सौम्यंसौरिपुरंनगेंद्रभवनंगंधर्वशैलागमौक्रौंचंक्रूरपुरंविचित्रभवनंबह्वापदं दुःखदं ॥ नानाक्रंदपुरंसुतप्तभवनंरौद्रंपयोवर्षणंशीताढ्यंबहुभीतिधर्मभवनंयाम्यंपुरंचाग्रतः ॥ ५९ ॥ याम्यपाशैर्धृतःपापीहाहेतिप्ररुदन्पथि ॥ स्वगृहंतुपरित्यज्यपुरंयाम्यमनुव्रजेत् ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीसारोद्धारेगरुडपुराणेपापिनामैहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ कीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदः ॥ यत्रयांतियथापापास्तन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥

॥ २ ॥ यममार्गस्यदुःखप्रदत्वमेवाह वृक्षच्छायेत्यादिवैतरणीनिरूपणांतम् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यममार्गंमहद्दुःखप्रदंतेकथयाम्यहं ॥ ममभक्तोऽपितच्छ्रुत्वात्वंभविष्यसिकंपितः ॥ २ ॥ वृक्षच्छायानतत्रास्तियत्रविश्रमतेनरः ॥ यस्मिन्मार्गेनचान्नाद्यंयेनप्राणान्समुद्धरेत् ॥ ३ ॥ नजलंदृश्यतेक्वापितृषितोऽतीवयःपिबेत् ॥ तपंतेद्वादशादित्याःप्रलयांतेयथाखग ॥ ४ ॥ तस्मिन्गच्छतिपापात्माशीतवातेनपीडितः ॥ कंटकैर्विध्यतेक्वापिक्वचित्सर्पैर्महाविषैः ॥ ५ ॥ सिंहैर्व्याघ्रैःश्वभिर्घोरैर्भक्ष्यतेक्वापिपापकृत् ॥ वृश्चिकैर्दंशतेक्वापिक्वचिद्दह्यतिवह्निना ॥ ६ ॥ ततःक्वचिन्महाघोरमसिपत्रवनंमहत् ॥ योजनानांसहस्रेद्वेविस्तारायामतःस्मृतम् ॥ ७ ॥ काकोलूकवटगृध्रसरघादंशसंकुलम् ॥ सदावाग्निचतत्पत्रैश्छिन्नभिन्नःप्रजायते ॥ ८ ॥

॥ ६ ॥ सरघामधुमक्षिका ॥ ७ ॥ ८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ क्षारंभस्म महानिम्नानिमहद्गर्तानि वप्रप्ररोहणंउच्चप्रदेशारोहणं

क्वचित्पतत्यंधकूपेविकटात्पर्वतात्क्वचित् ॥ गच्छतेक्षुरधारासुशंकूनासुपरिक्वचित् ॥ ९ ॥ स्खलत्यंधेतमस्युग्रेजलेनिपततिक्वचित् ॥ क्वचित्पंकेजलौकाढ्येक्वचित्संतप्तकर्दमे ॥ १० ॥ संतप्तवालुकाकीर्णेध्मातताम्रमयेक्वचित् ॥ क्वचिदंगारराशौचमहाधूमाकुलेक्वचित् ॥ ११ ॥ क्वचिदंगारवृष्टिश्चशिलावृष्टिःसवज्रका ॥ रक्तवृष्टिःशस्त्रवृष्टिःक्वचिदुष्णांबुवर्षणं ॥१२॥ क्षारकर्दमवृष्टिश्चमहानिम्नानिचक्वचित् ॥ वप्रप्ररोहणंक्वापिकंदरेषुप्रवेशनं ॥१३॥ गाढांधकारस्तत्रास्तिदुःखारोहशिलाःक्वचित् ॥ पूयशोणितपूर्णाश्चविष्ठापूर्णाह्रदाःक्वचित् ॥ १४ ॥ मार्गमध्यवहात्युग्राघोरावैतरणीनदी ॥ सादृष्टादुःखदाकिंवायस्यावार्ताभयावहाः ॥१५॥ शतयोजनविस्तीर्णापूयशोणितवाहिनी ॥ अस्थिवृंदतटादुर्गामांसशोणितकर्दमा ॥१६॥

॥ १३ ॥ तत्रकंदरे दुःखारोहाःदुखेनारोढुमशक्याः ॥ १४ ॥ सादृष्टासतीदुःखदाभवतीतिकिंवाच्यं ॥ १५ ॥ तामेवनिरूपयेति शतयोजनेत्येकादशभिः ॥ १६ ॥

अगाधादुस्तरापापैःकेशशैवालदुर्गमा ॥ महाग्राहसमाकीर्णाघोरपक्षिशतैर्वृता
॥१७॥ आगतंपापिनंदृष्ट्वाज्वालाधूमसमाकुला ॥ क्वथतेसानदीतार्क्ष्यकटाहांतर्घृ
तंयथा ॥१८॥ कृमिभिःसंकुलाघोरैःसूचीवक्त्रैःसमंततः ॥ वज्रतुंडैर्महागृध्रैर्वायसैः
परिवारिता ॥१९॥ शिशुमारैश्चमकरैर्जलौकोमत्स्यकच्छपैः ॥ अन्यैर्जलस्थजी
वैश्चपूरितामांसभेदकैः ॥२०॥ पतितास्तत्प्रवाहेचक्रंदंतिबहुपापिनः ॥ हाभ्रा
तःपुत्रतातेतिप्रलपंतिमुहुर्मुहुः ॥ २१ ॥ क्षुधितास्तृषिताःपापाःपिबंतिकिलशो
णितं ॥ सासरिद्रुधिरापूरंवहंतीफेनितंबहु ॥२२॥महाघोरातिगर्जंतीदुर्निरीक्ष्या
भयावहा ॥ तस्यादर्शनमात्रेणपापाःस्युर्गतचेतनाः ॥२३॥ बहुवृश्चिकसंकीर्णा
सेविताकृष्णपन्नगैः ॥ तन्मध्येपतितानांचत्राताकोऽपिनविद्यते ॥२४॥ आवर्तश
तसाहस्रैःपातालेयांतिपापिनः ॥ क्षणंतिष्ठंतिपातालेक्षणादुपरिवर्तिनः ॥२५॥

॥ २६ ॥ एवंउक्तप्रकारेणबहुविधाक्लेशायस्मिन्इति कीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदइति प्रथमप्रश्नंसमाधाययत्रयांतियथापापाइतिद्वितीयस्योत्तरमाह यावदध्यायसमाप्ति एवमिति

पापिनांपतनायैवनिर्मितासानदीखग ॥ नपारंदृश्यतेतस्यादुस्तराबहुदुःखदा ॥ २६ ॥ एवंबहुविधक्लेशेयममार्गेऽतिदुःखदे ॥ क्रोशंतश्चरुदंतश्चदुःखितायांति पापिनः ॥ २७ ॥ पाशेनयंत्रिताःकेचित्कृष्यमाणास्तथांकुशैः ॥ शस्त्राग्रैःपृष्ठतःप्रोतैर्नीयमानाश्चपापिनः ॥ २८ ॥ नासाग्रपाशकृष्टाश्चकर्णपाशैस्तथापरे ॥ कालपाशैःकृष्यमाणाःकाकैःकृष्यास्तथापरे ॥ २९ ॥ ग्रीवाबाहुषुपादेषुबद्धाःपृष्ठेचशृंखलैः ॥ अयोभारचयंकेचिद्वहंतःपथियांतिये ॥ ३० ॥ यमदूतैर्महाघोरैस्ताड्यमानाश्चमुद्गरैः ॥ वमंतोरुधिरंवक्त्रात्तदेवाश्नंतितेपुनः ॥ ३१ ॥

॥ २७ ॥ शस्त्राणांकुंतत्रिशूलादीनांपृष्ठतःप्रोतैरग्रैः ॥ २८ ॥ नासाग्रेत्युत्तरवत् ॥ २९ ॥ अयोभारचयंलोहभारसमूहम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अनुतापमेवाह मयेतिसप्तभिः देहोयस्यास्तीतिदेहीस्थूलसूक्ष्मदेहाभिमानिन्जीवइत्यनुतापात्स्वयमेवात्मानंसंबोध्याह मयास्थूलदेहेनदानंनदत्तंनहुतंचेतिअत

शोचंतेस्वानिकर्माणिग्लानिंगच्छंतिजंतवः ॥ अतीवदुःखसंपन्नाःप्रयांतियममं
दिरं ॥ ३२ ॥ तथाचसव्रजन्मार्गेपुत्रपौत्रइतिब्रुवन् ॥ हाहेतिप्ररुदन्नित्यमनुत
प्यतिमंदधीः ॥ ३३ ॥ महतापुण्ययोगेनमानुषंजन्मलभ्यते ॥ तत्प्राप्यनकृ
तोधर्मःकीदृशंहिमयाकृतं ॥ ३४ ॥ मयानदत्तंनहुतंहुताशनेतपोनतप्तंत्रिद
शानपूजिताः ॥ नतीर्थसेवाविहिताविधानतोदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम्
॥ ३५ ॥ नपूजिताविप्रगणाःसुरापगानचाश्रिताःसत्पुरुषानसेविताः ॥ परो
पकारानकृताःकदाचनदेहिन्क्वचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ॥ ३६ ॥

स्त्वयाकर्तृत्वाभिमानिनाकृतंयद्विगर्हितंत्यागरूपंकर्मतत्त्वमेवनिस्तर भोक्तृत्वाभिमानिनातत्फलंभुंक्ष्वेत्यर्थः अत्रत्वयेतिलोकोक्त्यापरत्वापरत्वनिर्देशः पौनःपुन्यंचेति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

गोविप्राणांवृत्तिराजीवका तदर्थं अणुस्वल्पमपिधनादिकंनअकारिनकृतंमयेति ॥ ३७ ॥ नित्यदानंअन्नादिकं गवाह्निकंएकस्यागोरेकाहतृप्तिजनकंतृणादि तथाह्निकमितिपाठे आह्निकं स्नानंसंध्यांजपंहोमंस्वाध्यायंदेवतार्चनमितिश्रुत्युक्तमावश्यकंकर्म किंच वेदशास्त्राणामर्थं अवश्य

जलाशयोनैवकृतोहिनिर्जलेमनुष्यहेतोःपशुपक्षिहेतवे ॥ गोविप्रवृत्त्यर्थमकारिनाण्वपिदेहिन्कचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ॥ ३७ ॥ ननित्यदानंनगवाह्निकंकृतंनवेदशास्त्रार्थवचःप्रमाणितम् ॥ श्रुतंपुराणंनचपूजितोज्ञोदेहिन्कचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ॥ ३८ ॥ भर्तुर्मयानैवकृतंहितंवचःपतिव्रतंनैवकदापिपालितं ॥ नगौरवंकापिकृतंगुरूचितंदेहिन्कचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतं ॥ ३९ ॥

मेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभमित्यादि यथार्थंवचःनप्रमाणितंनास्तिकतयाप्रमाणंनकृतं ज्ञस्तद्वक्ता ॥ ३८ ॥ हितंममैवसुखदंभर्तुर्वचः गुरूणांश्वश्र्वादीनांउचितंगौरवंचरणसेवादिकंकापिकदाचिदपिनकृतं ॥ ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पतिसेवनमेवस्त्रीणांपरमोधर्मइतिबुद्ध्यापतिर्नैवसेवितः किंतु दांभिकामुंडाः सेविताः ॥ ४० ॥ तपःसेवनमेवाह मासोपवासैरिति बहुदुःखानांवैधव्यपराधीनतादीनांपूर्वजन्मनिकृतैर्विकर्मभिर्निषिद्धाचरणैः मयाजीवेननारीशरीरंलब्धमित्यत्रस्थूलशरीराभिप्रायेणजीवस्योक्तिः किंच सूक्ष्मशरीराभिमानवतिजीवेतुवासनानुसारेणैवपुरंजनवन्नरनारीत्वं नतुवास्तवमिति तदुक्तं

> नधर्मबुद्ध्यापतिरेवसेवितोवह्निप्रवेशोनकृतोमृतेपतौ ॥ वैधव्यमासाद्यतपोनसेवितंदेहिन्कचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतं ॥ ४० ॥ मासोपवासैर्नविशोषितंमयाचांद्रायणैर्वानियमैःसविस्तरैः ॥ नारीशरीरंबहुदुःखभाजनंलब्धंमयापूर्वकृतैर्विकर्मभिः ॥ ४१ ॥ एवंविलप्यबहुशोसस्मरन्पूर्वदैहिकं ॥ मानुषत्वंममकुतइतिक्रोशन्प्रसर्पति ॥ ४२ ॥

श्रीरामस्वामिनातारांप्रति नस्त्रीपुमान्वाषंढोवाजीवःसर्वगतोऽव्ययः एकएवाद्वितीयोऽयमाकाशवदलेपकइति ॥ ४१ ॥ एवमनुतापंनिरूप्यमार्गगमनंनिरूपयति एवमित्यादि नदीन्यग्रोधयोः संयोगादस्यपुरस्यसौम्यत्वंरम्यत्वंचेति अन्यत्रवृक्षच्छायानतत्रास्तिनजलंदृश्यतेक्वचिदिति निरूपणादेतद्विपरीतत्वम् ॥ ४२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तत्रत्याः सौम्यपुरवासिनः ॥ ४६ ॥ चिरंयाहिवर्षपर्यंतंगच्छ ॥ ४७ ॥
हेपरलोकपांथत्वंसंबलंसम्यगप्रतिहतंबलंयस्येतिसंबलोयमस्तस्यबलंपराक्रमंनोजानासि किंच

दशसप्तदिनान्येकोवायुवेगेनगच्छति ॥ अष्टादशेदिनेतार्क्ष्यप्रेतःसौम्यपुरंव्रजे
त् ॥ ४३ ॥ तस्मिन्पुरवरेरम्येप्रेतानांचगणोमहान् ॥ पुष्पभद्रानदीतत्रन्यग्रो
धःप्रियदर्शनः ॥ ४४ ॥ पुरेतत्रसविश्राममंप्राप्यतेयमकिंकरैः ॥ दारपुत्रादिकं
सौख्यंस्मरतेतत्रदुःखितः ॥ ४५ ॥ धनानिभृत्यमात्राणिसर्वंशोचतिवैयदा ॥
तदाप्रेतांस्तुतत्रत्याःकिंकराश्चेदमब्रुवन् ॥ ४६ ॥ क्वधनंक्वसुताजायाक्वसुहृत्क्व
चबांधवाः ॥ स्वकर्मोपार्जितंभोक्तामूढयाहिचिरंपथि ॥ ४७ ॥ जानासिसंबलब
लंबलमध्वगानांनोसंबलाययतसेपरलोकपांथ ॥ गंतव्यमस्तितवनिश्चितमेव
तेनमार्गेणयत्रभवतिक्रयविक्रयोहि ॥ ४८ ॥

अध्वगानांअध्वनियममार्गेयुष्मदादिभिःसहगच्छंतीत्यध्वगाः अस्मदादयो दूतास्तेषांबलंनोजा

नासि किंच संबलाययमार्थंनोयतसे यथायमोयातनांनददाति तथायत्नंनकरोषीतिसावज्ञवचनानि अत्रनोइत्यस्यदेहलीदीपकन्यायेनसर्वत्रसंबंधः यत्रयस्मिन्मार्गेक्रयोविक्रयश्चापिनास्तितेनगंतव्यमस्तीति ॥ ४८ ॥ बालानभिव्याप्येत्याबालं आबालंख्यातः बालाअपि जानंतीत्यर्थः सचासौमार्गश्चायंनश्रुतःकिं ॥ ४९ ॥ ५० ॥ गृहात्त्रयोदशेहनिमार्गेव्रजति अ

आबालख्यातमार्गोऽयंनैवमर्त्यश्रुतस्त्वया॥ पुराणसंभवंवाक्यंकिंद्विजेभ्योऽपिन
श्रुतम्॥४९॥एवमुक्तस्ततोदूतैस्ताड्यमानश्चमुद्गरैः॥ निपतन्नुत्पतन्धावन्पाशैरा
कृष्यतेबलात् ॥ ५० ॥ अत्रदत्तंसुतैःपौत्रैःस्नेहाद्वाकृपयाथवा ॥ मासिकंपिंडम
श्नातिततःसौरिपुरंव्रजेत् ॥ ५१ ॥ तत्रनाम्नास्तिराजावैजंगमःकालरूपधृक्॥
तद्दृष्ट्वाभयभीतोऽसौविश्रामेकुरुतेमतिम् ॥ ५२ ॥

ष्टादशेहनिसौम्यपुरंप्राप्नोति अत्रसौम्यपुरेमासिकमश्नाति त्रैपक्षिकस्यचविश्रामाभावादकथितमपिभोजनंमार्गेएवज्ञातव्यं ॥ ५१ ॥ तत्रसौरिपुरेकालरूपधृक्कालोयमस्तद्रूपंधरतीतिविशेषणात् यमवज्जंगमस्यापिसौरित्वं सूरःसूर्यस्तस्यापत्यंसौरिस्तस्यपुरमतोऽस्यसौरिपुरंनाम॥५२॥

॥५३॥ नगेंद्रभवनं नगच्छंतितेनगाः वृक्षास्तेषांइंद्राउच्चतरवस्तेषांभवनंस्थानमतोऽस्यनगेंद्र भवनंनाम तदेवाह तत्रतत्पुरमार्गेमध्येचरौद्राणि असिपत्रवनानिदृष्ट्वाक्रंदति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

उदकंचान्नसंयुक्तंभुंक्तेतत्रपुरेगतः ॥ त्रैपक्षिकेवैयद्दत्तंसतत्पुरमतिक्रमेत् ॥ ५३ ॥
ततोनगेंद्रभवनंप्रेतोयातित्वरान्वितः ॥ वनानितत्ररौद्राणिदृष्ट्वाक्रंदतिदुःखि
तः ॥ ५४ ॥ निर्घृणैःकृष्यमाणस्तुरुदतेचपुनःपुनः ॥ मासद्वयावसानेतुतत्पुरं
व्यथितोव्रजेत् ॥ ५५ ॥ भुक्त्वापिंडंजलंवस्त्रंदत्तंयद्बांधवैरिह ॥ कृष्यमाणः
पुनःपाशैर्नीयतेऽग्रेचाकिंकरैः ॥ ५६ ॥ मासेतृतीयेसंप्राप्तेप्राप्यगंधर्वपत्तनम् ॥
तृतीयमासिकंपिंडंतत्रभुक्त्वाप्रसर्पति ॥ ५७ ॥ शैलागमंचतुर्थेचमासिप्राप्नो
तिवैपुरं ॥ पाषाणास्तत्रवर्षंतिप्रेतस्योपरिभूरिशः ॥ ५८ ॥

॥६५॥ गंधर्वपत्तनंयथासूर्योदयेदृश्यते तथादूरादेवदृश्यमानंसमीपगमनाददृश्यंभवतीतिहेतोः अस्यगंधर्वनगरंनाम ॥५७॥ शैलानांपाषाणानांआगमंपतनंयस्मिन्इतिशैलागमंनाम ॥ ५८॥

क्रौंचं क्रंचुहिंसायामितिधातोर्हिंस्रजनैर्व्याप्तत्वादस्यक्रौंचपुरंनाम ॥ ५९ ॥ क्रूराणांनिर्दयानां पुरमिति ॥ ६० ॥ आप्यायितःकिंचित्तृप्तः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ चित्रएवविचित्रःजयएववि

चतुर्थमासिकंपिंडंभुक्त्वाकिंचित्सुखीभवेत् ॥ ततोयातिपुरंप्रेतःक्रौंचंमासेऽथपंचमे ॥ ५९ ॥ हस्तदत्तंतदाभुंक्तेप्रेतःक्रौंचपुरेस्थितः ॥ यत्पंचमासिकंपिंडंभुक्त्वाक्रूरपुरंव्रजेत् ॥ ६० ॥ सार्धकैःपंचभिर्मासैर्न्यूनषाण्मासिकंव्रजेत् ॥ तत्रदत्तेनपिंडेनघटेनाप्यायितःस्थितः ॥ ६१ ॥ मुहूर्तार्धंतुविश्राम्यकंपमानःसुदुःखितः ॥ तत्पुरंतुपरित्यज्यतर्जितोयमकिंकरैः ॥ ६२ ॥ प्रयातिचित्रभवनंविचित्रोनामपार्थिवः ॥ यमस्यैवानुजोभ्रातायत्रराज्यंप्रशास्तिहि ॥ ६३ ॥ तंविलोक्यमहाकायंयदाभीतःपलायते ॥ तदासंमुखआगत्यकैवर्ताइदमब्रुवन् ॥ ६४ ॥ वयंतेततुकामायमहावैतरणींनदीम् ॥ नावमादायसंप्राप्तायदितेपुण्यमीदृशम् ॥ ६५ ॥

जयइतिवत्तस्यविचित्रस्वभवनंमंदिरं यत्रयस्मिन्विचित्रभवने ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ईदृशंनौकारोहणयोग्यम् ॥ ६५ ॥

तदेवाह दानमितिद्वाभ्याम् या त्वयामर्त्यलोके श्रुता सा इयं तवाग्रेवर्तमानायस्माद्वितरणाद्गोदानात्तीर्यते तस्माद्धेतोर्वैतरणीति ॥६६॥ उपसर्पतिसमीपेआयास्यति अन्यथागोदानंविनानेति हादैवेत्यदानान्निर्वेदवचनम् ॥६७॥ निमज्जतिनिमग्नोभवति ॥६८॥ निमज्जितस्यपारप्राप्ति

दानंवितरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ इयंसातीर्यतेयस्मात्तस्माद्वैतरणीस्मृता ॥ ६६ ॥ यदित्वयाप्रदत्तागौस्तदानौरुपसर्पति ॥ नान्यथेतिवचस्तेषांश्रुत्वाहादैवभाषते ॥ ६७ ॥ तंदृष्ट्वाकथ्यतेसातुतांदृष्ट्वासोऽतिक्रंदते ॥ अदत्तदानः पापात्मातस्यामेवनिमज्जति ॥ ६८ ॥ तन्मुखेकंटकंदत्वादूतैराकाशसंस्थितैः ॥ बडिशेनयथामत्स्यस्तथापारंप्रणीयते ॥ ६९ ॥ षाण्मासिकंचयत्पिंडंतत्रभुक्त्वा प्रसर्पति ॥ मार्गेसविलपन्यातिबुभुक्षापीडितोह्यलम् ॥ ७० ॥

प्रकारमाह तन्मुखइति बडिशंमत्स्यवेधनम् ॥६९॥ षाण्मासिकंपिंडंभुक्त्वापिबुभुक्षापीडितः इत्यत्रापि तथापिनास्तिकस्तार्क्ष्यतृप्तिंयातिनपातकी पापिनांनोपतिष्ठंतिदानंश्राद्धंजलांजलिरितिपूर्ववज्ज्ञातव्यम् ॥ ७० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

बहुविधाक्षुधाद्यापद्यस्मिन्नितिबह्वापदंनाम ॥ ७१ ॥ खेक्वचिन्निरालंबमार्गेखगवद्गच्छन्महद्दुः
खंप्राप्नोतिअतोस्यदुःखदंनाम ॥ ७२ ॥ नानागणाःक्रंदंतियस्मिन्नितिनानाक्रंदंनाम ॥ ७३ ॥
नानाप्रकारैराक्रंदंतिचतेगणाश्चतानतिदारुणान्दृष्ट्वास्वयमप्यतिदुःखितःसन्आक्रंदति ॥ ७४ ॥

सप्तमेमासिसंप्राप्तेपुरंबह्वापदंव्रजेत् ॥ तत्रभुंक्तेप्रदत्तंयत्सप्तमेमासिपुत्रकैः ॥७१॥
तत्पुरंतुव्यतिक्रम्यदुःखदंपुरमृच्छति ॥ महद्दुःखमवाप्नोतिखेगच्छन्खेचरेश्वर
॥७२॥ मास्यष्टमेप्रदत्तंयत्पिंडंभुक्त्वाप्रसर्पति ॥ नवमेमासिसंपूर्णेनानाक्रंदपुरंव्र
जेत् ॥ ७३ ॥ नानाक्रंदगणान्दृष्ट्वाक्रंदमानान्सुदारुणान् ॥ स्वयंचशून्यहृदयःस
माक्रंदतिदुःखितः ॥ ७४ ॥ विहायतत्पुरःप्रेतस्तर्जितोयमकिंकरैः ॥ सुतप्तभवनं
गच्छेद्दशमेमासिकृच्छ्रतः ॥ ७५ ॥ पिंडदानंजलंतत्रभुक्त्वापिनसुखीभवेत् ॥
मासिचैकादशेपूर्णेपुरंरौद्रंसगच्छति ॥ ७६ ॥

परितोदावाग्निनाउपर्यंगारवृष्ट्याचसुष्ठुअतितप्तंचतद्भवनंचेतिसुतप्तभवनंनाम ॥ ७५ ॥ रौद्रा
णांभयंकराणांपुरमितिरौद्रपुरंनाम ॥ ७६ ॥ ॥ ॥ ॥

पयसांसंतप्तजलानांवर्षणंवृष्टिर्यस्मिन्निति पयोवर्षणंनामपुरमृच्छति ऋच्छगताविति गच्छतीत्यर्थः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ हिमादपिशतगुणेनशीतेनाढयंयुक्तंभवतीतिशीताढयंनाम ॥ ७९ ॥ व्यपोह

दशैकमासिकंतत्रभुंक्तेदत्तंसुतादिभिः ॥ सार्धेचैकादशेमासिपयोवर्षणमृच्छ
ति ॥ ७७ ॥ मेघास्तत्रप्रवर्षंतिप्रेतानांदुःखदायकाः ॥ न्यूनाब्दिकंचयच्छ्राद्धं
तत्रभुंक्तेसदुःखितः ॥ ७८ ॥ संपूर्णेतुततोवर्षेशीताढ्यंनगरंव्रजेत् ॥ हिमा
च्छतगुणंतत्रमहाशीतंतपत्यपि ॥ ७९ ॥ शीतार्तःक्षुधितःसोऽपिवीक्षतेहिदि
शोदश ॥ तिष्ठतेबांधवःकोऽपियोमेदुःखंव्यपोहति ॥ ८० ॥ किंकरास्तेवदंत्यत्र
कृतेपुण्यंहिताहृशं ॥ भुक्त्वाचवार्षिकंपिंडंधैर्यमालंबतेपुनः ॥ ८१ ॥ ततःसंव
त्सरस्यांतेप्रत्यासन्नेयमालये ॥ बहुभीतिपुरेगत्वाहस्तमात्रंसमुत्सृजेत् ॥ ८२ ॥

तिदूरीकरोति ॥८०॥ ताहृशंयाहृशेनएतद्दुःखंयाति ॥ ८१ ॥ यमपुरयातनासान्निध्याद्बहुप्रकारं भीतिर्भयंयस्मिन्नितिबहुभीतिपुरंनाम तस्मिन्नेवहस्तमात्रंपिंडजंदेहंत्यजति ॥ ८२ ॥

वायुरित्युपलक्षणंवाय्वादिसप्तदशतत्त्वात्मकलिंगशरीराभिमानीजीवः यातनादेहंप्रारब्धकर्मभो
गायस्वप्नवदुत्थितंस्वसदृशशरीरंसमाश्रितःसन् ॥ ८३ ॥ कीदृशोयमलोकस्यपंथाः यत्रयांतिप
थेतिप्रश्नस्योत्तरमुपसंहरतिएवमिति ॥८४॥८५॥८६॥ इतिटीकायांद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ या

अंगुष्ठमात्रोवायुश्चकर्मभोगायखेचरः ॥ यातनादेहमासाद्यसहयाम्यैःप्रयाति
च ॥ ८३ ॥ और्ध्वदेहिकदानानियैर्नदत्तानिकाश्यप ॥ एवंकष्टेनतेयांतिगृहीताहृ
ढबंधनैः ॥ ८४ ॥ धर्मराजपुरेसंतिचतुर्द्वाराणिखेचर ॥ तत्रायंदक्षिणद्वारमार्गस्ते
परिकीर्तितः ॥ ८५ ॥ अस्मिन्पथिमहाघोरेक्षुत्तृषाश्रमपीडिताः ॥ यथायांतितथा
प्रोक्तंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥८६॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयममार्ग
निरूपणंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ ॥ गरुडउवाच ॥ ॥ यममार्गमतिक्रम्यग
त्वापापीयमालये ॥ कीदृशींयातनांभुंक्तेतन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ तनादेहमाश्रित्य

कर्मभोगाययांतितेइतिश्रुत्वातुगरुडोयातनामेवपृच्छति ॥ १ ॥ गत्वायमपुरंपापायमंदृष्ट्वासकिं
करं भुंजंतियातनामाहतृतीयइतिमाधवः ॥ २ ॥ आद्यंतमिति आदिमारभ्यअंतपर्यंतं ॥ १ ॥

॥२॥३॥४॥ तत्रदक्षिणद्वारे ॥५॥६॥७॥८॥ केतेश्रवणाइत्यपेक्षायामाह ब्रह्मणःपुत्राइतिसप्त

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आद्यंतंचप्रवक्ष्यामिशृणुष्वविनतात्मज ॥ कथ्यमानेपि नरकेत्वंभविष्यसिकंपितः ॥ २ ॥ चत्वारिंशद्योजनानिचतुर्युक्तानिकाश्यप ॥ बहुभीतिपुरादग्रेधर्मराजपुरंमहत् ॥३॥ हाहाकारसमायुक्तंदृष्ट्वाक्रंदतिपातकी ॥ तत्क्रंदितंसमाकर्ण्ययमस्यपुरचारिणः ॥४॥ गत्वाचतत्रतेसर्वेप्रतीहारंवदंतिहि ॥ धर्मध्वजःप्रतीहारस्तत्रातिष्ठतिसर्वदा ॥५॥ सगत्वाचित्रगुप्तायब्रूतेतस्यशुभाशुभम् ॥ ततस्तंचित्रगुप्तोऽपिधर्मराजंनिवेदयेत् ॥६॥ नास्तिकायेनरास्तार्क्ष्यमहापापरताःसदा ॥ तांश्चसर्वान्यथायोग्यंसम्यग्जानातिधर्मराट् ॥ ७ ॥ तथापि चित्रगुप्तायतेषांपापंसपृच्छति॥चित्रगुप्तोऽपिसर्वज्ञःश्रवणान्परिपृच्छति ॥ ८ ॥ श्रवणाब्रह्मणःपुत्राःस्वर्भूपातालचारिणः॥दूरश्रवणविज्ञानादूरदर्शनचक्षुषः॥९॥

भिःदूराच्छ्रवणेविशेषंज्ञानंएषांतेदूरदर्शीनेदूरगतवस्तुप्रत्यक्षकरणेचक्षुर्येषांते ॥ ९ ॥

पृथक् स्त्रीवाचकं आह्वयंनामयासांताः ॥ १० ॥ तेश्रवणास्ताःश्रवण्यश्चेति ॥ ११ ॥ १२ ॥
॥१३॥१४॥१५॥आदित्यादयोपिनरस्यवृत्तंशुभाशुभाचरणंजानंतिसाक्षितयापश्यंतीत्यर्थः द्यौ

तेषांपत्न्यस्तथाभूताःश्रवण्यःपृथगाह्वयाः ॥ स्त्रीणांविचेष्टितंसर्वंताविजानंति
तत्त्वतः ॥१०॥ नरैःप्रच्छन्नंप्रत्यक्षंयत्प्रोक्तंचकृतंचयत् ॥ सर्वमावेदयंत्येवचित्र
गुप्तायतेचताः ॥ ११ ॥ चारास्तेधर्मराजस्यमनुष्याणांशुभाशुभम् ॥ मनोवा
क्कायजंकर्मसर्वंजानंतितत्त्वतः ॥ १२ ॥ एवंतेषांशक्तिरस्तिमर्त्यामर्त्याधिकारिणा
म् ॥ कथयंतिनृणांकर्मश्रवणाःसत्यवादिनः ॥१३ ॥ व्रतैर्दानैश्चसत्योक्त्यायस्तो
षयतितान्नरः ॥ भवंतितस्यतेसौम्याःस्वर्गमोक्षप्रदायिनः ॥ १४॥ पापिनांपापक
र्माणिज्ञात्वातेसत्यवादिनः ॥ धर्मराजपुरःप्रोक्ताजायंतेदुःखदायिनः ॥१५॥ आ
दित्यचंद्रावनिलोऽनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च ॥अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येध
र्मश्चजानातिनरस्यवृत्तम् ॥ १६ ॥

रंतरिक्षंतदंतर्ग्रहनक्षत्रादयोवाहृ
दयंअंतरात्माअहंकारादीनांदेवताउभेइतिसंध्यभावआर्षःधर्मःहरेर्हृदयादुत्पन्नोयः ॥ १६ ॥

सर्वतः सर्वैर्ह्येते धर्मराट्चित्रगुप्तादयः तत्रस्वस्थाने स्थिता एव कायस्थं शरीरे स्थितं यत्पापं पुण्यं च तत्सर्वं पश्यंतीत्यर्थः कायस्थमिति पापपुण्यस्यैव विशेषणं न तु जातिपरम् येकेचिच्चित्रगुप्तं कायस्थं जातिविशेषं वदंति तन्न न हि तस्मिन्परेलोके कश्चिज्जातिविशेषोऽस्ति तत्रत्वेकादेवजातिरेव यदि जातिविशेषश्चेत्तदा तु कायस्थः पश्यति इत्येव पाठः स्यात् स तु कस्मिन्नपि पुस्तके नास्ति अतो यदनव

धर्मराजश्चित्रगुप्तः श्रवणाभास्करादयः ॥ कायस्थं तत्र पश्यंति पापं पुण्यं च सर्वशः ॥ १७ ॥ एवं सुनिश्चयं कृत्वा पापिनां पातकं यमः ॥ आहूय तान्निजं रूपं दर्शयत्यतिभीषणम् ॥ १८ ॥ पापिष्ठास्ते प्रपश्यंति यमरूपं भयंकरम् ॥ दंडहस्तं महाकायं महिषोपरिसंस्थितम् ॥ १९ ॥

द्यं तत् ज्ञातव्यमिति किंच चित्रगुप्तस्य द्वादशपुत्राः संति तेषां वंशोद्भवा इमे भूमिस्था कायस्था भवंति इत्यपि बहुमुखगतकथानकं भवति तत् ग्रंथांतरे लोकव्यवहारे वा यदि भवति चेत्तदा भवतु नाम अत्रापि मम नाग्रह इति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ तदंतिकेयमसमीपेचित्रगुप्तोऽपिभीषणोभयंकरएवास्ति नतुकुंडलालंकृतइति

प्रलयांबुदनिर्घोषंकज्जलाचलसन्निभम् ॥ विद्युत्प्रभायुधैर्भीमंद्वात्रिंशद्भुजसंयुतम् ॥२०॥ योजनत्रयविस्तारंवापीतुल्यविलोचनम् ॥ दंष्ट्राकरालवदनंरक्ताक्षंदीर्घनासिकम् ॥२१॥ मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोऽपिभीषणः ॥ सर्वेदूताश्चगर्जंतियमतुल्यास्तदंतिके ॥ २२ ॥ तंदृष्ट्वाभयभीतस्तुहाहेतिवदतेखलः ॥ अदत्तदानःपापात्माकंपतेक्रंदतेपुनः ॥ २३ ॥ ततोवदतितान्सर्वान्क्रंदमानांश्चपापिनः ॥ शोचतःस्वानिकर्माणिचित्रगुप्तोयमाज्ञया ॥ २४ ॥ भोभोःपापादुराचाराअहंकारप्रदूषिताः ॥ किमर्थमर्जितंपापंयुष्माभिरविवेकिभिः ॥ २५ ॥ कामक्रोधाद्यदुत्पन्नंसंगमेनचपापिनाम् ॥ तत्पापंदुःखदंमूढाःकिमर्थंचरितंजनाः ॥ २६ ॥ कृतवंतःपुरायूयंपापान्यत्यंतहर्षिताः ॥ तथैवयातनाभोग्याःकिमिदानींपराङ्मुखाः ॥ २७ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ तथैवात्यंतहर्षेणैवभोग्याभोक्तुंयोग्याएव ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ संभावितानांपापापराधंराजवद्धर्मराडपिक्षमते अप्रतिष्ठितंमामेवमारयति इतिमामंस्थाइत्याह मूर्खेपीति ॥ २९॥ ३० ॥ चौरोयथाचौर्येकर्मणिज्ञातेसतिसुनिश्चलोभवति तद्वदित्य

कृतानियानिपापानियुष्माभिःसुबहून्यपि ॥ तानिपापानिदुःखस्यकारणंचनवंचना ॥ २८ ॥ मूर्खेपिपंडितेवापिदरिद्रेवाश्रियान्वित ॥ सबलेनिर्बलेवापिसमवर्तीयमःस्मृतः ॥ २९ ॥ चित्रगुप्तस्येतिवाक्यंश्रुत्वातेपापिनस्तदा ॥ शोचंतःस्वानिकर्माणितूष्णींतिष्ठंतिनिश्चलाः ॥३० ॥ धर्मराजोऽपितान्दृष्ट्वाचोरवन्निश्चलान्स्थितान् ॥ आज्ञापयंतिपापानांशास्तिंचैवयथोचिताम् ॥ ३१ ॥ ततस्तेनिर्दयाद्दूतास्ताडयित्वावदंतिच ॥ गच्छपापिन्महाघोरान्नरकानतिभीषणान् ॥ ॥ ३२ ॥ यमाज्ञाकारिणोदूताःप्रचंडचंडकादयः ॥ एकपाशेनतान्बध्वानयंतिनरकान्प्रति ॥ ३३ ॥

र्थः शास्तिप्रायश्चित्तरूपांयातनाम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ॥

तत्रवृक्षोमहानेकोज्वलदग्निसमप्रभः ॥ पंचयोजनविस्तीर्णएकयोजनमुच्छ्रि
तः ॥ ३४ ॥ तद्वृक्षेशृंखलैर्बद्ध्वाधोमुखंताडयंतिते ॥ रुदंतिज्वलितास्तत्रतेषां
त्रातानविद्यते ॥ ३५ ॥ तस्मिन्वैशाल्मलीवृक्षेलंबंतेऽनेकपापिनः ॥ क्षुत्पिपासा
परिश्रांतायमदूतैश्चताडिताः ॥ ३६ ॥ क्षमध्वंभोपराधंमेकृतांजलिपुटाइति ॥
विज्ञापयंतितान्दूतान्पापिष्ठास्तेनिराश्रयाः ॥ ३७ ॥ पुनःपुनश्चतेदूतैर्हन्यंते
लोहयष्टिभिः ॥ मुद्गरैस्तोमरैःकुंतैर्गदाभिर्मुसलैर्भृशम् ॥ ३८ ॥ ताडनाच्चैवनि
श्चेष्टामूर्च्छिताश्चभवंतिते ॥ तथानिश्चेष्टितान्दृष्ट्वाकिंकरास्तेवदंतिहि ॥ ३९ ॥
भोभोपापादूराचाराःकिमर्थंदुष्टचेष्टितम् ॥ सुलभानिनदत्तानिजलान्यन्यान्यपि
क्वचित् ॥ ४० ॥ ग्रासार्धमपिनोदत्तंनश्ववायसयोर्बलिम् ॥ नमस्कृतानातिथ
योनकृतंपितृतर्पणम् ॥ ४१ ॥

तत्रनरकतटे ॥ ३४ ॥ अधोमुखंबद्ध्वा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ दुष्टचेष्टितंदुष्टाचरणंकिमर्थंकृतमितिशेषः ॥ ४० ॥ बलिमितिवैश्वदेवादिकमप्यकृतमित्यर्थः ॥ ४१ ॥

यमस्यचित्रगुप्तस्यनकृतंध्यानमुत्तमम् ॥ नजप्तश्चतयोर्मंत्रोनभवेद्येनयातना
॥ ४२ ॥ नापिकिंचित्कृतंतीर्थंपूजितानैवदेवताः ॥ गृहाश्रमस्थितेनापिहंतकारोऽपिनोधृतः ॥ ४३ ॥

किंचित्त्वयातुयातनानिवर्तकंयमचित्रगुप्तयोर्ध्यानंमंत्रजपंचापिनकृतमित्याहुःयमस्येतिध्यानमंत्रौमंत्रमहोदधावुक्तौ तद्यथा पाथःसंयुतमेघसन्निभतनुःप्रद्योतनस्यात्मजोनॄणांपुण्यकृतांशुभावहवपुःपापीयसांदुःखकृत् श्रीमान्दक्षिणदिक्पतिर्महिषगोभूषांबरालंकृतोध्येयःसंयमनीपतिःपितृगणस्वामीयमोदंडभृत् १अभ्यस्तोऽयंमहामंत्रःसकलापद्विनाशनः नरकाप्राप्तिकृद्वास्याद्यमभीतिनिवर्तकइति ॥ किरीटोज्ज्वलंवस्त्रभूषाभिरामंविचित्रासनासीनमिंदुप्रभास्यं नृणांपापपुण्यानिपत्रेलिखंतंभजेचित्रगुप्तंसखायंयमस्य २ सिद्धमंत्रमिमंपुंसांजपतांचित्रगुप्तकः प्रसन्नोगणयेत्पुण्यंपापंनैवकदाचनेति अत्ररहस्यत्वान्मंत्रौनलिखितौतौगुरुमुखाज्ज्ञातव्यौ ॥ ४२ ॥ नोधृतःननिष्कासितः ॥ ४३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४४ ॥ क्षमध्वंभोऽपराधंमेएतस्योत्तरमाहअपराधेक्षमाइति क्षमापराधंतुहरिःकुरुतेतदग्रेइदं किमर्थंनोक्तं यत्रानंतापराधानांक्षमास्यादितिभावः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अवटेगर्तेऽर्धंखात्वाकटिपर्यंतंरजोभिःपूरयित्वादृढलक्ष्यंकृत्वेत्यर्थः ॥ ५० ॥ ॥ ॥

शुश्रूषिताश्चनोसंतोभुंक्ष्वपापफलंस्वकम् ॥ यतस्त्वंधर्महीनोऽसिततःसंताडय
तेशुभम् ॥ ४४ ॥ क्षमापराधंकुरुतेभगवान्हरिरीश्वरः ॥ वयंतुसापराधानांदं
डदाहितदाज्ञया ॥ ४५ ॥ एवमुक्त्वाचतेदूतानिर्दयंताडयंतितान् ॥ ज्वलदंगा
रसदृशाःपतितास्ताडनादधः ॥ ४६ ॥ पतनात्तस्यपत्रैश्चगात्रच्छेदोभवेत्ततः॥
तानधःपतितान्श्वानोभक्षयंतिरुदंतिते ॥ ४७ ॥ रुदंतस्तेततोदूतैर्मुखमापूर्य
रेणुभिः ॥ निबध्यविविधैःपाशैर्हन्यंतेकेऽपिमुद्गरैः ॥ ४८ ॥ पापिनःकेऽपिभिद्यं
तेक्रकचैःकाष्ठवद्द्विधा ॥ क्षिप्त्वाचान्येधरापृष्ठेकुठारैःखंडशःकृताः ॥४९॥ अर्धंखा
त्वावटेकेचिद्भिद्यंतेमूर्ध्निसायकैः ॥ अपरेयंत्रमध्यस्थाःपीड्यंतेचेक्षुदंडवत् ॥५०॥

उल्मुकैर्ज्वलत्काष्ठैश्चपरीतःसमंताद्वेष्टयित्वाभृशमत्यंतंतेध्मायंतेभस्त्रैर्धमंते ॥ ५१ ॥ वटोवटकस्तद्वत्प्रक्षिप्यंते ॥ ५२ ॥ शलाकयाऊर्ध्वाधोमुखंक्रियंते ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ आमिषगृध्नुभिर्मांस

केचित्प्रज्वलमानैस्तुसांगारैःपरितोभृशम् ॥ उल्मुकैर्वेष्टयित्वाचध्मायंतेलोहपिंडवत् ॥ ५१ ॥ केचिद्घृतमयेपाकेतैलपाकेतथापरे ॥ कटाहक्षिप्तवटवत्प्रक्षिप्यंतेयतस्ततः ॥ ५२ ॥ केचिन्मत्तगजेंद्राणांक्षिप्यंतेपुरतःपथि ॥ बद्ध्वाहस्तौचपादौचक्रियंतेकेऽप्यधोमुखाः ॥ ५३ ॥ क्षिप्यंतेकेपिकूपेषुपात्यंतेकेपिपर्वतात् ॥ निमग्नाःकृमिकुंडेषुतुद्यंतेकृमिभिःपरे ॥ ५४ ॥ वज्रतुंडैर्महाकाकैर्गृध्रैरामिषगृध्नुभिः ॥ निष्कुष्यंतेशिरोदेशेनेत्रेवास्येचचंचुभिः ॥ ५५ ॥ नृणंवैप्रार्थयंत्यन्येदेहिदेहिधनंमम ॥ यमलोकेमयादृष्टोधनंमेभक्षितंत्वया ॥ ५६ ॥ एवंविवदमानानांपापिनांनरकालये ॥ छित्त्वासंदंशकैर्दूतामांसखंडान्ददंतिच ॥ ५७ ॥

लुब्धैःशिरोदेशेमस्तके शिरोद्देशेइतिपाठेनाडिस्थानेअत्रकाकावज्रतुंडैर्मस्तकंविदार्यनाडिंचोत्पाद्यतदंतर्गतमज्जांमांसंचभक्षयंतीत्यर्थः किंचनेत्रेचापिनिष्कुष्यंते ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

यथानृपस्याधिकारिणःप्रथमंसापराधंसंताड्यपश्चात्कारागारेनृपाज्ञयाप्रक्षिपंति तद्वदत्रापीत्याह एवमिति ॥ ५८ ॥ अगोचरंवर्णयितुमशक्यंस्वभोगवेद्यत्वादतःकिंवर्णयामीति ॥ ५९ ॥

एवंसंताड्यतान्दूताःसंकृष्ययमशासनात् ॥ तामिस्त्रादिषुघोरेषुक्षिप्यंतेनरकेषु
च ॥ ५८ ॥ नरकादुःखबहुलास्तत्रवृक्षसमीपतः ॥ तेष्वस्तियन्महद्दुःखंतद्वा
चामप्यगोचरम् ॥ ५९ ॥ चतुराशीतिलक्षाणिनरकाःसंतिखेचर ॥ तेषांमध्ये
घोरतमाधौरेयास्त्वेकविंशतिः ॥ ६० ॥ तामिस्त्रोलोहशंकुश्चमहारौरवशाल्म
ली ॥ रौरवःकुड्मलःकालसूत्रकःपूतिमृत्तिकाः ॥ ६१ ॥ संघातोलोहितोदश्चस
विषःसंप्रतापनः ॥ महानिरयकाकोलौसंजीवनमहापथौ ॥ ६२ ॥ अवीचिरंध
तामिस्त्रःकुंभीपाकस्तथैवच ॥ संप्रतापननामैकस्तपनस्त्वेकविंशतिः ॥ ६३ ॥

धौरेयाःप्रधानाअतिदुःखदाइत्यर्थः ॥ ६० ॥ तानेवाह तामिस्त्रइतित्रिभिःग्रंथविस्तरभयान्नामनिरुक्तिर्नकृता ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॥ ॥ ॥

नानाप्रकाराणांपापानांविपाकाःफलरूपाश्चेति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ मिथःसंगेनपरस्परासक्त्या ॥ ६६ ॥ यातनासुपसंहरति एवमिति उभयंकुटुंबंस्वदेहंच प्रेत्यपरलोके ॥ ६७ ॥ उपार्जितंधनंभुंजंतिबहवः कर्तैवतुनरकंयातीत्याह एकइति भूतद्रोहेणयद्भृतंपोषितंतदिदंकलेवरंस्थूलशरीरंइहैवहित्वाकुशलादितरत्पापंतदेवपाथेयंभोग्यंयस्यसकर्तैवध्वांतंअंधतमः नरकंप्रपद्यते नतुभोक्तारः तथाचस्मृतिः देशग्रामकुलानिस्युर्भागभांजिकृतादिषु कलौतुकेवलंकर्ताफलभुक्पुण्यपापयोरिति ॥ ६८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नानापीडामयाःसर्वेनानाभेदैःप्रकल्पिताः ॥ नानापापविपाकाश्चकिंकरौघैरधिष्ठिताः ॥ ६४ ॥ एतेषुपतितामूढाःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः ॥ तत्रभुंजंतिकल्पांतेतास्तानरकयातनाः ॥ ६५ ॥ यास्तामिस्रांधतामिस्रारौरवाद्याश्चयातनाः ॥ भुंक्तेनरोवानारीवामिथःसंगेननिर्मिताः ॥ ६६ ॥ एवंकुटुंबंबिभ्राणउदरंभरएववा ॥ विसृज्येहोभयंप्रेत्यभुंक्तेतत्फलमीदृशम् ॥ ६७॥ एकःप्रपद्यतेध्वांतंहित्वेदंस्वंकलेवरम् ॥ कुशलेतरपाथेयोभूतद्रोहेणयद्भृतम् ॥ ६८ ॥

ननुपापमेवविहायकिंनगच्छेत्तत्राह दैवेनेति तस्यकुटुंबपोषस्यशमलंपापंदैवेनईश्वरेणप्रापितं भुंक्ते अतःपापत्यागेनस्वतंत्रइतिभावः ॥ ६९ ॥ ननुकुटुंबपोषणंतुविहितमेवतत्राह केवलेन अधर्मेणइति तमसोनरकस्यचरमंपदंअंतिमस्थानंमहद्दुःखप्रदमित्यर्थः ॥ ७० ॥ पुनर्मनुष्यश

दैवेनासादितंतस्यशमलेनिरयेपुमान् ॥ भुंक्तेकुटुंबपोषस्यहृतद्रव्यइवातुरः
॥ ६९ ॥ केवलेनह्यधर्मेणकुटुंबभरणोत्सुकः ॥ यातिजीवोऽधतामिस्रंचरमंतम
सःपदम् ॥ ७० ॥ अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातनादयः ॥ क्रमशःसमनु
क्रम्यपुनरत्राव्रजेच्छुचिः ॥ ७१ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयमयातनानि
रूपणंनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

रीरप्राप्तिकारणमाह नरलोकस्यमनुष्यदेहप्राप्तेरधस्तादर्वाग्यावत्योयातनाः आदिशब्देनसूकरादियोनयोयास्ताः सर्वाःक्रमेणसंप्राप्यभोगेनक्षीणपापः शुचिः सन् अत्रपुनर्नरत्वंप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ इतिटीकायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥

पापान्येवमनुष्याणांयातनादुःखदानिच इतिश्रुत्वातुगरुडःपापान्येवविपृच्छति ॥१॥ शास्त्रेषु बहुधाप्रोक्तंनरकप्रदपातकम् तस्यसारंसमुद्धृत्यचतुर्थेप्राहमाधवः ॥ २ ॥ कैरिति ॥ १ ॥ अत्रदुःखस्यानंतरंसुखमित्यागमापायित्वंन किंतु पापिनांदुःखभयानंतरंदुःखभयमेवेतिनिरूपयन् श्री

॥ गरुडउवाच ॥ ॥ कैर्गच्छंतिमहामार्गेवैतरण्यांपतंतिकैः ॥ कैःपापैर्नरकेयां
तितन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ सदैवाकर्मनिरताःशुभकर्म
पराङ्मुखाः ॥ नरकान्नरकंयांतिदुःखाद्दुःखंभयाद्भयम् ॥ २ ॥ धर्मराजपुरेयांतित्रि
भिर्द्वारैस्तुधार्मिकाः ॥ पापास्तुदक्षिणद्वारमार्गेणैवव्रजंतितत् ॥ ३ ॥ अस्मिन्ने
वमहादुःखेमार्गेवैतरणीनदी ॥ तत्रयेपापिनोयांतितानहंकथयामिते ॥ ४ ॥ ब्र
ह्मघ्नाश्चसुरापाश्चगोघ्नावाबालघातकाः ॥ स्त्रीघातीगर्भपातीचयेचप्रच्छन्नपा
पिनः ॥ ५ ॥

भगवानुवाच सदैवेति ॥ २ ॥ तत्पुरंप्रति ॥ ३ ॥ अस्मिन्दक्षिणमार्गे ॥ ४ ॥ ब्रह्मघ्नाइत्यादिपदानांगच्छंतियममार्गेहीत्यष्टमेनसंबंधः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ दोषानेवगृह्णाति गुणानांश्लाघांनकरोति मत्सरास्तदुत्कर्षमसहमानाः नीचेष्वे

येहरंतिगुरोर्द्रव्यंदेवद्रव्यंद्विजस्यवा ॥ स्त्रीद्रव्यहारिणोयेचबालद्रव्यहराश्चये ६ येऋणंनप्रयच्छंतियेवैन्यासापहारकाः ॥ विश्वासघातकायेचसविषान्नेनमारकाः ॥७॥ दोषग्राहीगुणाश्लाघीगुणवत्सुसमत्सराः ॥ नीचानुरागिणोमूढाःसत्संगतिपराङ्मुखाः ॥ ८ ॥ तीर्थसज्जनसत्कर्मगुरुदेवविनिंदकाः ॥ पुराणवेदमीमांसान्यायवेदांतदूषकाः ॥ ९ ॥ हर्षितादुःखितंदृष्ट्वाहर्षितेदुःखदायकाः ॥ दुष्टवाक्यस्यवक्तारोदुष्टचित्ताश्चयेसदा ॥ १० ॥ नशृण्वंतिहितंवाक्यंशास्त्रवार्ताकदापिन ॥ आत्मसंभाविताःस्तब्धामूढाःपंडितमानितः ॥ ११ ॥ एतेचान्येचबहवःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः ॥ गच्छंतियममार्गेहिरोदमानादिवानिशम् ॥ १२ ॥ यमदूतैस्ताड्यमानायांतिवैतरणींप्रति ॥ तस्यांपतंतियेपापास्तानहंकथयामिते ॥ १३ ॥

वअनुरागः स्नेहो येषाम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ ॥

॥१४॥१५॥१६॥ एतावद्दानंतुभ्यंप्रदास्यामीतिप्रतिश्रुत्यप्रतिज्ञाय यथार्थंयथाप्रतिज्ञंआगच्छदा
नंदास्यामीत्याहूयपश्चान्नास्तितुभ्यंनददामीतिब्रूयात्॥१७॥स्वदत्तस्यापिदानस्ययोहर्ता अनुता

मातरंयेऽवमन्यंतेपितरंगुरुमेवच ॥ आचार्यंचापिपूज्यंचतस्यांमज्जंतितेनराः
॥ १४ ॥ पतिव्रतांसाधुशीलांकुलीनांविनयान्विताम् ॥ स्त्रियंत्यजंतियेद्वेषाद्वैतर
ण्यांपतंतिते ॥ १५ ॥ सतांगुणसहस्त्रेषुदोषानारोपयंतिये ॥ तेष्ववज्ञांचकुर्वंति
वैतरण्यांपतंतिते॥१६॥ब्राह्मणायप्रतिश्रुत्ययथार्थंनददातियः ॥ आहूयनास्ति
योब्रूयात्तयोर्वासश्चसंततम् ॥ १७ ॥ स्वयंदत्तापहर्ताचदानंदत्वानुतापकः ॥
परवृत्तिहरश्चैवदानेदत्तेनिवारकः ॥ १८ ॥

पकः वृथैवदत्तमितिपश्चात्तापकरः दुर्वाक्यैर्विप्रस्यैवसंतापकरोवा दानेअन्येनदत्तेसतिस्वयंहर्ता
पहर्ताचेत्यादिपदानांवैतरण्यांपतंतिइत्यनेनसंबंधः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥

यज्ञेषुद्रव्ययज्ञादिषुविघ्नकर्ताहरेःकथायानिवारणकर्ताक्षेत्रमित्युपलक्षणंग्रामस्यापि परंपरागत सीमाहर्ता गोचरकर्षकःगावश्चरंतियस्मिन्नितिगोचरं वनं भाषायांबीडइतिप्रसिद्धम् तस्मिन्कृषिकर्ता ॥ १९ ॥ वृषल्यःस्मृतौकथिताः वेश्यासतीचदासीचकुमारीस्याद्रजस्वला याचसंग्रहणीभार्यावृषल्यःपंचसंस्मृताः वेश्याइत्यत्रवंध्येतिपाठः क्वचित् अन्यत्रयज्ञंविना वेदोक्तयज्ञेतुप

यज्ञविध्वंसकश्चैवकथाभंगकरश्चयः ॥ क्षेत्रसीमाहरश्चैवयश्चगोचरकर्षकः॥१९॥
ब्राह्मणोरसविक्रेतायदिस्याद्वृषलीपतिः ॥ वेदोक्तयज्ञादन्यत्रस्वात्मार्थंपशुमार
कः ॥ २० ॥ ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टोमांसभोक्ताचमद्यपः ॥ उच्छृंखलस्वभावोयःशा
स्त्राध्ययनवर्जितः ॥ २१ ॥ वेदाक्षरंपठेच्छूद्रःकापिलंयःपयःपिबेत् ॥ धारये
द्ब्रह्मसूत्रंचभवेद्वाब्रह्मणीपतिः ॥ २२ ॥

शुहिंसाविहितैव तथाचश्रुतिः देंवायद्यज्ञंतन्वानाअबध्नन्पुरुषंपशुमिति स्मृतिश्च यज्ञार्थेंपशवःसृष्टाःस्वयमेवस्वयंभुवा अतस्त्वांघातयाम्यत्रतस्माद्यज्ञेवधोऽवधइति ॥ २० ॥ उच्छृंखलः निरंकुशस्वभावः ॥ २१ ॥ कपिलायागोरिदंकापिलं ॥ २२ ॥ ॥ ॥

कामुकः कामाभीलाषीसतीनांपतिव्रतानांदूषकःबलात्शीलभ्रष्टकरः ॥ २३ ॥ २४ ॥ दूताःपुनः प्रत्यागत्यवैतरण्यांतान्क्षिपंति ॥ २५ ॥ ननुपूर्वंनरकेष्वेवकिंनपात्यतेअतआह येति धौरेयाणांसर्वनरकेषुमुख्यानांएकविंशतिनरकाणां धुरंयातनाप्रयासंधारयतिइतिधुरंधराएकाएवसर्व

राजभार्याभिलाषीचपरदारापहारकः ॥ कन्यायांकामुकश्चैवसतीनांदूषकश्चयः
॥ २३ ॥ एतेचान्येचबहवोनिषिद्धाचरणोत्सुकः ॥ विहितत्यागिनोमूढावैतर
ण्यांपतंतिते ॥ २४ ॥ सर्वंमार्गमतिक्रम्ययांतिपापायमालये ॥ पुनर्यमाज्ञया
गत्यदूतास्तस्यांक्षिपंतितान् ॥ २५ ॥ यावैधुरंधरासर्वधौरेयाणांखगाधिप ॥
अंतस्तस्यांप्रक्षिपंतिवैतरण्यांचपापिनः ॥ २६ ॥ कृष्णागौर्यदिनोदत्तानोर्ध्वंदे
हक्रियाःकृताः ॥ तस्यांभुक्त्वामहद्दुःखंयांतिवृक्षांतटोद्भवम् ॥ २७ ॥

नरकाणांदुःखप्रदेत्यर्थः अतोनरकान्विहायपूर्वंवैतरण्यांक्षिपंतीतिभावः ॥ २६ ॥ दानाद्युपायं विनैवतस्यांदुःखंभजंतीत्याह कृष्णेति ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥

कूटसाक्ष्यंमिथ्यासाक्ष्यंविवदतांमध्येयेमिथ्यावादिनंसंतमयंसत्यंवदतीतिब्रुवंतिते कूटधर्मोवेदबाह्यधर्मः छलेनवंचनादिनाअर्जनेधनसंचयेकूटसाक्ष्यादयोवृक्षेताडनं भुंजते इतितृतीयेनसंबंधः ॥ २८ ॥ अतिवृक्षानुच्चतरतरून् वनंफलप्रधानं आरामंपुष्पप्रधानम् ॥२९॥३०॥३१॥ नास्तिकाजगत्कर्ताईश्वरोनास्तीतिवादकाः दानादिफलंपरलोकेनास्तीतिवादिनोवा भिन्नादूरी

कूटसाक्ष्यंप्रदातारःकूटधर्मपरायणाः॥ छलेनार्जनसंसक्ताश्चौर्यवृत्त्याचजीविनः
॥२८॥ छेदयंत्यतिवृक्षांश्चवनारामविभंजकाः ॥ व्रतंतीर्थंपरित्यज्यविधवाशील
नाशकाः ॥ २९ ॥ भर्तारंदूषयेन्नारीपरंमनसिधारयेत् ॥ इत्याद्याःशाल्मलीवृक्षे
भुंजतेबहुताडनम् ॥ ३० ॥ ताडनात्पतितादूताःक्षिपंतिनरकेषुतान् ॥ पतंतिते
षुयेपापास्तानहंकथयामिते ॥३१॥ नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकदर्याविषयात्मकाः॥
दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनरकगामिनः ॥३२॥

कृतापरंपरागतधर्ममर्यादायैस्तेकदर्यास्तुस्मृतावुक्ताः आत्मानंधर्मकृत्यंचपुत्रदारांश्चपीडयेत् देवतातिथिभृत्यांश्चसकदर्यइतिस्मृतः प्रायेणार्थःकदर्याणांनसुखायकदाचन इहचात्मोपतापायपरत्रनरकायचेत्यर्थः विषयेष्वेवआत्मा

मनोयेषांतेदांभिकामिथ्याचाराः लोकवंचनायतपोजपादौप्रवृत्ताइति कृतघ्नाः कृतोपकारनाशकाः॥३२॥३३॥ विसृज्येतिद्वेषात्कृपणतयावादारादीन्परित्यज्यअश्नंति एकाकिनएवमिष्टान्नंभुंजंति येचपितृदेवानांइज्यांयागंउत्सृज्यवैश्वदेवं अकृत्वापितृदेवेज्यमितिपाठेतुपितृदेवानां ई

कूपानांचतडागानांवापीनांदेवसद्मनाम् ॥ प्रजागृहाणांभेत्तारस्तेवैनरकगामिनः
॥ ३३ ॥ विसृज्याश्नंतियेदाराञ्छिशून्भृत्यांस्तथागुरून् ॥ उत्सृज्यपितृदेवे
ज्यांतेवैनरकगामिनः ॥ ३४ ॥ शंकुभिःसेतुभिःकाष्ठैःपाषाणैःकंटकैस्तथा ॥ येमा
र्गमुपरुंधंतितेवैनरकगामिनः ॥ ३५ ॥ शिवंशिवांहरिंसूर्यंगणेशंसद्गुरुंबुधम् ॥
नपूजयंतियेमंदास्तेवैनरकगामिनः ॥ ३६ ॥ आरोप्यदासींशयनेविप्रोगच्छेद
धोगतिम् ॥ प्रजामुत्पाद्यशूद्रायांब्राह्मण्यादेवहीयते ॥ ३७ ॥ ननमस्कारयोग्यो
हिसकदापिद्विजोऽधमः ॥ नपूजयंतियेमूढास्तेवैनरकगामिनः ॥ ३८ ॥

ज्यंहरिंउत्सृज्यतस्मै अनिवेद्य अश्नंतिये तेवैनरकगामिनः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ प्रजांसंतानंहीयतेच्युतोभवति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

अनन्यशरणाश्चताःस्त्रियश्चतासांस्वकीयानांवैरेणऋतुदानंनददतिये ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

ब्राह्मणानांचकलहंगोयुद्धंकलहप्रियाः ॥ नवर्जंत्यनुमोदंतेतेवैनरकगामिनः
॥ ३९ ॥ अनन्यशरणस्त्रीणामृतुकालव्यतिक्रमम् ॥ येप्रकुर्वंतिविद्वेषात्तेवैनरकगामिनः
॥ ४० ॥ येऽपिगच्छंतिरागांधानरानारींरजस्वलाम् ॥ पर्वस्वप्सुदिवा
श्राद्धेतेवैनरकगामिनः ॥ ४१ ॥ येशारीरंमलंवह्नौप्रक्षिपंतिजलेऽपिच ॥ आरामे
पथिगोष्ठेवातेवैनरकगामिनः ॥ ४२ ॥ शस्त्राणांयेचकर्तारःशराणांधनुषांतथा ॥
विक्रेतारश्चयेतेषांतेवैनरकगामिनः ॥ ४३॥ चर्मविक्रयिणोवैश्याःकेशविक्रेयकाः
स्त्रियः ॥ विषविक्रयिणःसर्वेतेवैनरकगामिनः ॥ ४४ ॥ अनाथंनानुकंपंतियेस
तांद्वेषकारकाः ॥ विनापराधंदंडंतितेवैनरकगामिनः ॥ ४५ ॥ आशयासमनु
प्राप्तान्ब्राह्मणानर्थिनोगृहे ॥ नभोजयंतिपाकेऽपितेवैनरकगामिनः ॥ ४६ ॥

॥ ४३ ॥ केशोभगस्तंविक्रीणंतिताःव्यभिचारोपजीविन्यइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ पाकेसत्यपी
तिशेषः ॥ ४६ ॥

केऽपिविश्वासंनकुर्वंतीत्यविश्वस्ताः जिह्माःकुटिलाः ॥ ४७ ॥ नियमान् संध्यावंदनकृच्छ्रचांद्रा

सर्वभूतेष्वविश्वस्तास्तथातेषुविनिर्दयाः॥ सर्वभूतेषुजिह्मायेतेवैनरकगामिनः ॥
॥ ४७ ॥ नियमान्समुपादाययेपश्चादजितेंद्रियाः ॥ विग्लापयंतितान्भूयस्ते
वैनरकगामिनः ॥ ४८ ॥ अध्यात्मविद्यादातारंनैवमन्यंतियेगुरुम् ॥ तथापुराण
वक्तारंतेवैनरकगामिनः ॥ ४९ ॥ मित्रद्रोहकरायेचप्रीतिच्छेदकराश्चये ॥ आ
शाछेदकरायेचतेवैनरकगामिनः ॥ ५० ॥ विवाहंदेवयात्रांचतीर्थसार्थान्विलुंप
ति ॥ सवसेन्नरकेघोरेतस्मान्नावर्तनंपुनः ॥ ५१ ॥ अग्निंदद्यान्महापापीगृहेग्रा
मेतथावने ॥ सनीतोयमदूतैश्चवह्निकुंडेषुपच्यते ॥ ५२ ॥ अग्निनादग्धगात्रो
ऽसौयदाछायांप्रयाचते ॥ नीयतेचतदादूतैरसिपत्रवनांतरे ॥ ५३ ॥

यणादीन्समुपादायप्रतिज्ञयास्वीकृत्ययेअजितेंद्रियाअदांतमनसस्त्यजंतिते ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शीतलाछायायस्मिन्नितिशीतलच्छायंवनंतस्मिन्नितिकटाक्षः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥५६॥ ५७॥ ५८॥

खड्गतीक्ष्णैश्चतत्पत्रैर्गात्रच्छेदोयदाभवेत् ॥ तदोचुःशीतलच्छायेसुखनिद्रांकुरु
ष्वभो ॥ ५४ ॥ पानीयंपातुमिच्छन्वैतृषार्तोयदियाचते ॥ पानार्थंतैलमत्युष्णं
तदादूतैःप्रदीयते ॥ ५५ ॥ पीयतांभुज्यतांपानमन्नमूचुस्तदेतिते ॥ पीतमात्रे
णतेनैवदग्धांत्रानिपतंतिते ॥ ५६ ॥ कथंचित्पुनरुत्थायप्रलपंतिसुदीनवत् ॥
विवशाउच्छ्वसंतश्चतेवक्तुमपिनाशकन् ॥५७॥ इत्येवंबहुशस्तार्क्ष्ययातनाःपा
पिनांस्मृताः ॥ किमेतैर्विस्तरात्प्रोक्तैःसर्वशास्त्रेषुभाषितैः ॥ ५८ ॥ एवंवैक्लिश्य
मानास्तेनरानार्यःसहस्रशः ॥ पच्यंतेनरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ५९ ॥

यावदाभूतसंप्लवंमहाप्रलयपर्यंतंकुलालाग्निकुंडेघटवत्पच्यंते ॥ ५९ ॥ ॥ ॥

ननु दिनांतेब्रह्मणःप्रोक्तोनाशोलोकत्रयस्यवै परार्धद्वितयांतेऽपिब्रह्मांडस्यापिसंक्षयः १ इतिपुराणवचनात् कथंमहाप्रलयपर्यंतंपापिनांनरकेनिवासोभवति ब्रह्मणोदिनांतेएवतेषांविनाशःस्यादितिचेत्तत्राह तस्येति तेपापिनः पुनरुत्पत्तिसमयेतत्रनरकेष्वेवउत्पद्यंतेतस्यपापस्यअक्षयंफलंभुंजंति तदुक्तं बृहन्नारदीये निर्गुणोऽपिनिरानंदःसर्वात्मासर्वभावनः चराचरात्मकंविश्वंयथापूर्वमकल्पयत् स्थावराद्याश्चविप्रेंद्रायत्रयत्रव्यवस्थिताः तस्मात्कृतानांपापानांपुण्यानांचैवसत्तमाः अवश्यमेवभोक्तव्यंसर्वथाह्यक्षयंफलं नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपीति स्मृतिश्च निशांतेपुनरुत्थायप्रलयेयल्लयंगतं ब्रह्माजगत्त्रयंसर्वंयथापूर्वकल्पयदिति श्रुतिश्च धातायथापूर्वमकल्पयत् दिवंचपृथिवींचांतरिक्षमथोस्वरिति अतःस्वर्गनरकस्थाःस्वस्वस्थानेष्वेवोत्पद्यशुभाशुभकर्मफलमक्षयमेवभुंजंतीत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

तस्याक्षयंफलंभुक्त्वातत्रैवोत्पद्यतेपुनः ॥ यमाज्ञयामहींप्राप्यभवंतिस्थावरादयः
॥ ६० ॥ वृक्षगुल्मलतावल्लीगिरयश्चतृणानिच ॥ स्थावराइतिविख्यातामहा
मोहसमावृताः ॥ ६१ ॥ कीटाश्चपशवश्चैवपक्षिणश्चजलेचराः ॥ चतुर
शीतिलक्षेषुकथितादेवयोनयः ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ ६४ ॥ इतिटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रुत्वाचपापचिह्नानिगलत्कुष्ठादिकानिच इदानींगरुडस्तानियथापापंविपृच्छति १ मनुजैःपातकंकर्मकृतंयत्पूर्वजन्मनि हरिस्त

एताःसर्वाःपरिभ्रम्यततोयांतिमनुष्यताम् ॥ मानुषेऽपिश्वपाकेषुजायंतेनरकागताः ॥ तत्रापिपापचिह्नैस्तेभवंतिबहुदुःखिताः ॥ ६३ ॥ गलत्कुष्ठाश्चजन्मांधामहारोगसमाकुलाः ॥ भवंत्येवंनरानार्यःपापचिह्नोपलक्षिताः ॥ ६४ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेनरकप्रदपापचिह्ननिरूपणोनामचतुर्थोऽध्यायः॥४॥ ॥ गरुडउवाच ॥ येनयेनचपापेनयद्यच्चिह्नंप्रजायते ॥ यांयांयोनिंचगच्छंतितन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यैःपापैर्यांतियांयोनिंपापिनोनरकागताः ॥ येनपापेनयच्चिह्नंजायतेममतच्छृणु ॥ २ ॥ ब्रह्महाक्षयरोगीस्याद्गोघ्नःस्यात्कुब्जकोजडः ॥ कन्याघातीभवेत्कुष्ठीत्रयश्चांडालयोनिषु ॥ ३ ॥

त्सूचकान्याहपापचिह्नानिपंचमे ॥ २ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

पुलिंदोभिल्लःअगम्यास्वगोत्रजा दुश्चर्मागंजचर्मा गुरुतल्पगःगुरुकुलस्त्रीकामुकः ॥ ४ ॥ अतिरक्तांगःकुष्ठविशेषः श्यावदंतःस्वभावतःकृष्णदंतः शावदंतइतिपाठेतुशावाअतिसूक्ष्माभोजनेबहुदुःखदादंतायस्येतिशावदंतः श्यावदंतैस्तुकिंचिद्दुःखानुभवोनास्ति अतःपापचिह्नानामतिदुः

स्त्रीघातीगर्भपातीचपुलिंदोरोगवान्भवेत् ॥ अगम्यागमनात्षंढोदुश्चर्मागुरुतल्पगः ॥ ४ ॥ मांसभोक्तातिरक्तांगःश्यावदंतस्तुमद्यपः ॥ अभक्ष्यभक्षकोलौल्याद्ब्राह्मणःस्यान्महोदरः ॥ ५ ॥ अदत्वामिष्टमश्नातिसभवेद्गलगंडवान् ॥ श्राद्धेऽन्नमशुचिंदत्वाचित्रकुष्ठीप्रजायते ॥ ६ ॥ गुरोर्गर्वेणावमानादपस्मारीभवेन्नरः ॥ निंदकोवेदशास्त्राणांपांडुरोगीभवेद्ध्रुवम् ॥ ७ ॥ कूटसाक्षीभवेन्मूकःकाणःस्यात्पंक्तिभेदकः ॥ अनोष्ठःस्याद्विवाहघ्नोजन्मांधःपुस्तकंहरेत् ॥ ८ ॥

खप्रदत्वाच्छावदंतः इत्येवयुक्तम् लौल्यादजितेंद्रियत्वात् महोदरः जलोदररोगी ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ अपस्मारी मृगीरोगी ॥ ७ ॥ ८ ॥

पादेनताडनात्खंजः पद्भ्यामाघातात्पंगुः गद्गदःअस्फुटवक्ता· तस्यानृतवादस्यश्रोता ॥ ९ ॥ प
लविक्रेतामांसविक्रयी ॥ १० ॥ कुनखीनिसर्गतःकुत्सितनखः कुष्ठिसदृशः ॥ ११ ॥ आ
खुर्मूषकः धान्यंसतुषान्नं ॥ १२ ॥ शाकंहृत्वाशिखीमयूरःस्यात् हृत्वोत्यतस्यसर्वत्रसंबंधःशुभा

गोब्राह्मणपदाघातात्खंजःपंगुश्चजायते ॥ गद्गदोनृतवादीस्यात्तच्छ्रोताबधिरोभ
वेत् ॥ ९ ॥ गरदःस्याज्जडोन्मत्तःखल्वाटोऽग्निप्रदायकः ॥ दुर्भगःपलविक्रेतारो
गवान्परमांसभुक् ॥ १० ॥ हीनजातौप्रजायेतरत्नानामपहारकः ॥ कुनखीस्व
र्णहर्तास्याद्धातुमात्रहरोऽधनः ॥ ११ ॥ अन्नहर्ताभवेदाखुःशलभोधान्यहारकः ॥
चातकोजलहर्तास्याद्विषहर्ताचवृश्चिकः ॥ १२ ॥ शाकंपत्रंशिखीहृत्वागंधांश्छु
च्छुंदरीशुभान् ॥ मधुदंशःपलंगृध्रोलवणंचपिपीलिका ॥ १३ ॥ तांबूलफलपु
ष्पादिहर्तास्याद्वानरोवने ॥ उपानत्तृणकार्पासहर्तास्यान्मेषयोनिषु ॥ १४ ॥

न्मृगमदादीन्गंधान्हृत्वाछुच्छुंदरीस्यात् भाषायांचामचेडइति मधुहृत्वा दंशःमधुमक्षिका
स्यात् ॥ १३ ॥ १४ ॥

रौद्रेणहिंस्रकर्मणाउपजीविकाकर्ता सार्थान्यात्रिकजनसमूहान् ॥ १५ ॥ १६ ॥ विश्वंसर्वजातीयंप्राणिजातंदेवादेवतायस्मिंस्तद्विश्वेदेवंस्वार्थेतद्धितः वैश्वदेवंनामकर्म तदकर्तारः सर्वेषांकु

यश्चरौद्रोपजीवीचमार्गेसार्थान्विलुंपति ॥ मृगयाव्यसनीयस्तुछागःस्याद्वधिकगृहे ॥ १५ ॥ योमृतोविषपानेनकृष्णसर्पोभवेद्गिरौ ॥ निरंकुशस्वभावःस्यात्कुंजरोनिर्जनेवने ॥ १६ ॥ वैश्वदेवमकर्तारःसर्वभक्षाश्चयेद्विजाः ॥ अपरीक्षितभोक्तारोव्याघ्राःस्युर्निर्जनेवने ॥ १७ ॥ गायत्रींनस्मरेद्यस्तुयोनसंध्यामुपासते ॥ अंतर्दुष्टोबहिःसाधुःसभवेद्ब्राह्मणोबकः ॥ १८ ॥

लालरजकादीनामप्यन्नंभक्षयंतितेसर्वभक्षाः गणान्नंगणिकान्नंचभुक्त्वाचांद्रायणंचरेदितिनिषेधात् सर्वभक्षमपिभक्षयंतीतिवाअशुचिहेयोपादेयपरीक्षामकृत्वायेभुंजंतितेऽपि ॥ १७॥ १८ ॥

अयाज्यान्याजयितुमनर्हान्पतितयवनादीन्याजयतीति अयाज्ययाचकइतिपाठेऽप्ययमेवार्थः बहून्दक्षिणालोभेनयाजयतीति बहुयाजीतस्यभावस्तत्त्वंतस्मात् निर्मंत्रंअमृतोपस्तरणादिमं

अयाज्ययाजकोविप्रःसभवेद्ग्रामसूकरः ॥ खरोवैबहुयाजित्वात्काकोनिर्मंत्रभोज
नात् ॥ १९ ॥ पात्रेविद्यामदाताचबलीवर्दोभवेद्द्विजः ॥ गुरुसेवामकर्ताचशिष्यः
स्याद्गोखरःपशुः ॥ २० ॥ गुरुंहुंकृत्यतुंकृत्यविप्रंनिर्जित्यवादतः ॥ अरण्येनिर्ज
लेदेशेजायतेब्रह्मराक्षसः ॥ २१ ॥ प्रतिश्रुतंद्विजेदानमदत्वाजंबुकोभवेत् ॥
सतामसत्कारकरःफेत्कारोऽग्निमुखोभवेत् ॥ २२ ॥ मित्रध्रुग्गिरिगृध्रःस्यादुलूकः
क्रयवंचनात् ॥ वर्णाश्रमपरीवादात्कपोतोजायतेवने ॥ २३ ॥ आशाच्छेदकरो
यस्तुस्नेहच्छेदकरस्तुयः ॥ योद्वेषात्स्त्रीपरित्यागीचक्रवाकश्चिरंभवेत् ॥ २४ ॥

त्रंविना आमंत्रणरहितंवा ॥ १९ ॥ २० ॥ हुंतुंकृत्यगुरुमवज्ञायेत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ मित्रध्रुक्मित्रद्रोहीगिरौगृध्रः क्रयेंऽव्यवहारेपरीवादान्निंदनात् ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ भर्त्सते धिक्करोति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अप्राप्तयौवना अजातरजस्कातस्याःसं

मातापितृगुरुद्वेषीभगिनीभ्रातृवैरकृत् ॥ गर्भेयोनौविनष्टःस्याद्यावद्योनिसहस्र
शः ॥ २५ ॥ श्वश्र्वोर्गालिप्रदानारीनित्यंकलहकारिणी ॥ साजलौकाचयूका
स्याद्भर्तारंभर्त्सतेचया ॥ २६ ॥ स्वपतिंचपरित्यज्यपरपुंसानुवर्तिनी ॥ वल्गु
लीगृहगोधास्याद्द्विमुखीवाथसर्पिणी ॥ २७ ॥ यःस्वगोत्रोपघातीचस्वगात्रस्त्री
निषेवणात् ॥ तरक्षुःशल्लकोभूत्वाऋक्षयोनिषुजायते ॥ २८ ॥ तापसीगमना
त्कामीभवेन्मरुपिशाचकः ॥ अप्राप्तयौवनासंगाद्भवेदजगरोवने ॥ २९ ॥ गुरु
दाराभिलाषीचकृकलासोभवेन्नरः ॥ राज्ञींगत्वाभवेद्दुष्टोमित्रपत्नींचगर्दभः॥३०॥
गुदगोविड्वराहःस्याद्वृषःस्याद्वृषलीपतिः ॥ महाकामीभवेद्यस्तुस्यादश्वःकाम
लंपटः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥

गात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ वृषलीव्याख्याता ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ऐकादशाहम् आ एकादशाहमितिछेदः एकादशाहपर्यंतंसूतकान्नमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ देवलक
माह हव्यकव्येषुगर्हितःपितृदेवकार्येषुभोजयितुमनर्हः ॥ ३३ ॥ महापापिनांयोनिमाहत्रिभिः

मृतस्यैकादशाहंतुभुंजानःश्वाविजायते ॥ लभेद्देलवकोविप्रोयोनिंकुक्कुटसंज्ञका
म् ॥३२॥ द्रव्यार्थंदेवतापूजांयःकरोतिद्विजाधमः ॥ सवैदेवलकोनामहव्यकव्ये
षुगर्हितः ॥ ३३ ॥ महापातकजान्घोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् ॥ कर्मक्षयेप्रजा
यंतेमहापातकिनस्त्विह ॥ ३४ ॥ खरोष्ट्रमहिषीणांहिब्रह्महायोनिमृच्छति ॥
वृकश्वानशृगालानांसुरापायांतियोनिषु ॥ ३५ ॥ कृमिकीटपतंगत्वंस्वर्णस्तेयी
समाप्नुयात् ॥ तृणगुल्मलतात्वंचक्रमशोगुरुतल्पगः ॥ ३६ ॥ परस्ययोषितंह
त्वान्यासापहरणेनच ॥ ब्रह्मस्वहरणाच्चैवजायतेब्रह्मराक्षसः ॥ ३७ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ न्यासस्यस्वगृहेधृतस्यपरधनस्यापहरणेनग्रहणेन ॥ ३७ ॥ ॥

प्रसंगाद्ब्रह्मस्वहरणेदोषमाह ब्रह्मस्वमितिचतुर्भिः प्रणयात्कपटस्नेहात् भुक्तंभक्षितं ब्रह्मस्वंब्रा
ह्मणधनं आसप्तमंसप्तमपुरुषपर्यंतंकुलंदहति पुण्यलोकैःसहदग्धंकरोति बलाद्भुक्तंसदाचंद्रताराप

ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम् ॥ बलात्कारेणचौर्येणदहत्याचंद्रतारक
म् ॥ ३८ ॥ लोहचूर्णाश्मचूर्णेचविषंचजरयेन्नरः ॥ ब्रह्मस्वंत्रिषुलोकेषुकःपुमा
ञ्जरयिष्यति ॥ ३९ ॥ ब्रह्मस्वरसपुष्टानिवाहनानिबलानिच ॥ युद्धकालेविशीर्यं
तेसैकताःसेतवोयथा ॥ ४० ॥ देवद्रव्योपभोगेनब्रह्मस्वहरणेनच ॥ कुलान्यकु
लतांयांतिब्राह्मणातिक्रमेणच ॥ ४१ ॥ स्वमाश्रितंपरित्यज्यवेदशास्त्रपरायणम् ॥
अन्येभ्योदीयतेदानंकथ्यतेऽयमतिक्रमः ॥ ४२ ॥

र्यंतंभाविकुलंदहति वंशोच्छेदंकरोतीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ कः नकोऽपीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ विशीर्यंतेप
लायंते ॥ ४० ॥ अकुलतामुच्छेदताम् ॥ ४१ ॥ अतिक्रमंव्याख्यायते स्वमिति ॥ ४२ ॥

विप्रेस्वमाश्रितेवेदवर्जितेकुपात्रेसति अतिक्रमदोषोनास्तीत्यर्थः ज्वलंतंदूरेदीप्यमानंभस्मनि
निकटवर्तिनियथादूरादाहृत्यअग्नावेवहवनमुचितं तथानिकटवर्तिनंमूढंपरित्यज्यविदेशादानी

ब्राह्मणातिक्रमोनास्तिविप्रेवेदविवर्जिते ॥ ज्वलंतमग्निमुत्सृज्यनहिभस्मनिहू
यते॥ ४३ ॥ अतिक्रमेकृतेतार्क्ष्यभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् ॥ जन्मांधःसन्दरिद्रः
स्यान्नदाताकिंतुयाचकः॥ ४४ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवायोहरेच्चवसुंधराम् ॥ षष्टिव
र्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः॥ ४५ ॥ स्वयमेवचयोदत्वास्वयमेवापकर्षति ॥
सपापीनरकंयातियावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४६ ॥ दत्वावृत्तिंभूमिदानंयत्नतःपरिपा
लयेत् ॥ नरक्षतिहरेद्यस्तुसपंगुःश्वाभिजायते ॥ ४७॥ विप्रस्यवृत्तिकरणेलक्षधे
नुफलंभवेत् ॥ विप्रस्यवृत्तिहरणान्मर्कटःश्वाकपिर्भवेत् ॥ ४८॥ एवमादीनिचि
ह्नानियोनयश्चखगेश्वर ॥ स्वकर्मविहितालोकेदृश्यंतेत्रशरीरिणाम् ॥ ४९ ॥

यपात्रेप्रदेयमितिभावः ॥ ४३ ॥ पात्रंपरित्यज्यकुपात्रदानस्यफलमाहअतीति ॥ ४४ ॥
॥ ४५ ॥ अपकर्षतिहरति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ ॥ ॥

उपसंहरतिएवमिति ॥५०॥ तिर्यक्शरीरतांपशुपक्षिदेहभावंभारवाहनेनउद्भवोयेषांतानि पशुदे

एवंदुष्कर्मकर्तारोभुक्त्वानिरययातनाम् ॥ जायंतेपापशेषेणप्रोक्तास्वेतासुयोनिषु ॥५०॥ ततोजन्मसहस्त्रेषुप्राप्यतिर्यक्शरीरताम् ॥ दुःखानिभारवहनोद्भवादीनिलभंतिते ॥५१॥ पक्षिदुःखंततोभुक्त्वावृष्टिशीतातपोद्भवम् ॥ मानुषंलभतेपश्चात्समीभूतेशुभाशुभे ॥५२॥ स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेनभूत्वागर्भेक्रमादसौ ॥गर्भादिमरणांतंचप्राप्यदुःखंम्रियेत्पुनः ॥५३॥ समुत्पत्तेर्विनाशश्चजायतेसर्वदेहिनाम् ॥ एवंप्रवर्तितंचक्रंभूतग्रामेचतुर्विधे ॥५४॥घटीयंत्रंयथामर्त्याभ्रमंतिममममयया ॥ भूमौकदाचिन्नरकेकर्मपाशसमावृताः ॥५५॥ अदत्तदानाच्चभवेद्दरिद्रोदरिद्रभावाच्चकरोतिपापम् ॥ पापप्रभावान्नरकेप्रयातिपुनर्दरिद्रःपुनरेवपापी॥५६

हेलभंते ॥ ५१ ॥ वृष्ट्यादिभवदुःखंपक्षिदेहेइति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥

॥ ५७ ॥ इतिटीकायांपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ पातकीनरकंगत्वाजायतेनिर्धनेकुले इतिश्रुत्वातुगरुडस्तज्जन्मपरिपृच्छति १ प्रोक्तमामुष्मिकंदुःखंयेषामध्यायपंचकैः तेषांषष्ठेऽधुनाप्राहजन्मकर्मचकेशवः २ कथमिति ॥ १ ॥ प्रसंगेनसंगमेननिरुद्धेगर्भेएवस्थितेसति ॥ २ ॥ यस्मिन्ऋतुमध्येहत्याचतुर्थांशेनअस्तितस्मिन्नेवदिनत्रयेपापिनांदेहोत्पत्तिरित्यन्वयः ॥ ३ ॥ ॥

अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥ ५७ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेपापचिह्ननिरूपणोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ ॥ कथमुत्पद्यतेमातुर्जठरेनरकागतः ॥ गर्भादिदुःखंयद्भुंक्तेतन्मेकथयकेशव ॥ १ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेननिरुद्धेशुक्रशोणिते ॥ यथायंजायतेमर्त्यस्तथावक्ष्याम्यहंतव ॥ २ ॥ ऋतुमध्येहिपापानांदेहोत्पत्तिःप्रजायते ॥ इंद्रस्यब्रह्महत्यास्तियस्मिंतस्मिन्दिनत्रये ॥ ३ ॥

ब्रह्मघातिनीमहापातकयुक्तेवास्पर्शाएतास्त्रिमलिनदिनांतर्गताश्चांडाल्यादिसमाहिनरकेभ्यआगतानांमातरोभवंतिएतास्वेवनरकागताउत्पद्यंतइत्यर्थः ॥ ४ ॥ दैवईश्वरस्तदेवनेतृप्रवर्तकंयस्यतद्दैवनेत्रंतेनपूर्वकृतेनकर्मणाजंतुर्जीवः देहस्यप्राप्तयेपुंसः पुरुषस्यरेतसः शुक्रस्यकणोबिंदुस्तस्याश्रयःसन्स्त्रियाउदरंप्रविष्टोभवति अत्रायंविशेषः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजा

प्रथमेऽहनिचांडालीद्वितीयेब्रह्मघातिनी ॥ तृतीयेरजकीह्येतानरकागतमातरः
॥ ४ ॥ कर्मणादैवनेत्रेणजंतुर्देहोपपत्तये ॥ स्त्रियाःप्रविष्टउदरंपुंसोरेतःकणाश्रयः
॥ ५ ॥ कललंत्वेकरात्रेणपंचरात्रेणबुद्बुदम् ॥ दशाहेनतुकर्कंधूःपेश्यंडंवाततः
परम् ॥ ६ ॥

यते रक्ताधिक्येभवेन्नारीशुक्राधिक्येभवेत्पुमान् समानेद्रव्यसंयोगेतृतीयाप्रकृतिर्भवेत् विभक्तेरेतसिप्रायोभवेद्युग्ममपिक्वचिदिति ॥५॥ भूत्वागर्भेक्रमादितिपूर्वसूचितक्रमेणैवगर्भोत्पत्तिप्रकारमाह कललमितिचतुर्भिः कललंशुक्रशोणितंमिश्रितंभवति ततोबुद्बुदंवर्तुलंभवति पेशीमांसपिंडाकारंभवति कर्कंधूः बदरोफलं कठिनं भवति अंडंवायोन्यंतरे ॥ ६ ॥ ॥ ॥

बाह्वंगाद्यंगानांविग्रहोविभागः लिंगच्छिद्राणिचतेषामुद्भवः ॥ ७ ॥ जरायुणागर्भवेष्टनेनवीतः प्रावृतः॥८॥ मातुर्जग्धेनभक्षितेनान्नेनपानाद्यैश्चएधमानाधातवोयस्यजंतूनांसंभवोयस्मिन्नसंमते दुर्गंधेगर्तेशेतेतथाचमार्कंडेयपुराणे नाडीचाप्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते ॥ स्त्रीणांतथां

मासेनतुशिरोद्वाभ्यांबाह्वंगाद्यंगविग्रहः ॥ नखलोमास्थिचर्माणिलिंगच्छिद्रोद्भवस्त्रिभिः
॥ ७ ॥ चतुर्भिर्धातवःसप्तपंचभिःक्षुत्तृडुद्भवः ॥ षड्भिर्जरायुणावीतः
कुक्षौभ्राम्यतिदक्षिणे ॥ ८ ॥ मातुर्जग्धान्नपानाद्यैरेधद्धातुरसंमते॥ शेतेविण्मूत्रयोर्गर्तेसजंतुर्जंतुसंभवे ॥ ९ ॥ कृमिभिःक्षतसर्वांगःसौकुमार्यात्प्रतिक्षणम् ॥
मूर्च्छामाप्नोत्युरुक्लेशस्तत्रत्यैःक्षुधितैर्मुहुः ॥ १० ॥

त्रसुषिरेसानिबद्धोपजायते॥ क्रमंतेभुक्तपीतानिस्त्रीणांगर्भोदरेतथा॥तैराप्यायितदेहोऽसौजंतुर्वृद्धिमुपैतिवाइति ॥ ९ ॥ कथमुत्पद्यंतइतिप्रश्नोत्तरमुक्त्वा गर्भादिदुःखंयद्भुंक्ते एतस्योत्तरमाहतत्रत्य गर्भस्थैःक्षुधितैःखादद्भिः कृमिभिः सौकुमार्यात् कोमलत्वेन क्षतानिसर्वांगानियस्य ॥ १० ॥

उल्बणैःदुःसहैःसर्वांगेषुउत्थितावेदनायस्य आस्तेइत्युत्तरेणान्वयः ॥ ११ ॥ उल्बेणजरायुणाभुग्नंवक्रंपृष्ठंशिरोधराग्रीवाचयस्य ॥ १२ ॥ दैवात्पूर्वकर्मवशाल्लब्धास्मृतिर्येनसदीर्घंदुरंतंअनुच्छ्वासंयथाभवतितथा तत्रस्थितःसन्सुखंनैवाविंदतेइति ॥ १३ ॥ नाथमानोयाचमानः उपत

कटुतीक्ष्णोष्णलवणरूक्षाम्लादिभिरुल्बणैः ॥ मातृभुक्तैरुपस्पृष्टःसर्वांगोत्थित
वेदनः ॥ उल्बेनसंवृतस्तस्मिन्नंत्रैश्चबहिरावृतः ॥ ११ ॥ आस्तेकृत्वाशिरःकु
क्षौभुग्नपृष्ठशिरोधरः ॥ अकल्पःस्वांगचेष्टायांशकुंतइवपंजरे ॥ १२ ॥ तत्रल
ब्धस्मृतिर्दैवात्कर्मजन्मशतोद्भवम् ॥ स्मरन्दीर्घमनुच्छ्वासंशर्मकिंनामविंदते ॥
॥ १३ ॥ नाथमानऋषिर्भीतःसप्तवध्रिःकृतांजलिः ॥ स्तुवीततंविक्लवयावाचा
येनोदरेर्पितः ॥ १४ ॥ आरभ्यसप्तमान्मासाल्लब्धबोधोऽपिवेपितः ॥ नैकत्रा
स्तेसूतिवातैर्विष्ठाभूरिवसोदरः ॥ १५ ॥

प्यमानोवा ऋषिर्देहात्मदर्शीसप्तवध्रयोबंधनभूताधातवोयस्यसः ॥ १४ ॥ सूतिहेतुभिर्वातैर्वेपितःसोदरःसमानोदरजन्माविष्ठाभूःकृमिरिव ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥

अत्रातिदुःखितोजीवोमंदविरक्तइवनिर्विंद्यस्तौति श्रीपतिमित्याद्यष्टभिः ॥ १६ ॥ १७ ॥ परिजनस्यार्थेकुटुबपालनाय ॥ १८ ॥ १९ ॥ स्वदुःखंविज्ञापयन्नाह इतोगर्भाद्विवसितुंनिर्गंतुमि

॥ ॥ जीवउवाच ॥ ॥ श्रीपतिंजगदाधारमशुभक्षयकारकम् ॥ व्रजामिशर
णंविष्णुंशरणागतवत्सलम् ॥ १६ ॥ त्वन्मायामोहितोदेहेतथापुत्रकलत्रके ॥
अहंममाभिमानेनगतोऽहंनाथसंसृतिम् ॥ १७ ॥ कृतंपरिजनस्यार्थेमयाकर्मशु
भाशुभम् ॥ एकाकीतेनदग्धोऽहंगतास्तेफलभागिनः ॥ १८ ॥ यदियोन्याःप्र
मुच्येऽहंतत्स्मरिष्येपदंतव ॥ तमुपायंकरिष्यामियेनमुक्तिंव्रजाम्यहम् ॥ १९ ॥
विण्मूत्रकूपेपतितोदग्धोऽहंजठराग्निना ॥ इच्छन्नितोविवसितुंकदानिर्यास्यते
बहिः ॥ २० ॥ येनेदृशंमेविज्ञानंदत्तंदीनदयालुना ॥ तमेवशरणंयामिपुनर्मेमा
स्तुसंसृतिः ॥ २१ ॥

च्छन् असौकदाबहिर्निर्यास्यतेनिष्कास्यते ॥ २० ॥ तत्कृतमुपकारंस्मरन्नाह येनेति ॥ २१ ॥

॥२२॥ अथवातस्मादत्रैवस्थितोऽपिविगतक्लमः अव्याकुलः सन् कात्रतवसाधनसामग्रीतत्राह तेपदाश्रयःसन्निति ॥ २३ ॥ दशमास्यःदशमासागर्भेंऽव्यतीतायस्येति ऋषिर्जीवः सद्यस्तत्क्ष

नचनिर्गंतुमिच्छामिबहिर्गर्भात्कदाचन ॥ यत्रयातस्यमेपापकर्मणादुर्गतिर्भवे
त् ॥ २२ ॥ तस्मादत्रमहद्दुःखेस्थितोऽपिविगतक्लमः ॥ उद्धरिष्यामिसंसारादा
त्मानंतेपदाश्रयः ॥ २३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंकृतमतिर्गर्भेदशमास्यःस्तु
वन्नृषिः ॥ सद्यःक्षिपत्यवाचीनंप्रसूत्यैसूतिमारुतः ॥२४॥ तेनावसृष्टःसहसाकृ
त्वावाक्शिरआतुरः ॥ विनिष्क्रामतिकृच्छ्रेणनिरुच्छ्वासोहतस्मृतिः ॥ २५ ॥ प
तितोभुविविण्मूत्रेविष्ठाभूरिवचेष्टते ॥ रोरूयतिगतेज्ञानेविपरीतांगातिंगतः ॥
॥ २६ ॥ गर्भेंऽव्याधौश्मशानेचपुराणेयामातिर्भवेत् ॥ सायदिस्थिरतांयातिको
नमुच्येतबंधनात् ॥ २७ ॥

णमेव अवाचीनं अवाङ्मुखं सूतिहेतुर्मारुतःप्रसूत्यैजन्मार्थंक्षिपतिनुदति ॥ २४ ॥ अवसृष्टः अधिक्षिप्तःसन् ॥ २५ ॥ २६ ॥ श्मशानेमृतानुगमने पुराणेतच्छ्रवणे ॥ २७ ॥

किमितिस्थिरतांनयातिइत्यत्राह यदेति ॥ २८ ॥ २९ ॥ गर्भदुःखमुक्त्वाशैशवदुःखमाह परेति त्रिभिःपरस्यछंदंमनोगतमभिप्रायं अविदुषाजनेनपुष्यमाणः पाल्यमानः अनभिप्रेतंप्रतिकूलं आपन्नः प्राप्तः सन्स्तन्यार्थरोदनेउदरव्यथांप्रकल्प्यनिंबरसपानं उदरव्यथयारोदनेस्तनपानमि

यदागर्भाद्बहिर्यातिकर्मभोगादनंतरम् ॥ तदैववैष्णवीमायामोहयत्येवपूरुषम् २८
सतदामाययास्पृष्टोनकिंचिद्वदतेऽवशः ॥ शैशवादिभवंदुःखंपराधीनतयाश्नुते
॥ २९ ॥ परच्छंदंनविदुषापुष्यमाणोजनेनसः ॥ अनभिप्रेतमापन्नःप्रत्याख्यातु
मनीश्वरः ॥ ३० ॥ शायितोऽशुचिपर्यंकेजंतुस्वेदजदूषिते ॥ नेशःकंडूयनेऽगाना
मासनोत्थानचेष्टने ॥ ३१ ॥ तुदंत्यामत्वचंदंशामशकामत्कुणादयः ॥ रुदंतंविग
तज्ञानंकृमयःकृमिकंयथा ॥ ३२ ॥

त्यादि ॥ ३० ॥ आसनोत्थानचेष्टनेचअनीशःसन्रोरूयतीत्यनुषंगः ॥ ३१ ॥ आमाकोमला त्वक्यस्यतंगर्भेजातंज्ञानं ॥ ३२ ॥

इत्येवंशैशवंभुक्त्वादुःखंपौगंडमेवच ॥ ततोयौवनमासाद्ययातिसंपदमासुरीम् ॥३३॥ तदादुर्व्यसनासक्तोनीचसंगपरायणः ॥ शास्त्रसत्पुरुषाणांचद्वेष्टास्यात्कामलंपटः॥३४॥दृष्ट्वास्त्रियंदेवमायांतद्भावैरजितेंद्रियः ॥ प्रलोभितःपतत्यंधेतमस्यग्नौपतंगवत् ॥ ३५ ॥ कुरंगमातंगपतंगभृंगमीनाहताःपंचभिरेवपंच ॥ एकःप्रमादीसकथंनहन्यतेयःसेवतेपंचभिरेवपंच ॥ ३६ ॥

शैशवंपंचवर्षाणि पौगंडंयौवनादर्वाक् तत्रचाध्ययनादिदुःखानियौवजदुःखमाह आसुरींदंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादि ॥३३॥ तदायौवनसमये ॥ ३४ ॥ कामलंपटतामेवाह दृष्ट्वेति देवस्यमममायारूपांतद्भावैस्तस्याःकटाक्षकपटस्नेहवंचनादिभिर्भावैःप्रलोभितःसन्नंधेतमसिमहामोहेपतति ॥ ३५ ॥ अत्रपंचेंद्रियप्रधानोनरःपततीतिकिंवाच्यं एकैकेंद्रियासक्त्यैवबहवोनष्टाइत्याह कुरंगेतिपंचभिः शब्दस्पर्शरूपरसगंधैर्मोहिताःकुरंगादयःपंचहताएव किंचपंचभिःश्रवणादिभिःश्रवणादिभिरिंद्रियैःपंचशब्दादिविषयान्यःएकएवप्रमादीअविवेकीसेवते सयुवाकथंनहन्यते आंपतुहन्यतेएवेत्यर्थः ॥ ३६ ॥

हननमेवनिरूपयति अलब्धइतिद्वाभ्यां नलब्धंअभीप्सितं वांछितंकामिन्यादिसुखंयेनसः अ
ज्ञानादविचारादिद्धः प्रवृद्धोमन्युः कोपोयस्येति यदावांञ्छितलाभोनजातः तदाशुचार्पितःशो
केनयुक्तोभवति यदादेहेनसहैववर्धमानेनमन्युनाच ॥ ३७॥ आत्मनोहितायस्वस्यनाशायका

अलब्धाभीप्सितोऽज्ञानादिद्धमन्युःशुचार्पितः ॥ सहदेहेनमानेनवर्धमानेनमन्यु
ना॥३७॥करोतिविग्रहंकामीकामिष्वंतायचात्मनः॥ बलाधिकैःसहन्येतगजैरन्यै
र्गजोयथा ॥ ३८ ॥ एवंयोविषयासक्त्यानरत्वमतिदुर्लभम् ॥ वृथानाशयतेमूढ
स्तस्मात्पापतरोहिकः ॥ ३९ ॥

मिषु अन्यजारेषुकामिनीनिमित्तंविग्रहंविरोधंकरोति तदाकामीयुवाबलेनाधिकैर्जारैर्हन्येतय
थाप्रबलैर्गजैर्हीनोगजइव ॥ ३८ ॥ योविषयासक्त्यावृथैवनरत्वंनाशयतितमनुशोचन्नाह ए
वमितिद्वाभ्याम् ॥ ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

जातीशतेष्विति पश्वादिजातीनांशतेषु शतशब्दोऽत्रआनंत्यवाचकः अनेकजीवजातिष्वित्यर्थः भुविकर्मभूमौचमानुषत्वंयन्मनुष्यशरीरंलभते तद्दुर्लभंहि भगवन्नामस्मरणार्हत्वात् अहोबत श्वपचोतोगरीयान्यज्जिह्वाग्रेवर्ततेनामतुभ्यमितिवचनात् तत्रापिनरदेहेऽपिद्विजत्वंब्राह्मणत्वंदुर्लभतरं अतिदुर्लभंखलु अतोभोगरुडयोद्विजस्तत्रतारुण्येपालयति देहमितिशेषः इंद्रियाणिलालयति विषयास्वादनेलंपटानिकरोति तस्यद्विजस्यहस्तगतं अनायासेनकरतलेप्राप्तंपापेनअज

जातीशतेषुलभतेभुविमानुषत्वंतत्रापिदुर्लभतरंखलुभोद्विजत्वम् ॥ यस्तन्नपालयतिलालयतींद्रियाणितस्यामृतंक्षरतिहस्तगतंप्रमादात् ॥ ४० ॥ ततस्तां
वृद्धतांप्राप्यमहाव्याधिसमाकुलः ॥ मृत्युंप्राप्यमहद्दुःखंनरकंयातिपूर्ववत् ॥४१॥

रामरत्वप्रदमप्यमृतंप्रमादात्पानस्यालस्यात्क्षरतिवृथैवनिःसरतिपतति तथातपस्तीर्थादिषुसमर्थंमुक्तिपदंतारुण्यंक्षुद्रविषयाभिलाषेणवृथैवभवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ततस्तारुण्यानंतरंतांआस्तेऽवमत्योपन्यस्तमित्यादिनापूर्वोक्तांवृद्धतांप्राप्यपूर्ववत् यातनादेहआवृत्त्येत्यादिपूर्वोक्तप्रकारेण ॥ ४१ ॥

एवंषडध्यायोक्तप्रकारेणगतागतैःगतानरके आगताभुविएतद्रूपैः कर्मणापाशैर्बद्धानविरज्यंते
विरक्तिंनलभंते अत्रहेतुर्ममायाविमोहिताइति ॥ ४२ ॥ पापगतिमुपसंहरतीति ॥ ४३ ॥
इतिटीकायांषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ गरुडःषड्भिरध्यायैःश्रुत्वापातकयातनाम् ॥ अथतन्नाशको

एवंगतागतैःकर्मपाशैर्बद्धाश्चपापिनः ॥ कदापिनविरज्यंतेममायाविमोहि
ताः ॥४२॥ इतितेकथिताताक्ष्र्यपापिनांनारकीगतिः ॥ अंत्येष्टिकर्महीनानांकिं
भूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ४३ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेपापिजन्मादिदुःखनि
रूपणोनामषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ सूतउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुगरुडःकंपितोश्वत्थपत्रव
त् ॥ जनानामुपकारार्थंपुनःपप्रच्छकेशवम् ॥१॥ गरुडउवाच ॥ कृत्वापापानिमनु
जाःप्रमादाद्बुद्धितोऽपिवा ॥ नयांतियातनायाम्याःकेनोपायेनकथ्यताम् ॥२॥ संसा
रार्णवमग्नानांनराणांदीनचेतसाम् ॥ पापोपहतबुद्धीनांविषयोपहतात्मनाम् ॥३॥

पायमष्टभिःपरिपृच्छति १ और्ध्वदेहिकदानेनगतःप्रेतोऽपिसद्गतिम् ॥ इत्याहसप्तमेविष्णुर्बभ्रुवा
हनसत्कथाम् २ ॥ १ ॥ प्रमादात् ॥ २ ॥ ३ ॥

पुराणार्थेषुविशेषेणनिश्चयोयस्यतमुपायंवद ॥ ४ ॥ मृतस्यपुण्यपापाभ्यांद्वेगती तत्रपापगतिः
सुनिरूपिता इदानींपुण्यगतिं श्रीभगवानुवाच साध्विति यावद्ग्रंथसमाप्ति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

उद्धारार्थंवदस्वामिन्पुराणार्थविनिश्चयम् ॥ उपायंयेनमनुजाःसद्गतिंयांतिमाधव
॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्यमानुषाणांहितायवै ॥ शृणुष्वाव
हितोभूत्वासर्वंतेकथयाम्यहम् ॥ ५ ॥ दुर्गतिःकथितापूर्वमपुत्राणांचपापिनाम् ॥
पुत्रिणांधार्मिकाणांतुनकदाचित्खगेश्वर ॥ ६ ॥ पुत्रजन्मविरोधःस्याद्यदिकेनापि
कर्मणा ॥ तदाकश्चिदुपायेनपुत्रोत्पत्तिंप्रसाधयेत् ॥ ७ ॥ हरिवंशकथांश्रुत्वाशत
चंडीविधानतः ॥ भक्त्याश्रीशिवमाराध्यपुत्रमुत्पादयेत्सुधीः ॥ ८ ॥ पुन्नाम्नोन
रकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः ॥ तस्मात्पुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवा॥ ९ ॥एको
ऽपिपुत्रोधर्मात्मासर्वंतारयतेकुलम्॥पुत्रेणलोकाञ्जयतिश्रुतिरेषासनातनी॥ १० ॥

किंच अपुत्राणामेवदुर्गतिर्भवति नतुपुत्रिणां अतः पुत्रमहिमानंनिरूपयति उपायमेवाह
हरिवंशेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ लोकान्यमलोकादीन् अत्येत् अतिक्रमति पुत्रादिभिःकृत्वादिवःस्वर्गस्यप्राप्तिर्भवति ॥ १२ ॥ अत्रविशेषमाह ब्राह्मोढेतिब्राह्मविवाहेनऊढाविवाहितायापत्नीतस्याः पुत्रोब्राह्मोढापुत्रः सतुउत्ऊर्ध्वंस्वर्गादिलोकंनयति उन्नयतिइत्यत्रसंधिरार्षः ब्राह्मस्तुसवर्णायाः सवर्णे

इतिवेदैरपिप्रोक्तंपुत्रमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तस्मात्पुत्रमुखंदृष्ट्वामुच्यतेपैतृकादृणात् ॥ ११ ॥ पौत्रस्यस्पर्शनान्मर्त्योमुच्यतेचऋणत्रयात् ॥ लोकानत्येद्दिवःप्राप्तिः पुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः ॥ १२ ॥ ब्राह्मोढापुत्रोन्नयतिसंगृहीतस्त्वधोनयेत् ॥ एवंज्ञात्वा खगश्रेष्ठहीनजातिसुतांस्त्यजेत् ॥ १३ ॥ सवर्णेभ्यःसवर्णासुयेपुत्राऔरसाःखग ॥ तएवश्राद्धदानेनपितॄणांस्वर्गहेतवः ॥ १४ ॥ श्राद्धेनपुत्रदत्तेनस्वर्यातीति किमुच्यते ॥ प्रेतोऽपिपरदत्तेनगतःस्वर्गमथोशृणु ॥ १५ ॥

नवरेणसहजायते विवाहोवेदविधिनाब्राह्मइत्यभिधीयते इति संगृहीतःअविवाहितायाःपुत्रस्तुअधःअधोगतिंनयति ॥ १३ ॥ १४ ॥ सवर्णेभ्यः स्वपतिभ्यःसवर्णासुस्वस्त्रीषुऔरसाइति दत्तक्रीतादिव्यावृत्तिः स्वरित्यव्ययं स्वर्यातीतिकिंवाच्यंपरदत्तेनश्राद्धेनेत्यनुषंगः ॥ १५ ॥

अत्रपुत्रमाहात्म्यप्रस्तावेनश्राद्धमहिमानमितिहासमुखेनप्रस्तौति अत्रेतियावदध्यायसमाप्ति

अत्रैवोदाहरिष्येऽहमितिहासंपुरातनम् ॥ और्ध्वदैहिकदानस्यपरमाहात्म्यसूचकम् ॥ १६ ॥ पुरात्रेतायुगेतार्क्ष्यराजासीद्बभ्रुवाहनः ॥ महोदयेपुरेरम्येधर्मनिष्ठोमहाबलः ॥ १७ ॥ यज्वादानपतिःश्रीमान्ब्रह्मण्यःसाधुवत्सलः ॥ शीलाचारगुणोपेतोदयादाक्षिण्यसंयुतः ॥ १८ ॥ पालयामासधर्मेणप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ क्षत्रधर्मरतोनित्यंसदंड्यान्दंडयन्नृपः ॥ १९ ॥ सकदाचिन्महाबाहुःससैन्योमृगयांगतः ॥ वनंविवेशगहनंनानावृक्षसमन्वितम् ॥ २० ॥ नानामृगगणाकीर्णंनानापक्षिनिनादितम् ॥ वनमध्येतदाराजामृगंदूरादपश्यत ॥ २१ ॥ तेनविद्धोमृगोऽतीवबाणेनसुदृढेनच ॥ बाणमादायतंतस्यवनेऽदर्शनमेयिवान् ॥ २२ ॥ कक्षेणरुधिरार्द्रेणसराजानुजगामतम् ॥ ततोमृगप्रसंगेनवनमन्यद्विवेशसः ॥२३॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तेननृपेणदूरात्प्रक्षिप्तेनअतीवसुदृढेनापिबाणेनविद्धएवनतुमृतः एयिवान्गतः ॥ २२ ॥ २३ ॥

क्षुत्तृड्भ्यांक्षामःशुष्कःकंठोयस्य दूरगमनेनश्रमःस्वेदःआतपेनसंतापस्ताभ्यांमूर्छितः अस्वस्थः सरोवरंप्राप्यअश्वेनसहितएवव्यगाहततस्मिन्प्रविष्टः ॥ २४ ॥ ततअश्वादवतीर्यतदुदकंपपौ

क्षुत्क्षामकंठोनृपतिःश्रमसंतापमूर्च्छितः ॥ जलाशयंसमासाद्यसाश्वएवव्यगाह
त ॥ २४ ॥ पपौतदुदकंशीतंपद्मगंधादिवासितम् ॥ ततोवतीर्यसलिलाद्विश्र
मोबभ्रुवाहनः ॥ २५ ॥ ददर्शन्यग्रोधतरुंशीतच्छायंमनोहरम् ॥ महाविटपवि
स्तीर्णंपक्षिसंघनिनादितम् ॥ २६ ॥ वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुमिवस्थितम् ॥
मूलंतस्यसमासाद्यनिषसादमहीपतिः ॥ २७ ॥ अथप्रेतंददर्शासौक्षुत्तृड्भ्यांव्या
कुलेंद्रियम् ॥ उत्कचंमलिनंकुब्जंनिर्मांसंभीमदर्शनम् ॥ २८ ॥ तंदृष्ट्वाविकृतंघोरं
विस्मितोबभ्रुवाहनः ॥ प्रेतोऽपिदृष्ट्वातंघोरामटवीमागतंनृपम् ॥ २९ ॥

सलिलाज्जलपानाद्विश्रमःविगतश्रमोबभूव ॥ २५ ॥ २६ ॥ न्यग्रोधतरुंवटवृक्षंमहाकेतुंउच्चतरत्वाद्वनध्वजमिव ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

समुत्सुकमनाः प्रसन्नचित्तः॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥ नानाजनपदाकीर्णअनेनदेशोद्भवैर्जनैः परिपूर्णनानारत्नैश्चजातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधियतेइतिस्त्रीगजाश्वादिश्रेष्ठवस्तुभिःपूर्णम्

समुत्सुकमनाभूत्वातस्यांतिकमुपागतः ॥ अब्रवीत्सतदाताक्ष्र्यप्रेतराजोनृपंवचः ॥ ३० ॥ प्रेतभावोमयात्यक्तःप्राप्तोऽस्मिपरमांगतिम् ॥ त्वत्संयोगान्महाबाहो जातोधन्यतरोऽस्म्यहम् ॥ ३१ ॥ राजोवाच ॥ कृष्णवर्णकरालास्यप्रेतत्वंघोरदर्शनम् ॥ केनकर्मविपाकेनप्राप्तंतेबह्वमंगलम् ॥ ३२ ॥ प्रेतत्वकारणंतातब्रूहि सर्वमशेषतः ॥ कोऽसित्वंकेनदानेनप्रेतत्वंतेविनश्यति ॥ ३३ ॥ प्रेतउवाच ॥ कथयामिनृपश्रेष्ठसर्वमेवादितस्तव ॥ प्रेतत्वकारणंश्रुत्वादयांकर्तुंत्वमर्हसि ॥ ॥ ३४ ॥ वैदशंनामनगरंसर्वसंपत्समन्वितम् ॥ नानाजनपदाकीर्णंनानारत्नसमाकुलम् ॥ ३५ ॥ हर्म्यप्रासादशोभाढ्यंनानाधर्मसमन्वितम् ॥ तत्राहंन्यवसंतातदेवार्चनरतःसदा ॥ ३६ ॥

॥३५॥हर्म्यंराजगृहंप्रोक्तंप्रासादोधनिनांगृहं तेषांशोभाभिराढ्यंयुक्तंनानाधर्मैःश्रौतस्मार्तैः॥३६॥

कोऽसित्वमितिप्रश्नोत्तरमाह वैश्यइति देवार्थमन्नंहव्यंस्यात्पित्रर्थंकव्यमेवच ॥ ३७॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ननुसुकृतंकथंनिष्फलंजातमहोइत्याशंकायामाह ममेति ॥ ४० ॥ किंच अपुत्रस्य ममैवप्रेतत्वंजातमितिन किंतुषोडशश्राद्धरहितस्यसपुत्रस्यापिस्यादित्याह यस्येति ॥ ४१ ॥ वि

वैश्योजात्यासुदेवोऽहंनाम्नाविदितमस्तुते ॥ हव्येनतर्पितादेवाःकव्येनपितरस्तथा ॥ ३७ ॥ विविधैर्दानयोगैश्चविप्राःसंतर्पितामया ॥ दीनांधकृपणेभ्यश्चदत्तमन्नमनेकधा ॥ ३८ ॥ तत्सर्वंनिष्फलंराजन्ममदैवादुपागतम् ॥ यथामेनिष्फलंजातंसुकृतंतद्वदामिते ॥ ३९ ॥ ममवैसंततिर्नास्तिनसुहृन्नचबांधवः ॥ नचमित्रंहिमेतादृग्यःकुर्यादौर्ध्वदेहिकम् ॥ ४० ॥ यस्यनस्यान्महाराजश्राद्धंमासिकषोडशम् ॥ प्रेतत्वंसुस्थिरंतस्यदत्तैःश्राद्धशतैरपि ॥ ४१ ॥ त्वमौर्ध्वदेहिकंकृत्वामामुद्धरमहीपते ॥ वर्णानांचैवसर्वेषांराजाबन्धुरिहोच्यते ॥ ४२ ॥

पदिरक्षकत्वाद्बंधुरितिहेतोः पुत्राद्यभावेराजापिक्रियाकारयेदितिभावः तदुक्तंविष्णुपुराणे उच्छिन्नबंधुज्ञातीनांकारयेदवनीपतिरिति ॥ ४२॥

पूर्वसुकृतप्रभावान्मणिरत्नलाभः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सर्वयोनिषु आहारसुखेनदुःखसहिष्णुताभवतिममतुतदलाभाद्दुखंदुःसहमेवेत्याह स्वाद्विति ॥ ४५ ॥ केनदानेनतेंप्रेतत्वंविनश्यतिइति

तन्मांतारयराजेंद्रमणिरत्नंददामिते ॥ यथामेसद्गतिर्भूयात्प्रेतयोनिश्चगच्छति
॥४३॥तथाकार्यंत्वयावीरममचेदिच्छसिप्रियम् ॥ क्षुधातृषादिभिर्दुःखैःप्रेतत्वंदुः
सहंमम॥४४॥स्वादूदकंफलंचास्तिवनेऽस्मिन्शीतलंशिवम्॥नप्राप्नोमिक्षुधार्तो
ऽहंतृषार्तोनजलंक्वचित् ॥ ४५ ॥ यदिमेहिभवेद्राजन्विधिर्नारायणेमहान् ॥ त
दग्रेवेदमंत्रैश्चक्रियासर्वौर्ध्वदेहिकी ॥ ४६ ॥ तदानश्यतिमेनूनंप्रेतत्वंनात्रसंश
यः ॥ वेदामंत्रास्तपोदानंदयासर्वत्रजंतुषु ॥ ४७ ॥ सच्छास्त्रश्रवणंविष्णोःपूजा
सज्जनसंगतिः ॥ प्रेतयोनिविनाशायभवंतीतिमयाश्रुतम् ॥ ४८ ॥

प्रश्नोत्तरमाहपंचभिः यदीति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सच्छास्त्रश्रवणेनधुंधुकारीविमुक्तः सज्जनानां धर्मदत्तादीनांसंगाद्बहवःकलहादयोविमुक्ताइति ॥ ४८ ॥

किंचममप्रेतत्वंविष्णुपूजयैवयास्यति अतस्तांवक्ष्यामीति सुवर्णद्वयमितिपंचगुंजोमाषः सुवर्णं
षोडशमाषसंख्याकम् तस्यद्वयंद्वात्रिंशन्माषकंसुवर्णकांचनंतस्यप्रतिमांप्रकल्पयेत् ॥ ४९ ॥ वि

अतोवक्ष्यामितेविष्णुपूजांप्रेतत्वनाशिनीम् ॥ सुवर्णद्वयमानीयसुवर्णन्यायसं
चितम् ॥ तस्यनारायणस्यैकांप्रतिमांभूपकल्पयेत् ॥ ४९ ॥ पीतवस्त्रयुगच्छन्नां
सर्वाभरणभूषिताम् ॥ स्नापितांविविधैस्तोयैरधिवास्ययजेत्ततः॥५०॥ पूर्वेतुश्री
धरंतस्यादक्षिणेमधुसूदनम् ॥ पश्चिमेवामनंदेवमुत्तरेचगदाधरम् ॥ ५१ ॥ मध्ये
पितामहंचैवतथादेवंमहेश्वरम् ॥ पूजयेच्चविधानेनगंधपुष्पादिभिःपृथक् ॥५२॥
ततःप्रदक्षिणीकृत्यवह्नौसंतर्प्यदेवताः ॥ घृतेनदध्नाक्षीरेणविश्वेदेवांश्चतर्पयेत् ॥
॥ ५३ ॥ ततःस्नातोविनीतात्मायजमानःसमाहितः ॥ नारायणाग्रेविधिवत्स्वां
क्रियामौर्ध्वदेहिकीम् ॥ ५४ ॥

विधैरनेकतीर्थोद्भवैः अलाभेवापीकूपजलैर्वाअधिवास्यसिंहासनेस्थाप्यपूजयेत् ॥ ५० ॥ पूज
नप्रकारमाह पूर्वेइत्यादिपंचभिः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥५५॥ निर्वपेत्घटंदद्यात् ॥५६॥५७॥ सुदृढेनत्यक्तुमयोग्येन अवश्यंकर्तव्येनेत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ तदेवाह संतप्तहाटकमयंशोधितसुवर्णरचितं ब्रह्मादियुतंब्रह्मादिभिःस्वपूजार्थंस्वस्व

आरभेतयथाशास्त्रंक्रोधलोभविवर्जितः ॥ कुर्याच्छ्राद्धानिसर्वाणिवृषस्योत्सर्जनंतथा॥५५॥ततःपदानिविप्रेभ्योदद्याच्चैवत्रयोदश॥ शय्यादानंप्रदत्वाचघटंप्रेतस्यनिर्वपेत् ॥५६॥ राजोवाच ॥ कथंप्रेतघटंकुर्याद्दद्यात्केनविधानतः ॥ ब्रूहिसर्वानुकंपार्थंघटंप्रेतविमुक्तिदम् ॥ ५७ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाराजकथयामिनिबोधते ॥ प्रेतत्वंनभवेद्येनदानेनसुदृढेनच ॥५८॥ दानंप्रेतघटंनामसर्वाशुभविनाशनम् ॥ दुर्लभंसर्वलोकानांदुर्गतिक्षयकारकम् ॥ ५९ ॥ संतप्तहाटकमयंतुघटंविधायब्रह्मेशकेशवयुतंसहलोकपालैः ॥ क्षीराज्यपूर्णविवरंप्रणिपत्यभक्त्याविप्रायदेहितवदानशतैःकिमन्यैः ॥ ६० ॥

स्थानेह्यधिष्ठितंतेषांखनितनमोंतनामाक्षरैर्युक्तमित्यर्थः दुग्धघृतपूर्णंचकृत्वाअतसीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणम्यविप्रायदेहीति ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ तस्यभूपतेःपदंपदन्यासंअनुलक्षीकृत्यसेनाआजगाम ॥ ६४ ॥ म

ब्रह्मामध्येतथाविष्णुःशंकरःशंकरोऽव्ययः ॥ प्राच्यादिषुचतत्कंठेलोकपालान्क्र
मेणतु ॥ ६१ ॥ संपूज्यविधिवद्राजन्धूपैःकुसुमचंदनैः ॥ ततोदुग्धाज्यसहितं
घटंदेयंहिरण्मयम् ॥ ६२ ॥ सर्वदानाधिकंचैतन्महापातकनाशनम् ॥ कर्तव्यं
श्रद्धयाराजन्प्रेतत्वविनिवृत्तये ॥ ६३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंसंजल्पतस्त
स्यप्रेतेनसहकाश्यप ॥ सेनाजगामानुपदंहस्त्यश्वरथसंकुला ॥ ६४ ॥ ततो
बलेसमायातेदत्वाराज्ञेमहामणिं ॥ नमस्कृत्यपुनःप्रार्थ्यप्रेतोऽदर्शनमेयिवान् ॥
॥ ६५ ॥ तस्माद्वनाद्विनिष्क्रम्यराजापिस्वपुरंययौ ॥ स्वपुरंचसमासाद्यतत्सर्वं
प्रेतभाषितं ॥ ६६ ॥ चकारविधिवत्पक्षिन्नौर्ध्वदेहिकजंविधिम् ॥ तस्यपुण्यप्र
दानेनप्रेतोमुक्तोदिवंययौ ॥ ६७ ॥ श्राद्धेनपरदत्तेनगतःप्रेतोऽपिसद्गतिम् ॥ किंपु
नःपुत्रदत्तेनपितायातीतिचाद्भुतम् ॥ ६८ ॥ मकृत्यंनस्मरणीयमितितंप्रार्थ्यअंतर्धानंगतः

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ विधिंकृत्वाप्रेतायददौ इतिहासकथनस्याभिप्रायमाह श्राद्धेनेति ॥ ६८ ॥

॥६९॥इतिटीकायांसप्तमोध्यायः॥७॥ कर्मणामुष्मिकेनैवसद्गतिंलभतेनरः॥तद्विनानेतिगरुडस्त
देवपरिपृच्छति १ अष्टमेनाममाहात्म्यंदानंचातुरकालिकं ॥ धर्मप्रशंसांप्रोवाचभगवान्धर्मवत्सलः
२आमुष्मिकींपरलोकोपयोगिनींसर्वां आतुरकृत्यादिकांसत्क्रियां ॥१॥ प्रश्नमभिनंद्यधार्मिकाहंसु

इतिहासमिमंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः॥नतौप्रेतत्वमायातःपापाचारयुतावपि ॥
॥६९॥ इतिश्रीग० सारोद्धारेबभ्रुवाहनप्रेतसंस्कारोनामसप्त० ॥७॥ गरुडउवा
च ॥ आमुष्मिकींक्रियांसर्वांवदसुकृतिनांमम ॥ कर्तव्यासायथापुत्रैस्तथाचकथय
प्रभो॥१॥श्रीभगवानुवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्यर्यमानुषाणांहितायवै ॥ धार्मिकाहं
चयत्कृत्यंतत्सर्वंकथयामिते॥२॥सुकृतीवार्धकेदृष्ट्वाशरीरंव्याधिसंयुतम् ॥ प्रतिकू
लान्ग्रहांश्चैवप्राणघोषस्यचाश्रुतिम् ॥३ ॥ तदास्वमरणंज्ञात्वानिर्भयःस्यादतंद्रि
तः॥अज्ञातज्ञातपापानांप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ॥ ४ ॥

कृतिजनोचितकृत्यंश्रीभ
गवानुवाचसुकृतीत्यादि ॥२॥ अश्रुतिंकर्णेरुद्धेसतिअंतःशब्दस्यअश्रवणंचदृष्ट्वातदेतिद्वितीयेनसं
बंधः ॥३॥ निर्भयःमृत्युभयशून्यःस्यादपरिहार्यत्वात् अतंद्रितःआतुरकृत्येनिरालस्यःस्याच्चेति४

आतुरकालोंऽतसमयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अत्रगुरुर्यथागुरुमन्यंशास्त्रेणशिष्यायोपदिशति तथै

यदास्यादातुरःकालस्तदास्नानंसमारभेत् ॥ पूजनंकारयेद्विष्णोःशालग्रामस्वरू
पिणः ॥ ५ ॥ अर्चयेद्गंधपुष्पैश्चकुंकुमैस्तुलसीदलैः ॥ धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्बहुभिर्मो
दकादिभिः ॥ ६ ॥ दत्वाचदक्षिणांविप्रान्नैवेद्यादेवभोजयेत् ॥ अष्टाक्षरंजपे
न्मंत्रंद्वादशाक्षरमेवच ॥ ७ ॥ संस्मरेच्छृणुयाच्चैवविष्णोर्नामशिवस्यच ॥ हरे
र्नामहरेत्पापंनृणांश्रवणगोचरम् ॥ ८ ॥ रोगिणोऽतिकमासाद्यशोचनीयंनबांध
वैः ॥ स्मरणीयंपवित्रंमेनामध्येयंमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ मत्स्यःकूर्मोवराहश्चनारसिंहश्चवा
मनः ॥ रामोरामश्चकृष्णश्चबुद्धःकल्कीतथैवच ॥ १० ॥ एतानिदशनामानिस्म
र्तव्यानिसदाबुधैः ॥ समीपेरोगिणोब्रूयुर्बांधवास्तेप्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥ कृष्णेति
मंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते ॥ तस्यभस्मीभवंत्याशुमहापातककोटयः ॥ १२ ॥

वहरिरपिहरिनाममहिमानंस्वमुखेनाह संस्मरेदित्यादिविंशद्भिः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ ननुअजामिलस्तुबहुपापकृत्कथंधामअगादितिइमामाशंकांपरिहरन्नाह हरिरितिद्वाभ्यां ॥ १४ ॥ १५ ॥ अत्रनाममाहात्म्यंनसांपरायंप्रतिभाति बालांप्रमाद्यतंधनलोभेनमूढंअयं

म्रियमाणोहरेर्नामगृणन्पुत्रोपचारितम् ॥ अजामिलोऽप्यगाद्धामाकिंपुनःश्रद्धया
गृणन् ॥ १३ ॥ हरिर्हरतिपापानिदुष्टचित्तैरपिस्मृतः ॥ अनिच्छयापिसंस्पृष्टो
दहत्येवहिपावकः ॥ १४ ॥ हरेर्नाम्नश्चयाशक्तिःपापनिर्हरणेद्विज ॥ तावत्कर्तुं
समर्थोनपातकंपातकीजनः ॥ १५ ॥ किंकरेभ्योमयःप्राहानयध्वंनास्तिकंजन
म् ॥ नैवानयतभोदूताहरिनामस्मरन्नरम् ॥ १६ ॥ अच्युतंकेशवंराममनारायणं
कृष्णदामोदरंवासुदेवंहरिम् ॥ श्रीधरंमाधवंगोपिकावल्लभंजानकीनायकंरामचं
द्रंभजे ॥ १७ ॥

लोकोनास्तिपरश्चनास्तीति पुनःपुनर्वशमापद्यतेमेइतिश्रुत्युक्तेनयमदूतसंवादेनाह किंकरेभ्यइत्यादि ॥ १६ ॥ हरिनामान्येवाह अच्युतमित्यादि ॥ १७ ॥

येअच्युतादिनामकदंबंस्मरंतितान् अपापान् पुण्यरूपान्दूरतरेणत्यजतेषांसमीपेऽपिमागच्छेत्यर्थः ॥ १८ ॥ केतर्हिदंडार्थमानेयाइत्यत्राह तानितिद्वाभ्याम् असतः दुष्टान् तानेवाह मुकुंदपादारविंदयोर्योमकरंदरूपोरसस्तस्माद्विमुखान् हरिभक्तिरहितानित्यर्थः कीदृशात् निष्किंचनै

कमलनयनवासुदेवविष्णोधरणिधराच्युतशंखचक्रपाणे ॥ भवशरणमितीरयंति
येवैत्यजभटदूरतरेणतानपापान् ॥१८॥ तानानयध्वमसतोविमुखान्मुकुंदपादार
विंदमकरंदरसादजस्रम् ॥ निष्किंचनैःपरमहंसकुलैरसङ्गैर्जुष्टाद्गृहेनिरयवर्त्मनि
बद्धतृष्णान् ॥ १९ ॥ जिह्वानवक्तिभगवद्गुणनामधेयंचेतश्चनस्मरतितच्चर
णारविंदम् ॥ कृष्णायनोनमतियच्छिरएकदापितानानयध्वमसतोऽकृतविष्णु
कृत्यान् ॥ २० ॥

रजस्त्रंजुष्टात् तेषांज्ञापकमाहनिरयवर्त्मनिस्वधर्मशून्येगृहेबद्धातृष्णायैस्तान् ॥ १९ ॥ किंच यद्येषाजिह्वाइत्याद्यन्वयः नकृतंविष्णोःकृत्यमाराधनंयैस्तानानयध्वमिति ॥ २० ॥

अतोहरिविमुखानेवानयंत्वितियमोदूतानाज्ञापयति तस्माज्जगतोपिमंगलरूपंमहतांबहूनामप्यंहसांपापानांएकांतिकनिष्कृतिंपरमप्रायश्चित्तरूपंविद्धि ॥ २१ ॥ किंचचीर्णानिकृतान्यपितानिहरिविमुखंनपुनंतिकिंतुअभक्तानरकेष्वेवपतंतीत्यर्थः ॥२२॥ तर्हिकेनपतंतीत्यतआह कृष्णना

तस्मात्संकीर्तनंविष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् ॥ महतामपिपक्षींद्रविद्ध्येकांतिकनि
ष्कृतिम् ॥ २१ ॥ प्रायश्चित्तानिचीर्णानिनारायणपराङ्मुखम् ॥ ननिष्पुनंति
दुर्बुद्धिंसुराकुंभमिवापगाः ॥ २२ ॥ कृष्णनाम्नाननरकंपश्यंतिगतकिल्बिषाः ॥
यमंचतद्भटांश्चैवस्वप्नेऽपिनकदाचन ॥ २३ ॥ मांसास्थिरक्तवत्कायोवैतरण्यांपते
न्नरः ॥ योऽतेदद्याद्द्विजेभ्यश्चनंदनंदनगामिति ॥ २४ ॥

म्नैवगतंकिल्बिषंपापंयेषांतेस्वप्नेऽपिनयमंपश्यंतीत्यन्वयः ॥ २३ ॥ मांसास्थिरक्तानिविद्यंतेयस्यांसामांसास्थिरक्तवतीसाचासौकायाएववैतरणीचप्रसिद्धापि सा अस्थिवृंदतटादुर्गमामांसशोणितकर्दमाभवतिअतःतत्साद्दृश्यात्कायापिवैतरणीएवतस्यांयथायःद्विजेभ्योगांदद्यात् सनप

तेत् तथैवास्यापियः अंतसमयेनंदनंदनइतिगांवाणींद्विजेभ्योदन्तेभ्योदद्यात् तवर्गस्यदंत
स्थानीयत्वात् सोपिकायोवैतरण्यांनपतेत्किंतुमुक्तोभवतीत्यर्थः तत्रयथाएकाएकस्यदात
व्याबहूनांनकदाचनइतिनिषेधात् तथात्रापिद्विजेभ्यश्चेतिचकारः पौनःपुन्यविधानार्थःअतोनंद

अतःस्मरेन्महाविष्णोर्नामपापौघनाशनम् ॥ गीतासहस्रनामानिपठेद्वाशृणुया
दपि ॥ २५ ॥ एकादशीव्रतंगीतागंगांबुतुलसीदलम् ॥ विष्णोःपादांबुनामा
निमरणेमुक्तिदानिच ॥ २६ ॥ ततःसंकल्पयेदन्नंसघृतंचसकांचनम् ॥ सवत्सा
धेनवोदेयाःश्रोत्रियायद्विजातये ॥ २७ ॥ अंतेजनोयद्ददातिस्वल्पंवायदिवाब
हु ॥ तदक्षयंभवेत्ताक्ष्र्ययत्पुत्रश्चानुमोदते ॥ २८ ॥ अंतकालेतुसत्पुत्रःसर्वदाना
निदापयेत् ॥ यत्तदर्थंसुतोलोकेप्रार्थ्यतेधर्मकोविदैः ॥ २९ ॥

नंदनइतिवाणींबहुवारमावर्तयेदित्यत्राविरोधः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ एवंनाममाहात्म्यंनि
रूप्यइदानींअवश्यदातव्यातुरदानेनपुत्रंप्रोत्साहयति ततइत्यादि ॥ २७ ॥ अनुमोदतेयन्म
नसिचिंतयतिवाचावदतिवातदप्यक्षयंभवेदिति ॥ २८ ॥ तदर्थंआतुरदानदापनार्थं ॥ २९ ॥

पूर्वैपित्रैवसंचितेअतस्तस्यैवधने ॥ ३० ॥ अतिवाहः.परलोकगामीतन्मार्गे यतःआतुरदाना

भूमिष्ठंपितरंदृष्ट्वाअर्धोन्मीलितलोचनम् ॥ पुत्रैस्तृष्णानकर्तव्यातद्धनेपूर्वसंचिते ॥ ३० ॥ सतद्ददातिसत्पुत्रोयावज्जीवत्यसौचिरम् ॥ अतिवाहस्तुतान्मार्गे दुःखंनलभतेयतः ॥ ३१ ॥ आतुरेचोपरागेचद्वयंदानंविशिष्यते ॥ अतोऽवश्यं प्रदातव्यमष्टदानंतिलादिकम् ॥ ३२ ॥ तिलालोहंहिरण्यंचकार्पासोलवणंतथा ॥ सप्तधान्यंक्षितिर्गावएकैकंपावनंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ एतदष्टमहादानंमहापातकनाशनम् ॥ अंतकालेप्रदातव्यंशृणुतस्यचसत्फलम् ॥ ३४ ॥ ममस्वेदसमुद्भूताःपवित्रास्त्रिविधास्तिलाः ॥ असुरादानवादैत्यास्तृप्यंतितिलदानतः ॥ ॥ ३५ ॥ तिलाःश्वेतास्तथाकृष्णादानेनकपिलास्तिलाः ॥ संहरंतित्रिधापापंवाङ्मनःकायसंचितम् ॥ ३६ ॥

त् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अष्टमहादानंफलसहितमाह ममेति ॥ ३५ ॥ तिलदानातफलमाह असुराइतिसार्धेन ॥ ३६ ॥

भूमियुक्तेनभूम्यांकरंधृत्वेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ लोहदानफलमाह यमइतिसार्धत्रिभिः ॥३८॥ ३९ ॥

लोहदानंचदातव्यंभूमियुक्तेनपाणिना ॥ यमसीमांनचाप्नोतिनगच्छेत्तस्यवर्त्म
नि ॥ ३७ ॥ कुठारोमुसलोदंडःखड्गश्चछुरिकातथा ॥ शस्त्राणियमहस्तेचनि
ग्रहेपापकर्मणाम् ॥ ३८ ॥ यमायुधानांसंतुष्ट्यैदानमेतदुदाहृतम् ॥ तस्माद्दद्या
ल्लोहदानंयमलोकेसुखावहम् ॥ ३९ ॥ ऊरणःश्यामसूत्रश्चशुंडामर्कोऽप्युदुंबरः ॥
शेषंबलोमहादूतालोहदानात्सुखप्रदाः॥४०॥ शृणुतार्क्ष्यपरंगुह्यंदानानांदानमुत्त
मम् ॥ दत्तेनतेनतुष्यंतिभूर्भुवःस्वर्गवासिनः ॥ ४१ ॥ ब्रह्माद्याऋषयोदेवाधर्म
राजसभासदाः ॥ स्वर्णदानेनसंतुष्टाभवंतिवरदायकाः ॥ ४२ ॥ तस्माद्देयंस्व
र्णदानंप्रेतोद्धरणहेतवे ॥ नयातियमलोकंसस्वर्गंतिंतातगच्छति ॥ ४३ ॥ चिरं
वसेत्सत्यलोकेततोराजाभवेदिह ॥ रूपवान्धार्मिकोवाग्मीश्रीमानतुलविक्रमः ॥
॥ ४४ ॥ कार्पासस्यतुदानेनदूतेभ्योनभयंभवेत् ॥ लवणंदीयतेयच्चतेननैवभ
यंयमात् ॥४५॥ ॥४०॥स्वर्णदानफलमाह शृण्वितिचतुर्भिः ॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥

लोहादिपंचदानेनतुष्टाभवंतीतिशेषः ॥४६॥ त्रिषुवक्ष्यमाणेषु ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ भूमिदानफलमाह गोचर्मप्रमाणंयथा गोशतंवृषसंयुक्तंयत्रोपविशतेभुवि तद्भूपरिमितंज्ञेयंगोचर्ममानमुत्तममिति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ स्वल्पेनभूमिदानेनतुमहापापमुपयाति किंच सस्यपूर्णायाः प्रदानेनतु इंद्रभुवनंप्रयातात्याह पृथिवीमिति ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

अयोलवणकार्पासतिलकांचनदानतः ॥ चित्रगुप्तादयस्तुष्टायमस्यपुरवासिनः ॥ ४६ ॥ सप्तधान्यप्रदानेनप्रीतोधर्मध्वजोभवेत् ॥ तुष्टाभवंतियेन्येऽपित्रिषुद्वारेष्वधिष्ठिताः ॥ ४७ ॥ व्रीहयोयवगोधूमामुद्गामाषाःप्रियंगवः ॥ चणकाःसप्तमाज्ञेयाःसप्तधान्यमुदाहृतम् ॥ ४८ ॥ गोचर्ममात्रंवसुधादत्तापात्रेविधानतः ॥ पुनातिब्रह्महत्यायादृष्टमेतन्मुनीश्वरैः ॥ ४९ ॥ नव्रतेभ्योनतीर्थेभ्योनान्यद्दानाद्धिनश्यति ॥ राज्येकृतंमहापापंभूमिदानाद्विलीयते ॥ ५० ॥ पृथिवींसस्यसंपूर्णांयोददातिद्विजाययः ॥ सप्रयातींद्रभुवनेपूज्यमानःसुरासुरैः ॥ ५१ ॥ अत्यल्पफलदानिस्युरन्यदानानिकाश्यप ॥ पृथिवीदानजंपुण्यमहन्यहनिवर्धते ॥ ५२ ॥

अदानेदोषमाहयइतिद्वाभ्यां कुटींस्वकीयांपर्णशालामपिनाप्नोति ईदृशोदरिद्रीस्यात् ॥ ५३ ॥
तावन्निवसेदितिसंबंधः ॥ ५४ ॥ भूमेरपिगोरूपत्वाद्गोदानमेव ॥ ५५ ॥ अंतधेनुःअष्टदानो
क्तांरुद्रधेनुंश्रीरुद्रस्यमृत्युंजयत्वान्मृत्युदुःखनिवृत्त्यर्थं ऋणधेनुःज्ञाताज्ञातऋणविमुक्त्यर्थं मोक्ष

योभूत्वाभूमिपोभूमिंनोददातिद्विजातये ॥ सनाप्नोतिकुटींग्रामेदरिद्रीस्याद्भवेभ
वे ॥५३॥ अदानाद्भूमिदानस्यभूपतित्वाभिमानतः ॥ निवसेन्नरकेयावच्छेषोधा
रयतेधराम् ॥५४॥ तस्माद्भूमीश्वरोभूमिदानमेवप्रदापयेत् ॥ अन्येषांभूमिदा
नार्थंगोदानंकथितंमया ॥ ५५ ॥ ततोऽतधेनुर्दातव्यारुद्रधेनुंप्रदापयेत् ॥ ऋणधे
नुंततोदत्वामोक्षधेनुंप्रदापयेत् ॥ ५६ ॥ दद्याद्वैतरणींधेनुंविशेषविधिनाखग ॥
तारयंतिनरंगावस्त्रिविधाच्चैवपातकात् ॥ ५७ ॥ बालत्वेयच्चकौमारेयत्पापंयौवने
कृतम् ॥ वयःपरिणतौयच्चयच्चजन्मांतरेष्वपि ॥ ५८ ॥

धेनुःमोक्षार्थं ॥ ५६ ॥ वैतरणीतारणार्थंपंचमीचेति ॥ ५७ ॥ बालत्वादिषुयत्पापंकृतंतस्मा
त्तारयंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ सकृत्सर्वजन्मनिएकवारमेकापि ॥ ६० ॥ ६१ ॥ स्वस्थचित्तस्यसावधानस्यतुएकैवगौः आतुरस्यसन्निहितमरणस्यतुगोशतंअग्रिमक्षणेमरिष्यतीतिम्रियमाणस्तस्यतुचित्तविवर्जितंदानानुसंधानरहितंदत्तंगोसहस्रंच ॥ ६२ ॥ मृतस्यमरणानंतरंचगवांलक्षं एतत्सर्वंसमंतुल्य

यन्निशायांतथाप्रातर्यन्मध्याह्नापराह्णयोः ॥ संध्ययोर्यत्कृतंपापंकायेनमनसागिरा ॥ ५९ ॥ दत्वाधेनुंसकृद्वापिकपिलांक्षीरसंयुताम् ॥ सोपस्करांसवत्सांचतपोवृत्तसमन्विते ॥ ६० ॥ ब्राह्मणेवेदविदुषिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ उद्धरेदंतकालं सादातारंपापसंचयात् ॥ ६१ ॥ एकागौःस्वस्थचित्तस्यह्यातुरस्यचगोशतम् ॥ सहस्रंम्रियमाणस्यदत्तंचित्तविवर्जितम् ॥ ६२ ॥ मृतस्यैतत्पुनर्लक्षंविधिपूतंच तत्समम् ॥ तीर्थपात्रसमोपेतंदानमेकंचलक्षधा ॥ ६३ ॥

फलदंभवतिअतःस्वस्थावस्थायामेवदेयमितिभावः एवमपिएकगोदानमन्यद्वातीर्थपात्राभ्यांसम्यगुपेतंयुक्तंतत्लक्षधाभवतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ अपात्रेदानेनतुमहतीविनष्टिरित्याह अपात्रइतिसार्द्धेन ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ पा

पात्रेदत्तंचयद्दानंतल्लक्षगुणितंभवेत् ॥ दातुःफलमनंतंस्यान्नपात्रस्यप्रतिग्रहः ॥
॥ ६४ ॥ स्वाध्यायहोमसंयुक्तःपरपाकविवर्जितः ॥ रत्नपूर्णामपिमहींप्रतिगृ
ह्यनलिप्यते ॥ ६५॥ विषशीतापहौमंत्रवह्नीकिंदोषभागिनौ ॥ अपात्रेसाचगौ
र्दत्तादातारंनरकंनयेत् ॥ ६६ ॥ कुलैकशतसंयुक्तंग्रहीतारंतुपातयेत् ॥ नापात्रे
विदुषादेयाआत्मनःश्रेयइच्छता ॥ ६७ ॥ एकाह्येकस्यदातव्याबहूनांनकदा
चन ॥ साविक्रीताविभक्तावादहत्यासप्तमंकुलम् ॥ ६८ ॥ कथितायामयापूर्वं
तववैतरणीनदी ॥ तस्याउद्धरणोपायंगोदानंकथयामिते ॥६९॥ कृष्णांवापाटलां
वापिधेनुंकुर्यादलंकृताम् ॥ स्वर्णशृंगींरौप्यखुरींकांस्यपात्रोपदोहिनीम् ॥७०॥

त्राणामपिबहूनामेकानदेयेत्याह ॥ एकेति॥ ६८ ॥ ६९ ॥ दद्याद्वैतरणींधेनुंविधिनाखग इति पूर्वसूचितविशेषविधिमेवाह कृष्णामिति ॥ ७० ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वैतरणींवितरणंदानंतद्रू
कृष्णवस्त्रयुगच्छन्नांकंठघंटासमन्विताम् ॥ कार्पासोपरिसंस्थाप्यताम्रपात्रंसचै
लकम् ॥ ७१ ॥ यमंहैमंन्यसेत्तत्रलोहदंडसमन्वितम् ॥ कांस्यपात्रेघृतंकृत्वासर्वं
तस्योपरिन्यसेत् ॥७२॥ नावमिक्षुमयींकृत्वापट्टसूत्रेणवेष्टयेत् ॥ गर्तंविधायसज
लंकृत्वातस्मिन्क्षिपेत्तरिम् ॥ ७३ ॥ तस्योपरिस्थितांकृत्वासूर्यदेहसमुद्भवाम् ॥
धेनुंसंकल्पयेत्तत्रयथाशास्त्रविधानतः ॥ ७४ ॥ सालंकाराणिवस्त्राणिब्राह्म
णायप्रकल्पयेत् ॥ पूजांकुर्याद्विधानेनगंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ७५ ॥ पुच्छंसंगृ
ह्यधेनोस्तुनावमाश्रित्यपादतः ॥ पुरस्कृत्यततोविप्रमिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ७६ ॥
भवसागरमग्नानांशोकतापोर्मिदुःखिनाम् ॥ तात्रात्वंहिजगन्नाथःशरणागतव
त्सलः ॥ ७७ ॥ विष्णुरूपद्विजश्रेष्ठमामुद्धरमहीसुर ॥ सदक्षिणामयादत्तातुभ्यं
वैतरणीनमः ॥ ७८ ॥ यममार्गेमहाघोरेतांनदींशतयोजनाम् ॥ तर्तुकामोद
दाम्येतांतुभ्यंवैतरणींनमः ॥ ७९ ॥ पिणीमेनांधेनुं ॥ ७९ ॥

मांप्रतीक्षस्व वैतरण्याःसकाशादुत्तरणार्थंत्वंमांप्रतीक्षस्वदृष्टिंकुरुष्व ॥ ८० ॥ यममार्गभयभीतस्यंवाक्यमिदं गावोमइति ॥ ८१ ॥ भूतानां नरेंद्रादीनांदेवेंद्रादिषुप्रतिष्ठितास्थिता यालक्ष्मीः

धेनुकेमांप्रतीक्षस्वयमद्वारमहापथे ॥ उत्तारणार्थंदेवेशिवैतरण्यैनमोऽस्तुते ॥
॥ ८० ॥ गावोमेअग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः ॥ गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसा
म्यहम् ॥ ८१ ॥ यालक्ष्मीःसर्वभूतानांयाचदेवेप्रतिष्ठिता ॥ धेनुरूपेणसादेवीम
मपापंव्यपोहतु ॥ ८२ ॥ इतिमंत्रैश्चसंप्रार्थ्यसांजलिर्धेनुकांयमम् ॥ सर्वप्रद
क्षिणीकृत्यब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ ८३ ॥ एवंदद्याद्विधानेनयोगांवैतरणींखग ॥
सयातिधर्ममार्गेणधर्मराजसभांतरे ॥ ८४ ॥ स्वस्थावस्थशरीरेतुवैतरण्याव्रतं
चरेत् ॥ देयाचविदुषाधेनुस्तांनदींतर्तुमिच्छता ॥ ८५ ॥

अस्तिसाएवत्वंधेनुरूपेणासि अतोव्यपोहतुदूरीकरोतु ॥ ८२ ॥ सर्वंउपस्करम् ॥ ८३ ॥ ८४ ॥
व्रतंअवश्यंधेनुंदास्यामीतिनियमंकुर्यात् ॥ ८५ ॥

॥ ८६ ॥ आवसथेषुगृहेषु ॥ ८७ ॥ अयनेविषुवेमकरकर्कमेषतुलासंक्रातिदिने युगादिषु अक्षय्यतृतीयादिषु ॥ ८८ ॥ सएवश्राद्धपात्रयोःसंयोगएव अतोऽन्यत्पुण्यकालापेक्षानकर्तव्येत्यर्थः ॥ ८९ ॥ इदंधेन्वादिदानंस्वहस्तदत्तंसत् स्वर्गसुखप्रदंभवति अतोवैराग्यमुत्पादयन् स्व

सानायातिमहामार्गेगोदानेननदीखग ॥ तस्मादवश्यंदातव्यंपुण्यकालेषुसर्वदा ॥ ८६ ॥ गंगादिसर्वतीर्थेषुब्राह्मणावसथेषुच ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुसंक्रांतौदर्शवासरे ॥ ८७ ॥ अयनेविषुवेचैवव्यतीपातेयुगादिषु ॥ अन्येषुपुण्यकालेषुदद्याद्गोदानमुत्तमम् ॥ ८८ ॥ यदैवजायतेश्रद्धापात्रंसंप्राप्यतेयदा ॥ सएवपुण्यकालःस्याद्यतःसंपत्तिरस्थिरा ॥ ८९ ॥ अस्थिराणिशरीराणिविभवोनैवशाश्वतः ॥ नित्यंसन्निहितोमृत्युःकर्तव्योधर्मसंचयः ॥ ९० ॥ आत्मवित्तानुसारेणतत्रदानमनंतकम् ॥ देयंविप्रायविदुषेस्वात्मनःश्रेयइच्छता ॥ ९१ ॥

हस्तदानेश्रद्धामुत्पादयति अस्थिराणीत्यादि ॥ ९० ॥ तत्रपात्रेआत्मवित्तानुसारेण बहुवित्तेसतिस्वल्पंनदेयमितिभावः ॥ ९१ ॥

॥ १२ ॥ गृहीतंदानपाथेयंपरलोकभोग्यंयेनअन्यथापाथेयंविना पथि अस्मिँल्लोकमार्गे य

अल्पेनापिहिवित्तेनस्वहस्तेनात्मनेकृतम् ॥ तदक्षय्यंभवेद्दानंतत्कालंचोपतिष्ठ
ति ॥ १२ ॥ गृहीतदानपाथेयःसुखंयातिमहाध्वनि ॥ अन्यथाक्लिश्यतेजंतुःपा
थेयरहितःपथि ॥१३॥यानियानिचदानानिदत्तानिभुविमानवैः ॥ यमलोकपथे
तानिह्युपतिष्ठंतिचाग्रतः ॥ १४ ॥ महापुण्यप्रभावेणमानुषंजन्मलभ्यते ॥ य
स्तत्प्राप्यचरेद्धर्मंसयातिपरमांगतिं ॥ १५ ॥ अविज्ञायनरोधर्मंदुःखमायाति
यातिच ॥ मनुष्यजन्मसाफल्यंकेवलंधर्मसेवनम् ॥ १६ ॥ धनपुत्रकलत्रादिश
रीरमपिबांधवाः ॥ अनित्यंसर्वमेवेदंतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ॥ १७ ॥ तावद्बंधुःपि
तातावद्यावज्जीवतिमानवः ॥ मृतानामंतरंज्ञात्वाक्षणात्स्नेहोनिवर्तते ॥ १८ ॥

थाशक्तःक्लिश्यतेतथैवामुत्रापि ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अविज्ञायअज्ञात्वाकृत्वेत्यर्थः ॥१६॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ ॥

जीवन्नप्यात्मैवबंधुःस्वस्यहितकर्ताजीवतामपिनोदत्तंतर्हिमृतानांकः नकोऽपिदास्यतोत्यर्थः अ

आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मुहुर्मुहुः ॥ जीवन्नपीतिसंचिंत्यमृतानांकःप्रदा
स्यति ॥ ९९ ॥ एवंजानन्निदंसर्वंस्वहस्तेनैवदीयताम् ॥ अनित्यंजीवितंयस्मा
त्पश्चात्कोऽपिनदास्यति ॥ १०० ॥ मृतंशरीरसुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंक्षितौ ॥
विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति ॥ १ ॥ गृहादर्थानिवर्तंतेश्मशाना
त्सर्वबांधवाः ॥ शुभाशुभंकृतंकर्मगच्छंतमनुगच्छति ॥ २ ॥ शरीरंवह्निनाद
ग्धंकृतंकर्मसहास्थितम् ॥ पुण्यंवायदिवापापंभुंक्तेसर्वत्रमानवः ॥ ३ ॥ नको
ऽपिकस्यचिद्बंधुःसंसारेदुःखसागरे ॥ आयातिकर्मसंबंधाद्यातिकर्मक्षयेपुनः ॥४॥
मातृपितृसुतभ्रातृबंधुदारादिसंगमः ॥ प्रपायामिवजंतूनांनद्यांकाष्ठौघवच्चलः ॥
॥ ५ ॥ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंत
स्मात्प्रदीयताम् ॥ ६ ॥

तएवंजानन्नितिद्वितीयेनसंबंधः ॥ ९९ ॥ सर्वइदंआतुरदानं ॥ १०० ॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥

धनंयावत् आत्मायत्तंआत्मनःस्वस्यआयत्तंआधीनंभवति तावद्देयंपराधीनेजातेकिंचित्मेराइ
तिवक्तुमपिनोत्सहते उत्साहेनवक्तुमपियोग्योनभवति तर्हिदातुंयोग्यःकुतइत्यर्थः ॥ ७ ॥ निद
र्शनमाह पूर्वइति धनंचधर्मैकफलमिति धर्मार्थमेवदीयतां ॥८॥ चतुर्वर्गफलदात्रपिधनमेवेत्या

आत्मायत्तंधनंयावत्तावद्विप्रेसमर्पयेत् ॥ पराधीनेधनेजातेनाकिंचिद्वक्तुमुत्सहेत् ॥
॥ ७ ॥ पूर्वजन्मकृताद्दानादत्रलब्धंधनंबहु ॥ तस्माद्देवंपरिज्ञायधर्मार्थंदीयतां
धनम् ॥ ८ ॥ धर्मात्संजायतेऽर्थश्चधर्मात्कामोऽभिजायते ॥ धर्मएवापवर्गायत
स्माद्धर्मंसमाचरेत् ॥९॥ श्रद्धयाधार्यतेधर्मोबहुभिर्नार्थराशिभिः ॥ निष्किंचना
हिमुनयःश्रद्धावंतोदिवंगताः॥११०॥पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्याप्रयच्छति ॥
तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ॥११॥ तस्मादवश्यंदातव्यंतदादानंविधा
नतः ॥ अल्पंवाबहुवेतीमांगणनांनैवकारयेत्॥१२॥ ह धर्मादिति॥९॥श्रद्धापूतधर्मए

वसद्गतिप्रदोभवतीत्याह श्रद्धयाइतिद्वाभ्याम् ॥११०॥ भक्त्योपहृतंसमर्पितंतत्पत्रादिप्रयतात्म
नः श्रद्धापूतचित्तस्याहमश्नामीति॥११॥स्वहस्तदानंसंश्लाघ्यपुत्रदत्तंस्तौति तस्मादिति ॥१२॥

देवानांसमूहोदैवतंतैर्दैवसमूहैरपि ॥ १३ ॥ तेनैववित्तेनपुत्रादिभिः सह स्वयमपिनिष्पापोभवतीत्यर्थः ॥ १४ ॥ पितुर्निमित्तमित्यनुवृत्तमेवास्याप्यर्थः गर्भधारणपोषाभ्यांपितुर्मातागरीयसीतिहेतोःसहस्रं दयायाभगिनीमूर्तिरितिहेतोर्दशसाहस्रं नदयासदृशंदानमितिवचनाच्चेतिसो

धर्मात्माचसपुत्रोवैदैवतैरपिपूज्यते ॥ दापयेद्यस्तुदानानिपितरंह्यातुरंभुवि
॥ १३ ॥ पित्रोर्निमित्तंयद्वित्तंपुत्रैःपात्रेसमर्पितम् ॥ आत्मापिपावितस्तेनपुत्र
पौत्रप्रपौत्रकैः ॥ १४ ॥ पितुःशतगुणंपुण्यंसहस्रंमातुरेवच ॥ भगिनिदशसाहस्रं
सोदरेदत्तमक्षयम् ॥ १५ ॥ नचैवोपद्रवादातुर्नवानरकयातनाः ॥ मृत्युकाले
नचभयंयमदूतसमुद्भवम् ॥ १६ ॥ यदिलोभान्नयच्छंतिकालेह्यातुरसंज्ञके ॥
मृताःशोचंतितेसर्वेकदर्याःपापिनःखग ॥ १७ ॥

दरस्यापिसमानोदरजन्मत्वादात्मतुल्यत्वं अतस्तद्दत्तमक्षयंभवति तदक्षयंभवेद्दानंस्वहस्तेनात्मनेकृतमितिपूर्वोक्तवचनादिति ॥१५॥ दानदातुःपुत्रस्यापि इहतुउपद्रवामार्यादयोनपरत्रनचेत्यादि अत्रापितेनैववित्तेनेतिपूर्वस्यैवानुवृत्तिः ॥१६॥ अदत्तेदोषमाह यदीतिद्वाभ्याम् ॥ १७ ॥

॥ ११८ ॥ इतिटीकायामष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ तुलस्यादिकमाहात्म्यंसंन्यासविधिपूर्वकं उवाचनवमेऽध्यायेम्रियमाणविधिंहरिः १ गरुडःपृच्छति अग्रिमक्षणेमरिष्यतीतिम्रियमाणस्तस्य

पुत्राःपौत्राःसहभ्रात्रासगोत्राःसुहृदस्तुये ॥ ददंतिनातुरेदानंब्रह्मघ्नास्तेनसंशयः ॥ ११८॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेआतुरदाननिरूपणोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८॥ ॥ गरुडउवाच ॥ कथितंभवतासम्यग्दानमातुरकालिकम् ॥ म्रियमाणस्ययत्कृत्यंतदिदानींवदप्रभो ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदेहत्यागस्यतद्विधिम् ॥ मृतायेनविधानेनसद्गतिंयांतिमानवाः ॥ ॥ २ ॥ कर्मयोगाद्यदादेहीमुंचत्यत्रनिजंवपुः ॥ तुलसीसन्निधौकुर्यान्मंडलंगोमयेनतु ॥ ३ ॥ तिलांश्चैवविकीर्याथदर्भांश्चैवविनिक्षिपेत् ॥ स्थापयेदासनेशुभ्रेशालिग्रामशिलांतदा ॥ ४ ॥

यत्कृत्यंतद्वद ॥ १ ॥ येनमृतःसद्गतिंयातितंविधिंशृणु ॥ २ ॥ कर्मयोगात् प्रारब्धकर्मोदयात् देहीजीवः निजंआत्मत्वेनस्वीकृतंवपुः अत्रयदात्यजतितदामंडलंकुर्यादित्यन्वयः ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ननुअपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिपूर्वोक्तविरोधात् पुत्रहीनःकथंविष्णुपु

शालिग्रामशिलायत्रपापदोषभयापहा ॥ तत्सन्निधानमरणान्मुक्तिर्जंतोःसुनिश्चिता ॥ ५ ॥ तुलसीविपटच्छायायत्रास्तिभवतापहा ॥ तत्रैवमरणान्मुक्तिःसर्वदादानदुर्लभा ॥ ६ ॥ तुलसीविटपस्थानंगृहेयस्यावतिष्ठते ॥ तद्गृहंतीर्थरूपंहिनयांतियमकिंकराः ॥ ७ ॥ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति ॥ यमस्तंनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि ॥८॥ तस्यादलंमुखेकृत्वातिलदर्भासनेमृतः ॥ नरोविष्णुपुरंयातिपुत्रहीनोप्यसंशयः ॥ ९ ॥ तिलाःपवित्रास्त्रिविधादर्भाश्चतुलसीरपि ॥ नरंनिवारयंत्येतेदुर्गतिंयांतमातुरम् ॥ १० ॥ ममस्वेदसमुद्भूतायतस्तेपावनास्तिलाः ॥ असुरादानवादैत्याविद्रवंतितिलैस्ततः ॥ ११ ॥

रंयातिसतुदुर्गतिमेवयातीतिचतत्राह एतेतिलादयोदुर्गतिंयांतंनिवारयंति ॥ १० ॥ ननुतिलादीनांईदृशोमहिमाकुतइतिचेत्तत्राह ममेति ॥ ११ ॥

दर्भाइति कुशोऽस्मितृणजातीनां रोमाण्युद्भिज्जजातीनांउत्पत्तिस्थानानिभगवद्वचनादिति ॥ १२ ॥ कुशस्यातिपावनतामाह कुशेति ॥ १३ ॥ क्रियमाणाः कर्मणिप्रयुज्यमानाअपिनिर्माल्यतांअयोग्यतांनयांति ॥१४॥ सामान्यशास्त्राद्विशेषशास्त्रस्यबलवत्तामाह दर्भाइति नीचे

दर्भाविभूतिर्मेताक्ष्यंममरोमसमुद्भवाः ॥ अतस्तत्स्पर्शनादेवस्वर्गंगच्छंतिमानवाः॥१२॥
कुशमूलेस्थितोब्रह्माकुशमध्येजनार्दनः ॥ कुशाग्रेशंकरोदेवस्त्रयोदेवाः
कुशेस्थिताः ॥१३॥ अतःकुशावह्निमंत्रतुलसीविप्रधेनवः ॥ नैतेनिर्माल्यतांयांतिक्रियमाणाःपुनःपुनः ॥१४॥
दर्भाःपिंडेषुनिर्माल्याब्राह्मणाःप्रेतभोजने ॥ मंत्रा
गौस्तुलसीनीचेचितायांचहुताशनः ॥१५॥ गोमयेनोपलिप्तेतुदर्भास्तरणसंस्कृते ॥
भूतलेह्यातुरंकुर्यादंतरिक्षंविवर्जयेत् ॥ १६ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेदेवाहुताशनः ॥
मंडलोपरितिष्ठंतितस्मात्कुर्वीतमंडलम् ॥ १७ ॥

नीचजातिमुखेमंत्राः गौस्तुलसीचतद्गेहे निर्माल्याअग्राह्याः ॥ १५ ॥ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृतमनुसरति गोमयेनेति ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ सुरार्चनंदेवपूजां ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

सर्वत्रवसुधापूतालेपोयत्रनविद्यते ॥ यत्रलेपःकृतस्तत्रपुनर्लेपेनशुध्यति ॥१८॥ राक्षसाश्चपिशाचाश्चभूताःप्रेतायमानुगाः ॥ अलिप्तदेशेखट्वायामंतरिक्षेविशंतिच ॥१९॥ अतोऽग्निहोत्रंश्राद्धंचब्रह्मभोज्यंसुरार्चनम् ॥ मंडलेनविनाभूम्यामातुरंनैवकारयेत् ॥२०॥ लिप्तभूम्यामतःकृत्वास्वर्णंरत्नंमुखेक्षिपेत् ॥ विष्णोःपादोदकंदद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः ॥ २१ ॥ शालिग्रामशिलातोयंयःपिबेद्बिंदुमात्रकम् ॥ ससर्वपापनिर्मुक्तोवैकुंठभुवनंव्रजेत् ॥ २२ ॥ ततोगंगाजलंदद्यान्महापातकनाशनम् ॥ सर्वतीर्थकृतस्नानदानपुण्यफलप्रदम् ॥ २३ ॥ चांद्रायणंचरेद्यस्तुसहस्रंकायशोधनम् ॥ पिबेद्यश्चैवगंगांभःसमौस्यातामुभावपि ॥ ॥ २४ ॥ अग्निंप्राप्ययथातार्क्ष्यतूलराशिर्विनश्यति ॥ तथागंगांबुपानेनपातकंभस्मसाद्भवेत् ॥ २५ ॥ यस्तुसूर्यांशुसंतप्तंगांगंयःसलिलंपिबेत् ॥ ससर्वयोनिनिर्मुक्तःप्रयातिसदनंहरेः ॥ २६ ॥

इतराअन्यानद्यः अवगाहेनस्नानेन गंगातुदर्शनादिभिरेवपुनातिइतिद्वितीयेनान्वयः ॥ २७ ॥

नद्योजलावगाहेनपावयंतीतराजनान् ॥ दर्शनात्स्पर्शनात्पानात्तथागंगेतिकी
र्तनात्॥२७॥पुनात्यपुण्यान्पुरुषान्शतशोऽथसहस्रशः॥ गंगातस्मात्पिबेत्तस्या
जलंसंसारतारकम् ॥ २८ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि ॥ मृतो
विष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि ॥२९॥ उत्क्रामद्भिश्चयःप्राणैःपुरुषःश्रद्धयान्वि
तः॥चिंतयेन्मनसागंगांसोपियातिपरांगतिम्॥३०॥अतोध्यायेन्नमेद्गंगांसंस्मरेत्त
ज्जलंपिबेत्॥ ततोभागवतंकिंचिच्छृणुयान्मोक्षदायकम्॥३१॥ श्लोकंश्लोकार्धपा
दंवायोऽतेभागवतंपठेत्॥ नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ॥३२॥वेदोपनि
षदांपाठाच्छिवविष्णुस्तवादपि ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांमरणंमुक्तिदायकम् ॥३३॥

॥ २८ ॥ जलपानमहिमातुकिंवर्ण्यते तत्स्मरणचिंतनादपिमुक्तोभवतीत्याह गंगेतिद्वाभ्याम्
॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

प्राणप्रयाणसमयेकुर्यादनशनंखग॥दद्यादातुरसंन्यासंविरक्तस्यद्विजन्मनः॥३४॥

अनशनंजलान्नपरित्यागः अनाशनेकाश्यपयाक्षयागतिरितिहेतोःकुर्यादिति अथातुरसंन्यासं निर्धारयति दद्यादितिसार्धेन अत्रयद्यपिब्राह्मणाः प्रव्रजंति इतिश्रुतेर्मुखजानामयंधर्मोयद्विष्णोर्लिंगधारणं बाहुजातोरुजातानामयंधर्मोनविद्यते इतिस्मृतिनिषेधात् ब्राह्मणस्यैवप्रव्रज्यानतु क्षत्रियादेरित्याहुः तथापियदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदित्यादिश्रुतेस्त्रैवर्णिकसाधारणत्वात् त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्याश्रमाचरणमितिसूत्रकारवचनाच्चमुखजानामयंधर्मोवैष्णवंलिंगधारणं बाहुजातोरुजातीनांत्रिदंडंनविधीयते इतिदंडविषयेनिषेधदर्शनाच्चसोपवीतयोर्वेदमधीतयोर्विरक्तयोःक्षत्रियवैश्ययोरपिदंडधारणमंतरेणकेवलंप्रेषमंत्रोच्चारणमात्रएवातुरसंन्यासाधिकारः नत्वनुपनीतयोर्गृहारूढमूढयोरित्याहुः किंचद्विजन्मनइत्युक्तवताश्रीभगवताप्ययमेवपक्षःस्वीकृतः क्षत्रियवैश्ययोरपिद्विजन्मत्वादातुरसंन्यासाधिकारःसूचितःइतिप्रतीमःतथापिविरक्तस्यैवकिमर्थं यदिसंन्यासोत्तरंप्रारब्धवशात् जीवतोऽपिपुनर्भोगभुक्त्यावांताशित्वंस्यात्किंतुगृहात्प्रव्रजेदेवेति यदुक्तंमनुनाआत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेद्गृहात् ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिवैश्योवाप्रव्रजेद्गृहा

दितिस्मरणाच्चेति अत्रायंविशेषः ब्राह्मणस्तुदंडधारणंकृत्वाक्षत्रियोवैश्यश्चउपशमादिसंन्यासधर्मान्स्वीकृत्यप्रव्रजेदितिअलंप्रासंगिकेन ॥ ३४ ॥ एतदेवसूचयति संन्यस्तमिति ॐभूःसंन्यस्तंमया ॐभुवःसंन्यस्तंमया ॐस्वःसंन्यस्तंमया ॐभूर्भुवःस्वःसंन्यस्तंमयास्वाहागायत्री ॐपुत्रेषणायावित्तेषणायालोकेषणायाश्चव्युत्थितोऽहंस्वाहाशिरश्च ॐअभयंसर्वभूतेभ्योमत्तःस्वाहेत्यादिप्रैषमंत्रानुच्चार्यअहंब्रह्मास्मीत्यनुभववाक्यार्थविचारणेनब्रह्मपरोभूयादित्यातुरविधिः

सन्यस्तमितियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि ॥
मृतो विष्णुपुरंयातिनपुनर्जायतेभुवि ॥ ३५ ॥

अत्रदंडधारणेतुदाहःतिलोदकपिंडदानादिकंचनस्यात्तस्यबहिःसंन्यस्तस्यतुरीयाश्रमत्वात् अस्याहंब्रह्मास्मीत्यंतः संन्यस्तस्यतुपारलौकिकमपिसर्ववक्ष्यमाणंकर्मकुर्यादितिविशेषः किंचसांप्रदायिकानांतुइदमप्यनभिमतमेव तेतुब्राह्मणस्यापिदंडधारणंविनातुरसंन्यासोनास्ति क्षत्रियवैश्ययोश्चसर्वथैवानधिकारइत्येवंवदंतीति ॥ ३५ ॥

एवंउक्तप्रकारेणजातंविधानंआतुरकृत्यंयस्यतस्य ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वंच्छिद्राण्येवाह मुखमिति ॥ २७ ॥ प्राणोत्क्रमणेनशरीरत्यागप्रकारमाहअपानादिति नाभिस्थानेमिलितयोःप्राणापानयोर्यदाविश्लेषोभवति तदासूक्ष्मीभूत्वातींद्रियःसन्वायुःप्राणःपुत्तलात्शरीरान्निःसरति ॥ ३८ ॥

एवंजातविधानस्यधार्मिकस्यतदाखग ॥ ऊर्ध्वंच्छिद्रेणगच्छंतिप्राणास्तस्यसुखेनहि ॥ ३६ ॥ मुखंचचक्षुषीनासेकर्णौद्वाराणिसप्तच ॥ एभ्यःसुकृतिनोयांतियोगिनस्तालुरंध्रतः ॥ ३७ ॥ अपानान्मिलितप्राणौयदाहिभवतःपृथक् ॥ सूक्ष्मीभूत्वातदावायुर्विनिष्क्रामतिपुत्तलात् ॥ ३८ ॥ शरीरंपततेपश्चान्निर्गतेमरुतीश्वरे ॥ कालाहतंपतत्येवंनिराधारोयथाद्रुमः ॥ ३९ ॥ निर्विचेष्टंशरीरंतुप्राणैर्मुक्तंजुगुप्सितम् ॥ अस्पृश्यंजायतेसद्योदुर्गंधंसर्वनिंदितम् ॥ ४० ॥ त्रिधावस्थाशरीरस्यकृमिविट्भस्मरूपतः ॥ किंगर्वःक्रियतेदेहेक्षणविध्वंसिभिर्नरैः ॥ ४१ ॥

मरुतोश्वरेशरीराधारभूतेप्राणे यथानिराधारोद्रुमःपततिएवंपतते ॥ ३९ ॥ गतप्राणस्यशरीरस्यावस्थामाह निर्विचेष्टमितिद्वाभ्याम् ॥ ४० ॥ ईदृशेदेहे ॥ ४१ ॥

पृथिव्यादीनांस्वस्वरूपेलयमाह सपादेन ॥ ४२ ॥ आत्मातुजायतेअस्तिवर्धतेविपरिणमतेअपक्षीयतेनश्यतीत्येवंभाष्यकारादिभिरुक्तषड्भावविकाररहितएवास्ति ॥ ४३ ॥ ननुपृथिव्यादयस्तुस्वस्वसूक्ष्मस्वरूपेलीनाभवंति आत्माचनित्यमुक्तोजगत्साक्षीभवति तर्हिकर्मफलभोक्ताकः इत्याशंकायांजीवएव पुण्यापुण्यवासनानुसारेणशुभाशुभकर्मफलभोक्तास्ति इतिव्यावहारिकंजीवस्वरूपंनिरूपयन्नाह सर्वइति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

पृथिव्यांलीयतेपृथ्वीआपश्चैवतथाप्सुच ॥ तेजस्तेजसिलीयेतसमीरस्तुसमीर
णे ॥ ४२ ॥ आकाशश्चतथाकाशेसर्वव्यापीचशंकरः ॥ नित्यमुक्तोजगत्साक्षीआ
त्मादेहेष्वजोऽमरः ॥ ४३॥ सर्वैंद्रिययुतोजीवःशब्दादिविषयैर्वृतः ॥ कामरागादि
भिर्युक्तःकर्मकोशसमन्वितः ॥ ४४ ॥ पुण्यवासनयायुक्तोनिर्मितेस्वेनकर्मणा ॥
सम्प्रविश्यनवेदेहेगृहेदग्धेयथागृही ॥ ४५ ॥ तदाविमानमादायकिंकिणीजाल
मालियत् ॥ आयांतिदेवदूताश्चलसच्चामरशोभिताः ॥ ४६ ॥

धार्मिकावल्लभायेषांतेदेवदूताः कृतंआतुरकृत्यंयेनतंएनंधार्मिकंस्वःस्वर्गलोकेनयंति ॥ ४७ ॥ सुष्ठुशोभनोदिव्यस्तेजोमयोदेहोयस्यसदेवरूपःसन्नाकंस्वर्गादिलोकंतत्क्षणमेवप्राप्नोतीति नहि सुकृतिनांवर्षपर्यंतंयममार्गगमनंभवतीतिभावः ॥ ४८ ॥ इतिटीकायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

धर्मतत्त्वविदःप्राज्ञाःसदाधार्मिकवल्लभाः ॥ तदैनंकृतकृत्यंस्वर्विमानेननयंतिते ॥ ॥ ४७ ॥ सुदिव्यदेहोविरजांबरस्रक्सुवर्णरत्नाभरणैरुपेतः ॥ दानप्रभावात्समहानुभावःप्राप्नोतिनाकंसुरपूज्यमानः ॥४८॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेम्रियमाणकृत्यनिरूपणोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ गरुडउवाच ॥ देहदाहविधानंचवदसुकृतिनांविभो ॥ सतीयदिभवेत्पत्नीतस्याश्चमहिमांवद ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसर्वमेवौर्ध्वदेहिकम्॥यत्कृत्वापुत्रपौत्राश्चमुच्यंतेपैतृकादृणात् ॥ २ ॥

स्वर्गगतस्यजीवस्यदेहदाहविधिंखगः सत्याविधानं महिमांहरिंचपरिपृच्छति १ दाहतृतीयदिनयोःपंचकस्यविधिंतथा सतीगंगाप्रभावंचदशमेप्राह माधवः २ देहेति ॥ १ ॥ और्ध्वदेहिकंलोकांतरोपयोगिकर्म ॥ २ ॥

अंत्येष्टिंदाहादिकर्म ॥ ३ ॥ पापानांअपनुत्तिर्नाशस्तदर्थमितिहेतुरुक्तः ॥ ४ ॥ मृतौमरणेस
ति ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्रग्भिःपुष्पमालादिभिर्मंडयेत् शवंभूषयेत् तदुक्तंविष्णुपुराणे प्रेतदेहंशुभैस्ना

किंदत्तैर्बहुभिर्दानैःपित्रोरंत्येष्टिमाचरेत् ॥ तेनाग्निष्टोमसदृशंपुत्रःफलमवाप्नुया
त् ॥ ३ ॥ तदाशोकंपरित्यज्यकारयेन्मुंडनंसुतः ॥ समस्तबांधवैर्युक्तःसर्वपापा
पनुत्तये ॥ ४ ॥ मातापित्रोर्मृतौयेनकारितंमुंडनंनहि ॥ आत्मजःसकथंज्ञेयःसं
सारार्णवतारकः ॥ ५ ॥ अतोमुंडनमावश्यंनखकक्षविवर्जितम् ॥ ततःसबांधवः
स्नात्वाधौतवस्त्राणिधारयेत् ॥ ६ ॥ सद्योजलंसमानीयततस्तंस्नापयेच्छवम् ॥
मंडयेच्चंदनैःस्रग्भिर्गंगामृत्तिकयाथवा ॥ ७ ॥ नवीनवस्त्रैःसंच्छाद्यतदापिंडंसद
क्षिणम् ॥ नामगोत्रंसमुच्चार्यसंकल्पेनापसव्यतः ॥ ८ ॥

नैःस्नापितंस्रग्विभूषितम् दग्ध्वाग्रामाद्बहिःस्नायादिति ॥ ७ ॥ संकल्पेनअमुकगोत्रायअमुक
नाम्ने शवायब्रह्मदैवत्यस्थानपिंडोऽयंतवोपतिष्ठतामितिमयादीयतेयं ॥ ८ ॥

एवं हिद्वारिविश्रामेपांथः भूतनाम्नाविष्णुरुद्रदैवत्यंपिंडंदद्यादिति तेनस्थानपिंडेनतस्यशवस्य अधिष्ठातृदेवताआधारभूताभूमिस्तुष्टाभवेदितिकारणमुक्तम् ॥ ९ ॥ तेनद्वारपिंडेनभूतकोटिषुभूतानांगणनासुयेदुर्गताः दुष्टंअशुचिस्थानंप्राप्तास्तेउपघातायविघ्नायन विघ्नोऽत्रसद्गति

मृत्युस्थानेशवोनामतस्यनाम्नाप्रदापयेत् ॥ तेनभूमिर्भवेत्तुष्टातदधिष्ठातृदेवता ॥ ९ ॥ द्वारदेशेभवेत्पांथस्तस्यनाम्नाप्रदापयेत् ॥ तेननैवोपघातायभूतकोटिषुदुर्गताः ॥ १० ॥ ततःप्रदक्षिणांकृत्वापूजनीयःस्नुषादिभिः ॥ स्कंधःपुत्रेण दातव्यस्तदान्यैर्बांधवैःसह ॥ ११ ॥ धृत्वास्कंधेस्वपितरंयःश्मशानायगच्छति ॥ सोऽश्वमेधफलंपुत्रोलभतेचपदेपदे ॥ १२ ॥ नीत्वास्कंधेस्वपृष्ठेंऽकेसदातातेनलालितः ॥ तदैवतदृणान्मुच्येन्मृतंस्वपितरंवहेत् ॥ १३ ॥ ततोऽर्धमार्गेविश्रामंसंमार्ज्याभ्युक्ष्यकारयेत् ॥ संस्नाप्यभूतसंज्ञायतस्मैतेनप्रदापयेत् ॥ १४ ॥

मवरुध्यस्वसमानंकारणंतत्कर्तुंनैषप्रभवतीति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ तेनभूतनाम्नातस्मैप्रेतायपिंडइत्यनुवर्तते संमार्ज्यभूमिंअभ्युक्ष्यजलेनसंस्नाप्यशवम् ॥ १४ ॥

तस्यप्रेतस्यहोतव्यस्यहोतुंदग्धुंयोग्यस्यदेहस्यअयोग्यत्वकारकान अत्रपिंडदानंविनातन्मांसभक्षणमयोग्यत्वं यथोच्छिष्टंहविर्नहवनायोग्यंभवति तद्वद्देहोऽपीत्यर्थः अतःपिशाचादयः पिंडंभुक्त्वातन्मांसभक्षंनंकुर्वंतीतिकारणमुक्तं इदमेवचितादौ ॥ १५ ॥१६॥ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्य गोमयेनवेदिकांलिप्तभूमिंउल्लिख्यतस्यांदर्भेणोर्ध्वरेखांकृत्वारेखांमध्येनामिकांगुष्ठेनोद्धृत्यजले

पिशाचाराक्षसायक्षायेचान्येदिक्षुसंस्थिताः ॥ तस्यहोतव्यदेहस्यनैवायोग्यत्वकारकाः ॥ १५ ॥ ततोनीत्वाश्मशानेषुस्थापयेदुत्तरामुखम् ॥ तत्रदेहस्यदाहार्थंस्थलंसंशोधयेद्यथा ॥ १६ ॥ संमार्ज्यभूमिंसंल्लिप्योल्लिख्योद्धृत्यचवेदिकाम् ॥ अभ्युक्ष्योपसमाधायवह्निंतत्रविधानतः ॥ १७ ॥ पुष्पाक्षतैरथाभ्यर्च्यदेवंक्रव्यादसंज्ञकम् ॥ लोमभ्यस्त्वनुवाकेनहोमंकुर्याद्यथाविधि ॥ १८ ॥

नाभ्युक्ष्यउपसमाधायतत्रवह्निंसंस्थाप्यक्रव्यंमृतकस्यमांसंअत्तिभक्षतीतिक्रव्यादस्तदेवसंज्ञानामयस्यतंदेवंवह्निंपुष्पादिभिःसंपूज्यलोमभ्यःस्वाहात्वग्भ्यःस्वाहा मांसेभ्यःस्वाहाइत्याद्यनुवाकेनवेदमंत्रेणविधिमनतिक्रम्येतियथाविधिहोमंकुर्यात् ॥ १७ ॥ १८ ॥

हेक्रव्याद्देवत्वमेवांते भूतानिपंचभूतात्मकशरीराणिबिभर्षिस्वस्मिन्धारयसि इतिभूतभृदसि किंच त्वमेवजगतांयोनिःकारणंचासि पंचमहाभूतांतर्गतत्वात्त्वमेवलोकस्यसर्वप्राणिजातस्य क्षुधासंदीपनेनभुक्तान्नपरिपाकेनपरिपालकोसि तस्माद्धेतोःसांसारिकःसंसारेभवःमृतश्चायंपुरु

त्वंभूतभृज्जगद्योनिस्त्वंभूतपरिपालकः ॥ मृतःसांसारिकस्तस्मादेनंत्वंस्वर्गतिं
नय ॥ १९ ॥ इतिसंप्रार्थयित्वाग्निंचितांतत्रैवकारयेत् ॥ श्रीखंडतुलसीकाष्ठैः
पलाशाश्वत्थदारुभिः ॥ २० ॥ चितारामोप्यतंप्रेतंपिंडौद्वौतत्रदापयेत् ॥ चिता
यांशवहस्तेचप्रेतनाम्नाखगेश्वर ॥ चितामोक्षप्रभृतिकंप्रेतत्वमुपजायते ॥ २१ ॥
केऽपितंसाधकंप्राहुःप्रेतकल्पविदोजनाः ॥ चितायांतेननाम्नावाप्रेतनाम्नाथवा
करे ॥ २२ ॥

षस्तमेनंस्वर्गतिंनयप्रापयेतिप्रार्थना ॥ १९ ॥ चितायांमोक्षस्थापनंतत्प्रभृतिकं तदारभ्यसपिंडनात् प्राक् प्रेतत्वंभवतिअतश्चितायांशवहस्तेचसपिंडीपर्यंतंच प्रेतनाम्नैवप्रदातव्यंस्थानादिषुशवपांथभूतनामभिरिति ॥ २१ ॥ पक्षांतरमाह केपीतिप्रेतकल्पं अंत्येष्टिविधानंतद्विदः साधकमप्याहुःअतस्तेनसाधकनाम्नावाकरेएवप्रेतनाम्नेति ॥ २२ ॥

यथादिक्पालादिबलिभिर्हविराहुतियोग्यंभवति तद्वत्पंचपिंडैः शवस्याहुतियोग्यतेति अन्यथा पंचपिंडदानंविनातुउपघातायस्वकुलनाशायपूर्वोक्तभूतपिशाचादयोभवंतीति ॥ २३ ॥ पूर्वंलोमभ्यःस्वाहेत्यनुवाकेनहुतं तमेवाग्निं तृणैरादायपुत्रोदद्यादग्निं निरग्निकानां साग्निकानांतुअग्निहोत्रादादायदद्यादितिविशेषः ॥ २४ ॥ यदिपंचकंस्यात्तदादाहोन वासवोत्तरदलादिपंचकेप्रेतदाहतृणकाष्ठसंग्रहंनकारयेदितिनिषेधात् ॥ २५ ॥ रेवतीअंतेयस्यतदेतत्पंचकंदाहेअर्हंयोग्यंन ॥ २६ ॥ दाहेसतिशुभाभावएवाह गृहेइति ॥ २७ ॥

इत्येवंपंचभिःपिंडैःशवस्याहुतियोग्यता ॥ अन्यथाचोपघातायपूर्वोक्तास्तेभवंति हि ॥ २३ ॥ प्रेतोदत्वापंचपिंडान्हुतमादायतंतृणैः ॥ अग्निंपुत्रस्तदादद्यान्नभवेत्पंचकंयदि ॥ २४ ॥ पंचकेषुमृतोयस्तुनगतिंलभतेनरः ॥ दाहस्तत्रनकर्तव्यःकृतेऽन्यमरणंभवेत् ॥ २५ ॥ आदौकृत्वाधनिष्ठार्धमेतन्नक्षत्रपंचकम् ॥ रेवत्यंतंनदाहेऽर्हंदाहेचनशुभंभवेत् ॥२६॥ गृहेहानिर्भवेत्तस्यऋक्षेष्वेषुमृतोहियः ॥ पुत्राणांगोत्रिणांचापिकश्चिद्विघ्नःप्रजायते ॥ २७ ॥

विधिनातुपंचकेऽपिदाहःस्यादित्याह अथेति ॥ २८ ॥ विधिमेवाह शवेति मंत्राः संहितायांज्ञा

अथवाऋक्षमध्येहिदाहःस्याद्विधिपूर्वकः ॥ तद्विधिंतेप्रवक्ष्यामिसर्वदोषप्रशांत
ये ॥ २८ ॥ शवस्यनिकटेतार्क्ष्यनिक्षिपेत्पुत्तलांस्तदा ॥ दर्भमयांश्चचतुरऋक्षमं
त्राभिमंत्रितान् ॥ २९ ॥ तप्तहेमप्रकर्तव्यंवहंतिऋक्षनामभिः ॥ प्रेताजयतमं
त्रेणपुनर्होमस्तुसंपुटैः ॥ ३० ॥ ततोदाहःप्रकर्तव्यस्तैश्चपुत्तलकैःसह ॥ सापिंड
नदिनेकुर्यात्तस्यशांतिविधिंसुतः ॥ ३१ ॥ तिलपात्रंहिरण्यंचरूप्यंरत्नंयथाक्रम
म् ॥ घृतपूर्णकांस्यपात्रंदद्याद्दोषप्रशांतये ॥ ३२ ॥ एवंशांतिविधानंतुकृत्वादा
हंकरोतियः ॥ नतस्यविघ्नोजायेतप्रेतायातिपरांगतिं ॥ ३३ ॥ एवंपंचकदाहः
स्यात्तद्विनाकेवलंदहेत् ॥ सतीयदिभवेत्पत्नीतयासहविनिर्दहेत् ॥ ३४ ॥

तव्याः ॥ २९ ॥ प्रेताजयतानरइंद्रोवःशर्मयच्छतु इतिमंत्रेणसंपुटैः ऋक्षनामभिःहोमः कार्यः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

प्रसंगात्सतीकृत्यंतन्महिमानंचाह पतिव्रताद्येकोनविंशतिभिः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

पतिव्रतायदानारीभर्तुःप्रियहितेरता ॥ इच्छेत्सहैवगमनंतदास्नानंसमाचरेत्
॥३५॥ कुंकुमांजनसद्वस्त्रभूषणैर्भूषितांतनुम् ॥ दानंदद्याद्द्विजातिभ्योबंधुवर्गेभ्य
एवच ॥ ३६ ॥ गुरुंनमस्कृत्यतदानिर्गच्छेन्मंदिराद्बहिः ॥ ततोदेवालयंगत्वाभ
क्त्यातंप्रणमेद्धरिम् ॥३७॥ समर्प्याभरणंतत्रश्रीफलंपरिगृह्यच ॥ लज्जांमोहंपरि
त्यज्यश्मशानभवनंव्रजेत् ॥ ३८ ॥ तत्रसूर्यंनमस्कृत्यपरिक्रम्यचितांतदा ॥ पुष्प
शय्यांतदारोहेन्निजांकेस्वापयेत्पतिम् ॥३९॥ सखिभ्यःश्रीफलंदद्याद्दाहमाज्ञाप
येत्ततः ॥ गंगास्नानसमंज्ञात्वाशरीरंपरिदाहयेत् ॥ ४० ॥ नदहेद्गर्भिणीनारी
शरीरंपतिनासह ॥ जनयित्वाप्रसूतिंचबालंपोष्यसतीभवेत् ॥४१॥ नारीभर्तार
मासाद्यशरीरंदहतेयदि ॥ अग्निर्दहतिगात्राणिनैवात्मानंप्रपीडयेत् ॥४२॥ दह्य
तेध्यायमानानांधातूनांचयथामलः ॥ तथानारीदहेत्पापंहुताशेह्यमृतोपमे ॥४३॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ अपीडनमेवदृष्टांतेनस्पष्टयति दह्यतेइतिद्वाभ्याम् ॥ ४३ ॥

दिव्यादौविवादेशपथादौ ॥ ४४ ॥ किंच अंतरात्मासतीजीवः मृतेनदेहरूपेणतुमरणंगतेन आत्मनाअव्ययात्मस्वरूपेणचभर्त्रासहएकतांप्राप्तापुनर्नारीशरीरंनप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ इममेवार्थंव्यतिरेकमुखेनद्रढयति यावदितियावत्सतीनस्यात्तावत्स्त्रीत्वान्नमुच्यतेकिंतुसतीएव

दिव्यादौसत्ययुक्तश्चशुद्धोधर्मयुतोनरः ॥ यथानदह्यतेतप्तलोहपिंडेनकर्हिचित्
॥ ४४ ॥ तथासापतिसंयुक्तादह्यतेनकदाचन ॥ अंतरत्मात्मनाभर्त्रामृतेनैकत्व
मागता ॥ ४५ ॥ यावच्चाग्नौमृतेपत्यौस्त्रीनात्मानंप्रदाहयेत् ॥ तावन्नमुच्यतेसा
हिस्त्रीशरीरात्कथंचन ॥ ४६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनस्वपतिंसेवयेत्सदा ॥ कर्म
णामनसावाचामृतेजीवतितद्गता ॥ ४७॥ मृतेभर्तरियानारीसमारोहेद्धुताश
नम् ॥ सारुंधतीसमाभूत्वास्वर्गलोकेमहीयते ॥ ४८ ॥ तत्रसाभर्तृपरमास्तूय
मानाप्सरोगणैः ॥ रमतेपतिनासार्धंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४९ ॥

मुच्यतेइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ भर्तरिमृतेजीवतिचसतितद्गतातदनुगताभवेत् ॥ ४७ ॥ महीयतेपूज्याभवति ॥ ४८ ॥ भर्तृपरमाभर्तुरपिशोभनरूपा ॥ ४९ ॥

अत्रअस्मिंमल्लोके ॥५०॥ तिस्रः कोट्यइतिअगणितानियावत्यःसिकताभूमेस्तावतीरददंस्मगाइ
तिवत् ॥ ५१ ॥ रमणेनसहैकत्वंगतापितेनक्रीडतेइत्यत्र अद्वैतेचस्मितंस्फीतंनस्यादन्योन्यमी
क्षणमितिवचनाददद्वैतानंदादपिस्नेहानंदेअधिकसुखानुभावात्पृथक्भूत्वारमतेइतिभावः भर्तृलो
केस्वर्गे ॥ ५२ ॥ किंच मुक्तापिलीलाविग्रहंकृत्वाभजंतेऽत्रभजनानंदस्याधिक्यंतथात्रापिस्नेहा

मातृकंपैतृकंचैवयत्रसाचप्रदीयते ॥ कुलत्रयंपुनात्यत्रभर्तारंयानुगच्छति ॥
॥५०॥ तिस्रःकोट्योऽर्धकोटीचयानिरोमाणिमानुषे ॥ तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपति
नासहमोदते ॥ ५१ ॥ विमानेसूर्यसंकाशेक्रीडतेरमणेनसा ॥ यावदादित्यचं
द्रौचभर्तृलोकेचिरंवसेत् ॥ ५२ ॥ पुनश्चिरायुःसाभूत्वाजायतेविमलेकुले ॥ प
तिव्रतातुयानारीतमेवलभतेपतिम् ॥ ५३ ॥ ॥ ॥

नंदस्याधिकत्वात् रमणायस्वेच्छयैवविमलेकुलेजायतेनतुकर्मणाइति अन्यथासतीएवस्त्रीश
रीरान्मुच्यतेनान्याइतिपूर्वोक्तवचनविरोधःस्यात् तंस्वपतिमेवलभते तदुक्तंमाघे अतीवयोषि
त्प्रकृतिःसुनिश्चलापुमांसमभ्येतिभवांतरेष्वपीति ॥ ५३ ॥

अनुतप्याह याइति ॥५४॥ प्रासंगिकंपंचकसतीकृत्यंपरिसमाप्य प्रस्तुतदाहमेवानुसरति यदीति तंनरंएवंवक्ष्यमाणप्रकारेण ॥५५॥ स्फोटयेदत्रायमभिप्रायः हठयोगिनस्तुस्वेच्छयाब्रह्मरंध्रं भित्वाब्रह्मलोकंयांति कर्मयोगिनांतुपरतोभेदनेनपितृदेवलोकप्राप्तिर्भवति संन्यासिनांतुपूर्वंभि

याक्षणंदाहदुःखेनसुखमेतादृशंत्यजेत् ॥ सामूढाजन्मपर्यंतंदह्यतेविरहाग्निना ॥
॥ ५४ ॥ तस्मात्पतिंशिवंज्ञात्वासहतेनदहेत्तनुम् ॥ यदिनस्यात्सतीतार्क्ष्यतमेवं
प्रदहेत्तदा ॥ ५५ ॥ अर्धेदग्धेऽथवापूर्णेस्फोटयेत्तस्यमस्तकम् ॥ गृहस्थानांतुका
ष्ठेनयतीनांश्रीफलेनच ॥ ५६ ॥ प्राप्तयेपितृलोकानांभित्त्वातद्ब्रह्मरंध्रकाम् ॥ आ
ज्याहुतिंततोदद्यान्मंत्रेणानेनतत्सुतः ॥५७॥ अस्मात्त्वमधिजातोऽसित्वदयंजा
यतांपुनः ॥ असौस्वर्गायलोकायस्वाहाज्वलतुपावकः ॥ ५८ ॥

त्वापश्चात्गंगायांतदलाभेभूमौवानिक्षिपेदिति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ मंत्रमेवाहअस्मात्अकारात् अकारोवासुदेवःस्यादितिमंत्रकोशः अक्षराणामकारोस्मीतिश्रीभगवद्वचनाच्च हेपावक त्वं श्रीवासुदेवाज्जातोसि वाचांवह्नेर्मुखंक्षेत्रमितिस्मृत्युक्तेः किंचत्वत्त्वत्तःसकाशात्अयंजनःस्वर्गायलो

कायस्वर्गलोकंप्रतिगंतुंपुनर्जायते तेजोमयदिव्यशरीरेणउत्पन्नोभवति किंच असौअस्यस्थूलदेहस्वाहा त्वयिहविरस्तु किंच ज्वालायामेवहविर्हूयते अतस्त्वंज्वलतुप्रज्वलितोभवेतिमंत्रार्थः ॥ ५८ ॥ एवमिति अर्धदग्धेतुमस्तकंस्फोटयेत् पूर्णदग्धेसत्याज्याहुतिंदद्याच्चोत तेनरोदनेनगुर्जराणांकुलव्यवहारपरमेतत् ॥ ५९ ॥ पूर्वंस्त्रीभिः ततःस्त्रीभ्यःपश्चात्सुतादिभिरिति नाम

एवमाज्याहुतिंदत्वातिलमिश्रांसमंत्रकाम् ॥ रोदितव्यंततोगाढंतेनत
स्यसुखंभवेत् ॥ ५९ ॥ दाहादनंतरंकार्यंस्त्रीभिःस्नानंततःसुतैः ॥ तिलो
दकंततोदद्यान्नामगोत्रोपकल्पितम् ॥ ६० ॥ प्राशयेन्निंबपत्राणिमृ
तकस्यगुणान्वदेम् ॥ स्त्रीजनोऽग्रेगृहंगच्छेत्पृष्ठतोनरसंचयः ॥ ६१ ॥

गोत्राभ्यांउपकल्पितंसंकल्पितम् अमुकगोत्रायअमुकप्रेतायेदंतिलोदकंमद्दत्तंतवोपतिष्ठतामिति ॥ ६० ॥ प्राशयेत्चर्वयेत् शोकदिनेमिष्टपरिहारायपूर्वंकटुमुखंकुर्यादित्यभिप्रायः गुणान्कार्तिकरान् यावत्कीर्तिर्मनुष्यस्यपुण्यालोकेषुगीयते तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपूज्यमानःसुरासुरैरित्यभिप्रायः ॥ ६१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥६५॥ इदंनीरं अत्रस्नाहि अत्रास्मिन्पात्रेमितं स्वल्पं इदंक्षीरंचपिबभुंक्ष्व ॥६६॥ चतुर्थेदिने तदुक्तंविष्णुपुराणे चतुर्थेऽह्निचकर्तव्यंभस्मास्थिचयनंनृपइति अविरोधतः

गृहेस्नानंपुनःकृत्वागोग्रासंचप्रदापयेत् ॥ पत्रावल्यांचभुंजीयाद्गृहान्नंनैवभक्षयेत् ॥ ६२ ॥ मृतकस्थानमालिप्यदक्षिणाभिमुखंततः ॥ द्वादशाहकपर्यंतंदीपंकुर्यादहर्निशम् ॥६३॥ सूर्येऽस्तमागतेतार्क्ष्यश्मशानेवाचतुष्पथे ॥ दुग्धंचमृन्मयेपात्रेतोयंदद्याद्दिनत्रयम्॥६४॥अपक्वमृन्मयंपात्रंक्षीरनीरप्रपूरितम् ॥ काष्ठत्रयंगुणैर्बद्धंधृत्वामंत्रंपठेदिमम्॥६५॥श्मशानानलदग्धोऽसिपरित्यक्तोऽसिबांधवैः॥ इदंनीरमिदंक्षीरमत्रस्नाहिमितंपिब ॥ ६६ ॥ चतुर्थेसंचयःकार्यःसाग्निकैश्चनिरग्निकैः ॥ तृतीयेऽह्निद्वितीयेवाकर्तव्यश्चाविरोधतः ॥ ६७ ॥ गत्वाश्मशानभूमिंचस्नानंकृत्वाशुचिर्भवेत् ॥ ऊर्णासूत्रंवेष्टयित्वापवित्रींपरिधायच ॥ ६८ ॥

चतुर्थदिनेपंचकशनिवारादियोगात् ॥६७॥ संचयनविधानमेवाह गत्वेत्याद्येकादशभिः ॥६८॥

परिक्रमा वामावर्तेनकुर्यात् ॥ ६९ ॥ संभ्युक्ष्यपूर्वंतुकिंचिद्दुग्धेनसंप्रोक्ष्यउद्धरेत् चितास्थाना

दद्यात्श्मशानवासिभ्यस्ततोमाषबलिंसुतः ॥ यमायत्वेतिमंत्रेणतिस्रःकुर्यात्प
रिक्रमाः ॥ ६९ ॥ ततोदुग्धेनसंभ्युक्ष्यचितास्थानंखगेश्वर ॥ जलेनसेचयेत्प
श्चादुद्धरेदस्थिवृंदकम् ॥७०॥ कृत्वापलाशपत्रेषुक्षालयेद्दुग्धवारिभिः ॥ संस्था
प्यमृन्मयेपात्रेश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि ॥ ७१ ॥ त्रिकोणंस्थंडिलंकृत्वागोमयेनोपले
पितम् ॥ दक्षिणाभिमुखोदिक्षुदद्यात्पिंडत्रयंत्रिषु ॥ ७२ ॥ पुंजीकृत्यचिताभस्म
तत्रधृत्वात्रिपादुकाम् ॥ स्थापयेत्तत्रसजलमनाच्छाद्यमुखंघटम् ॥ ७३ ॥ तत
स्तंडुलपाकेनदधिघृतसमन्वितम् ॥ बलिंप्रेतायसजलंदद्यान्मिष्टंयथाविधि ॥
॥ ७४ ॥ पदानिदशपंचैवचोत्तरस्यांदिशिव्रजेत् ॥ गर्तंविधायतत्रास्थिपात्रंसं
स्थापयेत्खग ॥ ७५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

न्निष्काशयेत् ॥ ७० ॥ उपलेपितस्थलमेवस्थंडिलंभवति तत्त्रिकोणंकृत्वातत्रत्रिषुदक्षिणपश्चि
मोत्तरासुदिक्षु ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

गर्तेपिंडाद्दाहस्यार्तिर्नश्यति मलिनषोडशस्यांगभूतोभवति ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ गंगायांअस्थिपतनस्यमहिमानमाहअंतरित्यष्टभिः दशदिनमध्येएव ॥ ७९ ॥ महीयतेपूज्योभवति ॥८०॥

तस्योपरिततोदद्यात्पिंडंदाहार्तिनाशनम् ॥ गर्तादुद्धृत्यतत्पात्रंनीत्वागच्छेज्जलाशयम् ॥७६॥ तत्रप्रक्षालयेद्दुग्धजलादस्थिपुनःपुनः ॥ चर्चयेच्चंदनेनाथकुंकुमेनविशेषतः ॥ ७७ ॥ धृत्वासंपुटकेतानिकृत्वाचहृदिमस्तके ॥ परिक्रम्यनमस्कृत्यगंगामध्येविनीक्षिपेत् ॥ ७८ ॥ अंतर्दशाहंयस्यास्थिगंगातोयेनिमज्जति ॥ नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ॥ ७९ ॥ यावदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेषुतिष्ठति ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ८० ॥ गंगाजलोर्मिसंस्पृश्यमृतकंपवनोयदा ॥ स्पृशतेपातकंतस्यसद्यएवविनश्यति ॥ ८१ ॥ आराध्यतपसोग्रेणगंगांदेवींभगीरथः ॥ उद्धारार्थंपूर्वजानामानयद्ब्रह्मलोकतः ॥ ८२ ॥

तस्यामस्थिपतनप्रभावंतुकिंवर्ण्यते तज्जलकृतसंगपवनस्पर्शादपिकृतार्थोभवतीत्याह गंगेति ॥ ८१ ॥ गंगाजलस्यअसाधारणतामाह ॥ ८२ ॥

यशएवाह याइति एतान्षष्टिसहस्रान्भस्माख्यानपिभस्मएवाख्यानामनियेषांभस्मावशेषानी
त्यर्थः ॥ ८३ ॥ पतनात्पतनमात्रादेव ॥ ८४ ॥ अत्रइतिहासंकथयति कश्चिदितिद्वाभ्याम्
॥ ८५ ॥ अयंभावः अजामिलोयथाअविदितहरिनाममहिमापिसुतगतहरिनामोच्चारणान्मुक्तः

त्रिषुलोकेषुविख्यातंगंगायाःपावनंयशः ॥ यापुत्रान्सगरस्यैतान्भस्माख्याननय
द्दिवम् ॥ ८३ ॥ पूर्वेवयसिपापानियेकृत्वामानवामृताः ॥ गंगायामस्थिपतना
त्स्वर्गलोकंप्रयांतिते ॥ ८४ ॥ कश्चिद्व्याधोमहारण्येसर्वप्राणिविहिंसकः ॥ सिं
हेननिहतोयावत्प्रयातिनरकालये ॥ ८५ ॥ तावत्कालेनतस्यास्थिगंगायांपाति
तंतदा ॥ दिव्यंविमानमारुह्यसगतोदेवमंदिरम् ॥ ८६ ॥ अतःस्वमेवसत्पुत्रो
गंगायामस्थिपातयेत् ॥ अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् ॥ ८७ ॥ अथक
श्चिद्विदेशेवावनेचौरभयेमृतः ॥ नलब्धस्तस्यदेहश्चेच्छृणुयाद्यद्दिनेतदा ॥ ८८ ॥

तथैवायमपितच्चरणोदकादिति ॥ ८६ ॥ अतःगंगैवमुक्तिप्रदाइतिहेतोः ॥ ८७ ॥ अथशब्दो
विधानांतरे अत्रपुनर्दाहिकंसिंहावलोकनेनाह यत्यस्मिन्दिनेशृणुयात्तदातस्मिन्नेवदिनेपूर्वव

त्पूर्वोक्तविधानेनपुत्तलंकेवलमेवदहेन्नतुकाष्ठैः समादायसम्यगस्थिसंचयनविधानेनादायकचित्पिष्टस्यसांगंहस्तमात्रंपुत्तलंविधायतन्नाभौप्रज्वलितदीपंनिधायप्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् यथामुकगोत्रस्यप्रणाइहप्राणाःहंसःजीवइहस्थितोजीवःसर्वेंद्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानिइहागत्यसुखंतिष्ठंतुस्वाहेतिलेलिहानमुद्रयातद्धृदयेविन्यसेत् ततोयावद्दीपःप्रज्वलतितावत्पूर्ववद्विष्णुस्मरणंकुर्यात्आतुरदानंचदद्यात् ततोदीपनिर्वाणेसतितंकाष्ठैः पूर्ववद्दहेदिति ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ प्रसंगात्बालादीनांकृत्यमाह गंगेति ॥ ९२ ॥

दर्भपुत्तलकंकृत्वापूर्ववत्केवलंदहेत् ॥ तस्यभस्मसमादायगंगातोयेविनिक्षिपेत् ॥ ८९ ॥ दशगात्रादिकंकर्मतद्दिनादेवकारयेत् ॥ सएवदिवसोग्राह्यःश्राद्धेसांवत्सरादिके ॥ ९० ॥ पूर्णेगर्भेमृतानारीविदार्यजठरंतदा ॥ बालंनिष्काश्यनिक्षिप्यभूमौतामेवदाहयेत् ॥ ९१ ॥ गंगातीरेमृतंबालंगंगायामेवपातयेत् ॥ अन्यदेशेक्षिपेद्भूमौसप्तविंशतिमासजम् ॥ ९२ ॥

अतःपरंसप्तविंशतिमासात्परम् ॥ १३ ॥ गर्भेएवनष्टेमृतेसतिक्रियादुग्धदानादिकंनास्तितस्यकिंचिदपिनदातव्यमित्यर्थः शिशुरादंतजननादितिस्मृतेर्दंतोत्पत्तिपर्यंतंशिशुरितिसंज्ञा बालःस्याद्यावदाशिखम् आशिखंचूडाकर्मतृतीयवर्षपर्यंतंबालइतिसंज्ञा विपत्तिषुमरणेषुघटादिकंदेयं बालेवा तरुणेवृद्धेघटोभवतिचाक्षयइतिवचनात् ॥१४ ॥ आपंचवर्षात्कौमारः पौगंडोदशहायनः अव्रतेबालान्सव्रतेविप्रान् ॥ १५ ॥ पंचमाद्वर्षात्ऊर्ध्वंपौगंडावस्थायांअव्रतः उपवीतसंस्काररहितः सव्रतः सोपवीतः ॥ १६ ॥ महादानंशय्यादिकम् ॥ १७ ॥

अतःपरंदहेत्तस्यगंगायामस्थिनिक्षिपेत् ॥ जलकुंभश्चदातव्यंबालानामेवभोजनम् ॥१३॥ गर्भेनष्टेक्रियानास्तिदुग्धंदेयंमृतेशिशौ ॥ घटंचपायसंभोज्यंदद्याद्बालविपत्तिषु ॥ १४ ॥ कुमारेचमृतेबालान्कुमारानेवभोजयेत् ॥ सबालान्भोजयेद्विप्रान्पौगंडेसव्रतेमृते ॥१५॥ मृतश्चपंचमादूर्ध्वमव्रतःसव्रतोऽपिवा ॥ पायसेनगुडेनापिपिंडान्दद्याद्दशक्रमात् ॥ १६ ॥ एकादशंद्वादशंचवृषोत्सर्गविधिं विना ॥ महादानविहीनंचपौगंडेकृत्यमाचरेत् ॥ १७ ॥

एकस्यतस्यैवोद्देशेनकृतंएकोद्दिष्टं॥९८॥व्रतस्थानेव्रतबंधस्थानेउपवीतसंस्कारस्यअनधिकारात् देहेचापिस्वल्पेसतिक्रियामपिस्वल्पांकुर्यात्॥९९॥१००॥ किशोरेतरुणावस्थायांतुमृतेसतिसर्वमेवकृत्यंकरणीयमित्याह किशोरइति किशोरःषोडशसमस्ततोयौवनमादिशेत् ॥१॥संन्यासिनां

जीवमानेचपितरिनपौगंडेसपिंडनम् ॥ अतस्तस्यद्वादशाहन्येकोद्दिष्टंसमाचरेत्
॥ ९८ ॥ स्त्रीशूद्राणांविवाहस्तुव्रतस्थानेप्रकीर्तितः ॥ व्रतात्प्राक्सर्ववर्णानांव
यस्तुल्याक्रियाभवेत् ॥ ९९ ॥ स्वल्पात्कर्मप्रसंगाच्चस्वल्पाद्विषयबंधनात् ॥
स्वल्पेवयसिदेहेचक्रियांस्वल्पामपीच्छति ॥ १०० ॥ किशोरेतरुणेकुर्याच्छय्या
वृषमखादिकम् ॥ पददानंमहादानंगोदानमपिदापयेत् ॥ १ ॥ यतीनांचै
वसर्वेषांनदाहोनोदकक्रिया ॥ दशगात्रादिकंतेषांनकर्तव्यंसुतादिभिः ॥ २ ॥

तुदाहादिकंकिमपिकृत्यंनकरणीयमित्याह यतीनामिति सर्वेषांहंसादिचतुर्विधानांतेषांस्वपितृणामपिगृहस्थैरपिसुतादिभिर्दाहादिकंनकर्तव्यं कुटीचकंतुप्रदहेदितिप्राचीनैर्यदुक्तंतदयुक्तमित्याक्षिपन्नाह नदाहमिति यैःप्रैष्यमंत्रोच्चारणपूर्वकंसंन्यस्तंतेषांदाहादिकंसर्वशास्त्रेष्वविहितमेव॥२॥

ननुदशगात्रंविनाप्रेतत्वंस्यादितिचैन्मैवंदंडग्रहणमात्रेणेतिज्ञानशून्यानामपिसंन्यासिनांप्रेतत्वं नैवेति ॥३॥ किंच ज्ञानयुक्तेनसंन्यासेनतुजीवन्मुक्तविदेहत्वमेवभवतीत्याह ज्ञानीति ॥४॥ अवश्यकर्तव्यतयातुनाचरेत् किंतुपितृभक्त्यैव ॥ ५ ॥ संन्यासिनांकृत्यमाह संन्यासस्तुस्वमित्रपुत्रकलत्रबंधवादीन् शिखायज्ञोपवीतस्वाध्यायगायत्रीजपाशेषकर्माणिसंन्यस्यदंडमाच्छाद

दंडग्रहणमात्रेणनरोनारायणोभवेत् ॥ त्रिदंडग्रहणात्तेषांप्रेतत्वंनैवजायते ॥ ३ ॥ ज्ञानिनस्तुसदामुक्ताःस्वरूपानुभवेनहि ॥ अतस्तेतुप्रदत्तानांपिंडानांनैवकांक्षिणः ॥ ४ ॥ तस्मात्पिंडादिकंतेषांनतुनोदकमाचरेत् ॥ तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंपितृभक्त्यासमाचरेत् ॥ ५ ॥ हंसंपरमहंसंचकुटीचकबहूदकौ ॥ एतान्संन्यासिनस्तार्क्ष्यपृथिव्यांस्थापयेन्मृतान् ॥ ६ ॥ नकौपीनंचप्रैष्यमंत्रोच्चारणपूर्वकंपरिग्रहेदितिसंन्या

सोयस्यास्तीतिसंन्यासीअस्यावस्थाभेदेनचातुर्विध्यंदर्शयति हंसमिति हंसस्तुयथाजातस्तथारूपधरोनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहोब्रह्ममार्गेसम्यकसंपन्नः शुद्धमानसः प्राणसंधारणार्थंपरेच्छयाभैक्ष्यमाहरन्नुदरमात्रेणलाभालाभसमः शुक्लध्यानपरोध्यात्मनिष्ठश्चतुर्थभूमिकारूढःशुभाशुभकर्मनिर्मूल

नपरः शून्यागारेदेवतागृहेतृणकूटवल्मीकवृक्षमूलकुलालशालाग्निहोत्रनदीपुलिनगिरिकुहरको
टरनिर्झरस्थंडिलेष्वनुकृतवासप्रयत्नोनिर्ममःसन्निवसतीतिहंसोनामेति १ परमहंसस्तुदंडंकौपी
नंनचाच्छादनमाचरति विधिनिषेधातीतोयोब्रह्मवेदांतेषुपूर्णानंदैकबोधः परमात्मेतिनिरूपित
स्तद्ब्रह्माहमस्मीत्येवंचतुर्थादिभूमिकासुसर्वदाभवन्नेवसर्वभूमिकारूढोध्यातृध्येयविभागरहितो
ब्रह्मानंदर्विलीनवृत्तित्वाच्छरीरमपिनानुसंधत्ते एतदेवोक्तंश्रीभागवते देहंविनश्वरमवस्थितमुत्थि
तंवासिद्धोनपश्यतियतोऽध्यगमत्स्वरूपं दैवादपेतमथदैववशादुपेतंवासोयथापरिकृतंमदिरा
मदांधःइत्ययंयोगीशीतोष्णसुखदुःखमानापमानषडूर्म्यादिभिर्विवर्जितोभवति निरुद्धाशेषचित्त
वृत्तेर्योगिनः शीतादिकंनास्ति तत्प्रत्ययाभावात् यथालीलायामासक्तस्यबालकस्याच्छादनादिर
हितस्यापि हेमंतशिशिरयोःप्रातःकालेशीतंनास्ति तथापरमात्मन्यासक्तस्ययोगिनःशीताद्यभावः
अतःकृतकृत्योभवतिइतिच स्मर्यते ज्ञानामृतस्यतृप्तस्यकृतकृत्यस्ययोगिनः नैवास्तिकिंचित्कर्त
व्यमस्तिचेन्नसतत्त्ववित् इतिपरमहंसः २ अथकुटीचकबहूदकौविरक्तिभेदेन यथाअत्रविरक्ति
स्त्रिधा तीव्रातीव्रतरामंदाचेति तीव्रायथा अस्मिञ्जन्मनिमाभूवन्पुत्रदारादयोमम इतियासुस्थि
राबुद्धिःसावैराग्यस्यतीव्रता इति अस्मिन्वैराग्येकुटीचकबहूदकसंन्यासाधिकारः तथाचोक्तं

यात्राद्यशक्तिशक्तिभ्यांतीव्रेन्यासद्वयंभवेत् कुटीचकोबहूदश्चेदुभावेतौत्रिदंडिनौ १ कुटीचकस्तुयात्राद्यशक्तःएकस्मिन्नेवतीर्थेसंवसन् प्रत्यहंद्वादशसहस्रप्रणवजपंकुर्वन् यथोक्तकालभैक्ष्यमाहरन्महावाक्यार्थमवलोकयन्नात्मानुसंधानेचित्तवृत्तिमवरोधयन् कुट्यांपर्णशालायांचकास्तिब्रह्मध्यानेनप्रकाशते इतिकुटीचकःकुट्यामेवचरति यात्राद्यशक्तितयाविचरतीति यद्वाचरगतिभक्षणयोरितिधातोः कुट्यांचरतिभक्षयतिभिक्षान्नमितिकुटीचरोवा ३ बहूदकश्चतीर्थयात्रासुशक्तोग्रामेत्वेकरात्रंनगरेत्रिरात्रंतीर्थेसप्तरात्रंनिवसन् त्रिकालस्नानपरोमाधुकरींवृत्तिमाश्रितोनिवासस्थानाशक्तिरहितोनिजाश्रमधर्मेरतोप्रणवमनुस्मरन् दंडादिकंपरिगृह्यपुनस्तीर्थांतरंव्रजतीति बहून्युदकानितीर्थजलानियस्येति बहूदकइति ४ तीव्रतरवैराग्येतुहंसपरमहंससंन्यासाधिकारः तीव्रतरंयथापुनरावृत्तिसहितोलोकोमेमास्तुकश्चन इतितीव्रतरत्वंस्यान्मंदेन्यासोनकोपिहीति १ मंदवैराग्येतुसंन्यासाधिकारएवनास्ति मंदायथा पुत्रदारधनादीनांनाशेतात्कालिकीमतिः धिक्संसारमितीदृक्स्याद्विरक्तेमंदताहिसेति ॥ २ ॥ एतेषांविशेषलक्षणानिविश्वेश्वरीपद्धतौ परमहंसोपनिषदि जीवन्मुक्तेश्चविशेषतोनिरूपितानि अत्रतु विस्तरभयान्नलिखितानिश्लोकार्थस्तुस्पष्टएव ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

गंगादीनामभावेहिपृथिव्यांस्थापनंस्मृतम् ॥ यत्रसंतिमहानद्यस्तदातास्वेव निक्षिपेत् ॥ १०७ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणोनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ गरुडउवाच ॥ दशगात्रविधिंब्रूहिकृतेकिंसुकृतंभवेत् ॥ पुत्राभावेतुकःकुर्यादितिमेवदकेशव ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदशगात्रविधिंतव ॥ यद्विधायचसत्पुत्रोमुच्यतेपैतृकादृणात् ॥ २ ॥ पुत्रःशोकंपरित्यज्यधृतिमास्थायसात्विकीम् ॥ पितुःपिंडादिकंकुर्यादश्रुपातंनकारयेत् ॥ ३ ॥

॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १०७ ॥ ॥ इतिटीकायांदशमोऽध्यायः ॥१०॥ अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् ॥ इतिश्रुत्वाखगःपूर्वंतदेवपरिपृच्छति ॥१॥ एकादशेऽस्मिन्प्रोवाचशोकापनयनंवचः ॥ अप्रजेपिंडदातारंदशगात्रविधिंहरिः ॥२॥ दशगात्रेति ॥१॥ शृण्विति ॥२॥ सात्विकीधृतिर्गीतायांप्रोक्ता धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकीति ॥३॥

क्रियायामश्रुपातस्यनिषेधमाह श्लेष्मेति निरर्थकात्व्यर्थात् ॥ ४ ॥ तदेवाह यदीतिसप्तभिः
निधनंगतःमृत्युंप्राप्तः ॥ ५ ॥ अपरिहार्येंदूरीकर्तुंअशक्ये ॥ ६ ॥ उपायाभावादपिशोकोनोचि

श्लेष्माश्रुबांधवैर्मुक्तंप्रेतोभुंक्तेयतोऽवशः ॥ अतोनरोदितव्यंहितदाशोकान्निरर्थ
कात् ॥ ४ ॥ यदिवर्षसहस्राणिशोचतेऽहर्निशंनरः ॥ तथापिनैवनिधनंगतोदृश्ये
तकर्हिचित् ॥ ५ ॥ जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥ तस्मादपरिहार्येर्थे
नशोकंकारयेद्बुधः ॥६॥ नहिकश्चिदुपायोऽस्तिदैवोवामानुषोपिवा ॥ योहिमृत्युव
शंप्राप्तोजंतुःपुनरिहाव्रजेत् ॥ ७॥ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोभवेद्यदि ॥ त
दादुःखैर्नयुज्येरन्नलरामयुधिष्ठिराः ॥ ८ ॥ नायमत्यंतसंवासःकस्यचित्केनचि
त्सह ॥ अपिस्वप्नशरीरेणकिमुतान्यैःपृथक्जनैः ॥ ९ ॥ यथाहिपथिकःकश्चि
च्छायामाश्रित्याविश्रमेत् ॥ विश्रम्यचपुनर्गच्छेत्तद्वद्भूतसमागमः ॥ १० ॥

तइत्याह नहीति ॥७॥ भावानांदुःखादीनांप्रतीकारःदूरीकरणोपायः ॥८॥ संयोगोविप्रयोगांतो
मरणांतंहिजीवितमितिन्यायमाह नायमिति ॥९॥ उक्तमेवार्थंदृष्टांतेनद्रढयति यथेति ॥ १० ॥

यस्यकारणमेवविनाशितदातत्कार्यस्यकाकथेत्याहयदिति संस्कृतंसुगंधिद्रव्यैःपाचितमपि विनश्यति गतरसंभवति ॥ ११ ॥ भैषज्यं औषधं दुःखरोगनिवर्तकमित्यर्थः ॥ १२ ॥ शोकापनोदनोपायंनिक्षिप्यपुत्राभावेतुकःकुर्यादितिप्रश्नस्योत्तरमाहपुत्रेतिपंचभिःवधूःपत्नीपुत्रवध्वभावेसोदरःकनिष्ठभ्राता ॥ १३ ॥ भ्रातुःपुत्रेणसर्वभ्रातॄणांपुत्रवत्त्वंस्यादित्याह ज्येष्ठस्येति ॥ १४ ॥ एकजातानांएकस्मात्पितुःसकाशात्उत्पन्नानांमध्ये ॥ १५ ॥ ॥ ॥

यत्प्रातःसंस्कृतंभोज्यंसायंतच्चविनश्यति ॥ तदन्नरससंपुष्टेकायेकानामनित्यता ॥ ११ ॥
भैषज्यमेतद्दुःखस्यविचारंपरिचिंत्यच ॥ अज्ञानप्रभवंशोकंत्यक्त्वा कुर्यात्क्रियांसुतः ॥ १२ ॥
पुत्राभावेवधूःकुर्याद्भार्याभावेचसोदरः ॥ शिष्योवा ब्राह्मणस्यैवसपिंडोवासमाचरेत् ॥ १३ ॥
ज्येष्ठस्यवाकनिष्ठस्यभ्रातुःपुत्रैश्चपौत्रकैः ॥ दशगात्रादिकंकार्यंपुत्रहीनेनरेखग ॥ १४ ॥
भ्रातॄणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् ॥ सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीत् ॥ १५ ॥

सापत्नपुत्रेणस्त्रीणांपुत्रितास्यादित्याह पत्यइति ॥ १६ ॥ १७ ॥ इष्टस्यमित्रस्य ॥ १८ ॥

पत्न्यश्चबह्व्यएकस्यचैकापुत्रवतीभवेत् ॥ सर्वास्ताःपुत्रवत्यःस्युस्तेनैकेनसुतेनहि ॥ १६ ॥ सर्वेषांपुत्रहीनानांमित्रःपिंडंप्रदापयेत् ॥ क्रियालोपोनकर्तव्यःसर्वाभावेपुरोहितः ॥१७॥ स्त्रीवाथपुरुषःकश्चिदिष्टस्यकुरुतेक्रियाम् ॥ अनाथप्रेतसंस्कारात्कोटियज्ञफलंलभेत् ॥ १८ ॥ पितुःपुत्रेणकर्तव्यंदशगात्रादिकंखग ॥ मृतेज्येष्ठेऽप्यतिस्नेहान्नकुर्वीतपितासुते ॥ १९ ॥ बहवोऽपियदापुत्राविधिमेकःसमाचरेत् ॥ दशगात्रंसपिंडत्वंश्राद्धान्यन्यानिषोडश ॥ २० ॥ एकेनैवतुकार्याणिसंविभक्तधनेष्वपि ॥ विभक्तैस्तुपृथक्कार्यंश्राद्धंसांवत्सरादिकम् ॥ २१ ॥ तस्माज्ज्येष्ठःसुतोभक्त्यादशगात्रंसमाचरेत् ॥ एकभोजीभूमिशायीभूत्वाब्रह्मपरःशुचिः ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

कृतेकिंसुकृतंभवेदितिप्रश्नस्योत्तरमाह सप्तेतिद्वाभ्यां ॥ २३ ॥ २४ ॥ दशगात्रविधिंब्रूहीतिप्रश्न
स्योत्तरमाहकूपइत्यादियावदध्यायसमाप्ति मध्यमयामेद्वितीयप्रहरेप्रथमयाममध्याह्नयोर्देव

सप्तवारंपरिक्रम्यधरणींयत्फलंलभेत् ॥ क्रियांकृत्वापितुर्मातुस्तत्फलंलभतेसुतः
॥२३॥ आरभ्यदशगात्रंचयावद्दैवार्षिकंभवेत् ॥ तावत्पुत्रःक्रियांकुर्वन्गयाश्रा
द्धफलंलभेत् ॥२४॥ कूपेतडागेवारामेतीर्थेदेवालयेऽपिवा ॥ गत्वामध्यमयामेतु
स्नानंकुर्यादमंत्रकम् ॥२५॥ शुचिर्भूत्वावृक्षमूलेदक्षिणाभिमुखःस्थितः ॥ कु
र्याद्वेदिकांतत्रगोमयेनोपलिप्यताम् ॥२६॥ तस्यांपर्णेदर्भमयंस्थापयेत्कौशि
कंद्विजं ॥ तंपाद्यादिभिरभ्यर्च्यप्रणमेदतसीतिच ॥ २७ ॥ तदग्रेचततोदत्वा
पिंडार्थंकौशमासनम् ॥ तस्योपरिततःपिंडंनामगोत्रोपकल्पितम् ॥ २८ ॥

पितृसमयत्वात् अमंत्रकं संकल्परहितं ॥ २५॥२६ ॥ पर्णेपर्णासनेअतसीपुष्पसंकाशमितिमं
त्रेणप्रणमेत् ॥ २७ ॥ कौशंदर्भासनं ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २९ ॥ पयश्चपयश्चपयसीतयोर्नीरक्षीरयोःपात्रे ॥ ३० ॥ आनंत्यदायकंअनंतफलदंभवतीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ आदिदिनात्प्रथमदिनात् ॥ ३२ ॥ तेनैवान्नेनचरुपायसादिनाचनवदिने

दद्यात्तंडुलपाकेनयवपिष्टेनवासुतः ॥ उशीरंचंदनंभृंगराजपुष्पंनिवेदयेत् ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंमुखवासंचदक्षिणाम् ॥ २९ ॥ काकान्नंपयसोःपात्रेवर्धमानजलांजलीन् ॥ प्रेतायामुकनाम्नेचमद्दत्तमुपतिष्ठतु ॥ ३० ॥ अन्नंवस्त्रंजलंद्रव्यमन्यद्वादीयतेचयत् ॥ प्रेतशब्देनयद्दत्तंमृतस्यानंत्यदायकम् ॥ ३१ ॥ तस्मादादिदिनादूर्ध्वंप्राक्सपिंडीविधानतः ॥ योषितःपुरुषस्यापिप्रेतशब्दंसमुच्चरेत् ॥ ३२ ॥ प्रथमेऽहनियात्पिंडोदीयतेविधिपूर्वकं ॥ तेनैवविधिनान्नेननवपिंडान्प्रदापयेत् ॥ ३६ ॥ नवमेदिवसेचैवसपिंडैःसकलैर्जनैः ॥ तैलाभ्यंगःप्रकर्तव्योमृतकस्वर्गकाम्यया ॥ ३४ ॥ बहिःस्नात्वागृहीत्वाचदूर्वालाजसमन्विताः ॥ अग्रतःप्रमदांकृत्वासमागच्छेन्मृतालयं ॥ ३५ ॥

पुनर्नवपिंडान् ॥ ३३ ॥ नवमदिनस्यकृत्यं कथयति नवमेइतित्रिभिः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥

॥ ३६ ॥ दशमदिनेविशेषमाह दशमेहनीति वाअथवाकलौकलियुगेपलेनमांसेनपैतृकंपितृश्राद्धंनभवतीतितस्यमांसपिंडस्यनिषेधात्माषेणैवदद्यादित्यर्थः अत्रअतोस्यह्यामिषंवर्ज्यंक्षु

दूर्वावत्कुलवृद्धिस्तेलाजाइवविकासता ॥ एवमुक्त्वात्यजेद्गेहेलाजान्दूर्वासमन्वितान् ॥ ३६ ॥ दशमेहनिमांसेनपिंडंदद्यात्खगेश्वर ॥ माषेणतन्निषेधाद्वाकलौनपलपैतृकम् ॥ ३७ ॥ दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानांसमुंडनं ॥ क्रियाकर्तुःसुतस्यापिपुनर्मुंडनमाचरेत् ॥ ३८ ॥ मिष्टान्नैर्भोजयेदेकंदिनेषुदशसुद्विजम् ॥ प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचहरिंध्यात्वाकृतांजलिः ॥ ३९ ॥ अतसीपुष्पसंकाशंपीतवाससमच्युतं ॥ येनमस्यंतिगोविंदंनतेषांविद्यतेभयं ॥ ४० ॥

धातस्यनशाम्यतीतिप्राचीनैस्त्वावश्यकत्वेनैवोक्तंतदन्ययुगाभिप्रायेणेति ॥ ३७ ॥ दशमेदिवसेक्षौरमितिद्वितीयश्लोकःस्मृत्यंतरदेशांतरधर्मानुसारेण ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अतसीतिसुस्निग्धसुकोमलश्यामसुंदरं ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

हेपुंडरीकाक्षदेवत्वंअनादिनिधनोसिअतोमोक्षप्रदोभवेति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिटीकायांएका

अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ अक्षय्यःपुंडरीकाक्षप्रेतमोक्षप्रदोभव ॥
॥ ३१ ॥ इतिसंप्रार्थनामंत्रंश्राद्धांतेप्रत्यहंपठेत् ॥ स्नात्वागत्वागृहेदत्वागोग्रासं
भोजनंचरेत् ॥ ४२ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेदशगात्रविधिनिरूपणो
नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ गरुडउवाच ॥ एकादशदिनस्यापिविधिंब्रूहिसुरे
श्वर ॥ वृषोत्सर्गविधानंचवदमेजगदीश्वर ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥
एकादशेऽह्निगंतव्यंप्रातरेवजलाशये ॥ और्ध्वदेहिक्रियासर्वाकरणीयाप्रयत्न
तः ॥ २ ॥ निमंत्रयेद्ब्राह्मणांश्चवेदशास्त्रपरायणान् ॥ प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिंचनमस्कृ
त्यकृतांजलिः ॥ ३ ॥ स्नानसंध्यादिकंकृत्वाह्याचार्योऽपिशुचिर्भवेत् ॥ विधानं
विधिवत्कुर्यादेकादशदिनोचितम् ॥ ४ ॥

दशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ कृत्यमेकादशाहस्यलक्षणानिवृषस्यच तदुत्सर्गफलंचैवद्वादशेप्राहमा
धवः ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११॥ १२ ॥ १३ ॥. ॥ ॥

अमंत्रंकारयेच्छ्राद्धंदशाहंनामगोत्रतः ॥ एकादशेह्निप्रेतस्यदद्यात्पिंडंसमंत्रकम् ॥ ५ ॥ सौवर्णंकारयेद्विष्णुंब्रह्माणंरौप्यकंतथा ॥ रुद्रस्ताम्रमयःकार्योयमोलोहमयःखग ॥ ६ ॥ पश्चिमेविष्णुकलशंगंगोदकसमन्वितम् ॥ तस्योपरिन्यसेद्विष्णुंपीतवस्त्रेणवेष्टितम् ॥ ७ ॥ पूर्वेतुब्रह्मकलशंक्षीरोदकसमन्वितम् ॥ ब्रह्माणंस्थापयेत्तत्रश्वेतवस्त्रेणवेष्टितम् ॥ ८ ॥ उत्तरस्यांरुद्रकुंभंपूरितंमधुसर्पिषा ॥ श्रीरुद्रंस्थापयेत्तत्ररक्तवस्त्रेणवेष्टितम् ॥ ९ ॥ दक्षिणस्यांयमघटामिंद्रोदकसमन्वितम् ॥ कृष्णवस्त्रेणसंवेष्ट्यतस्योपरियमंन्यसेत् ॥१०॥ मध्येतुमंडलंकृत्वास्थापयेत्कौशिकंसुतः ॥ दक्षिणाभिमुखोभूत्वाऽपसव्येनचतर्पयेत् ॥ ११ ॥ विष्णुंविधिंशिवंधर्मंवेदमंत्रैश्चतर्पयेत् ॥ होमंकृत्वाचरेत्पश्चाच्छ्राद्धंदशघटादिकम् ॥ १२ ॥ गोदानंचततोदद्यात्पितॄणांतारणायवै ॥ गौरेषाहिमयादत्ताप्रीतयेतेऽस्तुमाधव ॥ १३ ॥

उपभुक्तंतस्यशरीरलग्नं तदीप्सितं तस्यवांछितंचएतद्वस्त्रादिसर्वं ॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रेतस्य

उपभुक्तंतुतस्यासीद्वस्त्रभूषणवाहनम् ॥ घृतपूर्णकांस्यपात्रंसप्तधान्यंतदीप्सि
तम् ॥ १४ ॥ तिलाद्यष्टमहादानमंतकालेनचेत्कृतम् ॥ शय्यासमीपेधृत्वैतद्दा
नंतस्याःप्रदापयेत् ॥ १५ ॥ प्रक्षाल्यविप्रचरणौपूजयेदंबरादिभिः ॥ सिद्धान्नं
तस्यदातव्यंमोदकाऽपूपकाःपयः ॥ १६ ॥ स्थापयेत्पुरुषंहैमंशय्योपरितदासु
तः ॥ पूजयित्वाप्रदातव्यामृतशय्यायथोदिता ॥ १७ ॥ प्रेतस्यप्रतिमायुक्ता
सर्वोपकरणैर्वृता ॥ प्रेतशय्यामयाह्येषातुभ्यंविप्रनिवेदिता ॥ १८ ॥ इत्याचा
र्यायदातव्याब्राह्मणायकुटुंबिने ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ॥
॥ १९ ॥ एवंशय्याप्रदानेनश्राद्धेननवकादिना ॥ वृषोत्सर्गविधानेनप्रेतोयाति
परांगतिम् ॥ एकादशेह्निविधिनावृषोत्सर्गंसमाचरेत् ॥ हीनांगंरोगिणंबालंत्य
क्त्वाकुर्यात्सलक्षणं ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥

शय्यादानविधिमाह प्रक्षाल्येतिचतुर्भिः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

ब्राह्मणादिवर्णानामसाधारणवृषस्यलक्षणान्याह रक्ताक्षइति द्वाभ्याम् ॥२२॥ शस्यते विहितो

रक्ताक्षःपिंगलोयस्तुरक्तःशृंगेगलेखुरे ॥ श्वेतोदरःकृष्णपृष्ठोब्राह्मणस्यविधीयते ॥२२॥ सुस्निग्धवर्णोयोरक्तःक्षत्रियस्यविधीयते ॥ पीतवर्णश्चवैश्यस्यकृष्णःशूद्रस्यशस्यते ॥ २३ ॥ यस्तुसर्वांगपिंगःस्याच्छ्वेतःपुच्छेपदेषुच ॥ सपिंगोवृषइत्याहुःपितृणांप्रीतिवर्धनः ॥ २४ ॥ चरणास्तुमुखंपुच्छंयस्यश्वेतानिगोपतेः ॥ लाक्षारससवर्णोयःसनीलइतिकीर्तितः ॥ २५ ॥ लोहितोयस्तुवर्णेनमुखेपुच्छेचपांडुरः ॥ पिंगःखुरविषाणाभ्यांरक्तनीलोनिगद्यते ॥ २६ ॥ सर्वांगेष्वेकवर्णोयःपिंगःपुच्छेखुरेषुयः ॥ तंनीलपिंगमित्याहुःपूर्वजोद्धारकारकम् ॥ २७ ॥ पारावतसवर्णस्तुललाटेतिलकान्विकः ॥ तंबभ्रुनीलमित्याहुःपूर्णसर्वांगशोभनं ॥२८॥ नीलःसर्वशरीरेषुरक्तश्चनयनद्वये ॥ तमप्याहुर्महानीलंनीलःपंचविधःस्मृतः॥२९॥

भवति ॥२३॥ सर्ववर्णसाधारणंवृषंकथयति यइत्यादिषड्भिः ॥२४॥ पंचप्रकारं नीलवृषंदर्शयति किंतूक्तलक्षणस्यैवेत्याह चरणाइतिगोपतेःवृषस्य॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥

उक्तलक्षणोवृषोगृहेनधार्यःतंभारवाहकंनकुर्यादित्यर्थः यथाकपिलागौर्ब्राह्मणातिरिक्तवर्णैर्गृहे
धार्यानभवति किंतुदातव्याएव तथैवायमप्यवश्यंमोक्तव्यएवेति तदर्थंएतस्मिन्नेवार्थेपुरातनी
सर्वशास्त्रप्रसिद्धागाथास्मृतिश्चरतिलोकेविख्यातिंयाति ॥३०॥ तामेवाहएष्टव्यावांछितव्याःम
मबहवःपुत्राःसंत्वितीच्छाकर्तव्येत्यर्थः तत्किमर्थमितिचेत्तत्राह यद्येति बहुष्वेकोपिगयांगच्छे

अवश्यमेवमोक्तव्योनसधार्योगृहेभवेत् ॥ तदर्थमेषाचरतिलोकेगाथापुरातनी
॥ ३० ॥ एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोऽपिगयांव्रजेत् ॥ गौरींविवाहयेत्कन्यांनीलं
वावृषमुत्सृजेत् ॥ ३१ ॥ सएवपुत्रोमंतव्योवृषोत्सर्गंतुयश्चरेत् ॥ गयायांश्राद्ध
दाताचयोऽन्योविष्ठासमःकिल ॥ ३२ ॥ रौरवादिषुयेकेचित्पच्यंतेयस्यपूर्वजाः॥
वृषोत्सर्गेणतान्सर्वांस्तारयेदेकविंशतिम् ॥ ३३ ॥

त्एकःगौरीमष्टवर्षांकन्यांचनीलमुक्तलक्षणंमोचयेदितिहेतोःएकएवचेत्तदागृहकार्यएवव्यग्रोभवे
त्तस्यगयादिपितृमुक्तिकृत्येऽवसराभावादितिभावः ॥३१॥अन्यःवृषोत्सर्गाद्यकर्ताइत्यकरणेऽप
मानोक्तिः ॥३२॥ करणेतुकेवलंपितुरेवमुक्तिर्नकिंतुसर्वपितृणामेवेत्याह रौरवादिष्विति ॥ ३३ ॥

स्वर्गताःस्वर्गेस्थिताअपिइच्छंतिपरमगतिप्राप्त्यर्थं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ सर्वप्रयत्नतःयदिदेशेनास्ति

वृषोत्सर्गंकिलेच्छंतिपितरःस्वर्गताअपि ॥ अस्मद्वंशेसुतःकोऽपिवृषोत्सर्गंकरि
ष्यति ॥ ३४ ॥ तदुत्सर्गाद्वयंसर्वेयास्यामःपरमांगतिम् ॥ सर्वयज्ञेषुचास्माकंवृष
यज्ञोहिमुक्तिदः ॥ ३५ ॥ तस्मात्पितृविमुक्त्यर्थंवृषयज्ञंसमाचरेत् ॥ यथोक्तेन
विधानेनकुर्यात्सर्वप्रयत्नतः ॥ ३६ ॥ ग्रहाणांस्थापनंकृत्वातत्तन्मंत्रैश्चपूजनं ॥
होमंकुर्याद्यथाशास्त्रंपूजयेद्वृषमातुरः ॥ ३७ ॥ वत्संवत्सींसमानाय्यबध्नीयात्कंकणं
तयोः ॥ वैवाह्येनविधानेनस्तंभमारोपयेत्तदा ॥ ३८ ॥ स्नापयेच्चवृषंवत्सींरुद्रकुंभोद
केनच ॥ गंधमाल्यैश्चसंपूज्यकारयेच्चप्रदक्षिणाम् ॥ ३९ ॥ त्रिशूलंदक्षिणेपार्श्वे
वामेचक्रंप्रदापयेत् ॥ तंविमुच्यांजलिंबध्वापठेन्मंत्रमिमंसुतः ॥ ४० ॥

तदादेशांतरादप्यानीयकर्तव्यएवेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ विधानमाह ग्रहाणामितिसप्तभिः ॥ ३७ ॥
॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

धर्मइतिचतुष्पाद्धर्मोंवृषरूपोहिभवतीतिउत्सर्गस्त्यागएवप्रदानंमयादत्तंतवाभयंदानंतेनतारय
स्वममपितृनितिशेषः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ मृतस्यपुत्रहस्तेनयत्फलंभवतितदेवजीवस्यस्वहस्तकृ

धर्मस्त्वंवृषरूपेणब्रह्मणानिर्मितःपुरा ॥ तवोत्सर्गप्रदानेनतारयस्वभवार्णवात्
॥ ४१ ॥ इतिमंत्रान्नमस्कृत्यवत्संवत्सींसमुत्सृजेत् ॥ वरदोऽहंसदातस्यप्रेतमो
क्षंददामिच ॥ ४२ ॥ तस्मादेषप्रकर्तव्यस्तत्फलंजीवतोभवेत् ॥ अपुत्रस्तुस्व
यंकृत्वासुखंयातिपरांगतिम् ॥ ४३ ॥ कार्तिकादौशुभेमासेचोत्तरायणगेरवौ ॥
शुक्लपक्षेऽथवाकृष्णेद्वादश्यादितिथौतथा ॥ ४४ ॥ ग्रहणद्वितयेचैवपुण्यतीर्थेऽय
नद्वये ॥ विषुवद्वितयेचापिवृषोत्सर्गंसमाचरेत् ॥४५॥ शुभलग्नेमुहूर्तेचशुचौदे
शेसमाहितः ॥ ब्राह्मणंतुसमाहूयविधिज्ञंशुभलक्षणम् ॥ ४६ ॥ जपैर्होमैस्तथा
दानैःप्रकुर्याद्देहशोधनम् ॥ पूर्ववत्सकलंकृत्यंकुर्याद्धोमादिलक्षणं ॥ ४७॥

तेनाप्यस्ति ॥ ४३ ॥ अतस्तद्विधानमप्याहकार्तिकादावितिपंचभिः विषुवद्वितयेमेषतुलासंक्रां
तिदिने ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ सर्वपापानांप्रायश्चित्तरूपमप्येतदेवेत्याह बाल्येइतिद्वाभ्याम् ॥ ५१ ॥
॥ ५२ ॥ ५३ ॥ बहुतरसुकृतश्रवणोत्सुकतयासौभाग्यवत्याःसपुत्रायाः स्त्रियाश्चनकुर्यादित्या

शालिग्रामंचसंस्थाप्यवैष्णवंश्राद्धमाचरेत् ॥ आत्मश्राद्धंततःकुर्याद्दद्याद्दानंद्विज
न्मने ॥ ४८ ॥ एवंयःकुरुतेपक्षिन्नपुत्रस्यापिपुत्रवान् ॥ सर्वकामफलंतस्यवृषोत्स
र्गात्प्रजायते ॥ ४९ ॥ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानैश्चविविधैरपि ॥ नतांगतिमवा
प्नोतिवृषोत्सर्गेणयांलभेत् ॥ ५० ॥ बाल्येकौमारेपौगंडेयौवनेवार्धकेकृतं ॥ यत्पा
पंतद्विनश्येतवृषोत्सर्गान्नसंशयः ॥ ५१ ॥ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्प
गः ॥ ब्रह्महाहेमहारीचवृषोत्सर्गात्प्रमुच्यते ॥ ५२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवृषयज्ञं
समाचरेत् ॥ वृषोत्सर्गसमंपुण्यंनास्तितार्क्ष्यजगत्त्रये ॥ ५३ ॥ पतिपुत्रवतीना
रीद्वयोरग्रेमृतायदि ॥ वृषोत्सर्गंनैवकुर्याद्दद्याद्गांचपयस्विनीम् ॥ ५४ ॥

ह पतीति किंचपतिपुत्रवतीत्यनेनैवविधवायाश्चकुर्यादित्यवगम्यते तथापिवृषयज्ञंसमाचरेदि
त्यादिवचनाद्वृषोत्सर्गस्यापियज्ञमयत्वात्तस्मिन्स्त्रीशूद्राणामधिकारएवेतिक्वचित् अतोत्रदेशाकु

लपरंपरागतधर्मानुसारेणकर्तव्यम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ एवंवृषोत्सर्गंनिरूप्यमलि

वृषभंवाहयेद्यस्तुस्कंधेपृष्ठेचखेचर॥ सपतेन्नरकेघोरेयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ५५ ॥
वृषभंताडयेद्यस्तुनिर्दयोमुष्टियष्टिभिः ॥ सनरःकल्पपर्यंतंभुंजतेयमयातनाम् ॥
॥ ५६ ॥ एवंकृत्वावृषोत्सर्गंकुर्याच्छ्राद्धानिषोडश ॥ सपिंडीकरणादर्वाक्तदहंक
थयामिते ॥ ५७॥ स्थानेद्वारेऽर्धमार्गेचचितायांशवहस्तके ॥ अस्थिसंचयनेष
ष्ठोदशपिंडादशाह्निकाः ॥ ५८ ॥ मलिनंषोडशंचैतत्प्रथमंपरिकीर्तितम् ॥ अ
न्यच्चषोडशंमध्येद्वितीयंकथयामिते ॥ ५९ ॥ प्रथमंविष्णवेदद्याद्द्वितीयंश्रीशि
वायच ॥ याम्यायपरिवारायतृतीयंपिंडमुत्सृजेत् ॥ ६० ॥ चतुर्थंसोमराजायह
व्यवाहायपंचमम् ॥ कव्यवाहायषष्ठंचदद्यात्कालायसप्तमम् ॥ ६१ ॥ रुद्रायचा
ष्टमंदद्यान्नवमंपुरुषायच ॥ प्रेतायदशमंचैवैकादशंविष्णवेनमः ॥ ६२ ॥

नादिषोडशत्रयमाह स्थानेइत्यादियावदध्यायसमाप्ति ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

द्वादशंब्रह्मणेदद्याद्विष्णवेचत्रयोदशम् ॥ चतुर्दशंशिवायैवयमायदशपंचकम् ॥
॥ ६३॥ दद्यात्तत्पुरुषायैवपिंडंषोडशकंखग ॥ मध्यंषोडशकंप्राहुरेतत्तत्त्वविदोज
नाः ॥ ६४ ॥ द्वादशप्रतिमासेषुपाक्षिकंचत्रिपाक्षिकम् ॥ न्यूनषाण्मासिकंपिंडं
दद्यान्न्यूनाब्दिकंतथा ॥ ६५ ॥ उत्तमंषोडशंचैतन्मयातेपरिकीर्तितम् ॥ श्रप
यित्वाचरुंतार्क्ष्यंकुर्यादेकादशेहनि ॥ ६६ ॥ चत्वारिंशत्तथैवाष्टौश्राद्धंप्रेतत्वनाश
नम् ॥ यस्यजातंविधानेनसभवेत्पितृपंक्तिभाक् ॥ ६७ ॥ पितृपंक्तिप्रवेशार्थंका
रयेत्षोडशत्रयम् ॥ एतच्छ्राद्धविहीनश्चेत्प्रेतोभवतिसुस्थिरम् ॥ ६८ ॥ यावन्न
दीयतेश्राद्धंषोडशत्रयसंज्ञकम् ॥ स्वदत्तंपरदत्तंचतावन्नैवोपतिष्ठते ॥ ६९ ॥
तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यंविधिनाषोडशत्रयम् ॥ भर्तुर्वाकुरुतेपत्नीतस्यश्रेयोह्यनंत
कम् ॥ ७० ॥

संपरेतस्यमृतस्य और्ध्वदेहिकंलोकांतरोपयोगिपिंडदानादिकं क्षयाहंवार्षिकं तथाचस्मृतिः मासपक्षतिथिस्पष्टेयोयस्मिन्म्रियतेहनि प्रत्यब्दंतुतथाभूतंक्षयाहंतस्यतंविदुः पाक्षिकंतु आश्विनेमासिकन्यायांगतेवानगतेरवौ कृष्णपक्षेकृतंश्राद्धंपाक्षिकंतद्विधीयतेइति यापत्नीकुरुतेसापिसतीए

संपरेतस्ययापत्युःकुरुतेचौर्ध्वदेहिकम् ॥ क्षयाहंपाक्षिकश्राद्धंसासतीह्युच्यतेम
या ॥ ७१ ॥ उपकारायसाभर्तुर्जीवत्येषापतिव्रता ॥ जीवितंसफलंतस्यायामृ
तंस्वामिनंभजेत् ॥ ७२ ॥ अथकश्चित्प्रमादेनम्रियतेवह्निवारिभिः ॥ संस्कारप्र
मुखंकर्मसर्वंकुर्याद्यथाविधि ॥ ७३ ॥ प्रमादादिच्छयावापिनागाद्वाम्रियतेयदि ॥
पक्षयोरुभयोर्नागंपंचमीषुप्रपूजयेत् ॥ ७४ ॥ कुर्यात्पिष्टमयींलेख्यांनागभोगा
कृतिंभुवि ॥ अर्चयेत्तांसितैःपुष्पैःसुगंधैश्चंदनेनच ॥ ७५ ॥

व ॥ ७१ ॥ ७२॥ नतुप्रारब्धवशेनवह्न्यादिभिर्मृतानांनारायणबलिविधिक्रियामोक्षदाभवति अतस्तामेवकुर्यात् सर्पान्मृतानांचसर्पपूजनंकर्तव्यमित्याह अथेत्यादिषड्भिः अथशब्दोविधानांतरे प्रमादेनअनवधानेन संस्कारप्रमुखं दाहादिकंसर्वंपूर्वोक्तंकर्म ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ एवमिति आब्दंआअब्दंइतिच्छेदः अब्दपर्यंतमित्यर्थः प्रत्यहंघटंदद्यादितिवा अथवायथासंख्यान्षष्ट्युत्तरशतत्रयसंख्याकान्सजलान्जलसहितान्क्रमात्पाक्षिक

प्रदद्याद्धूपदीपौचतंडुलांश्चतिलान्क्षिपेत् ॥ आमपिष्टंचनैवेद्यंक्षीरंचविनिवेदयेत् ॥ ७६ ॥ सौवर्णशक्तितोनागंगांचदद्याद्द्विजन्मने ॥ कृतांजलिस्ततोब्रूयात्प्रीयतांनागराडिति ॥ ७७ ॥ पुनस्तेषांप्रकुर्वीतनारायणबलिक्रियां ॥ तयालभंतेस्वर्वासंमुच्यंतेसर्वपातकैः ॥ ७८ ॥ एवंसर्वक्रियांकृत्वाघटंसान्नंजलान्वितम् ॥ दद्यादाब्दंयथासंख्यान्पिंडान्वासजलान्क्रमात् ॥ ७९ ॥ एवमेकादशेकृत्वाकुर्यात्सापिंडनंततः ॥ शय्यापदानांदानंचकारयेत्सूतकेगते ॥ ८० ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेएकादशदिनविधिनिरूपणेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

स्यपंचदशमासिकस्यत्रिंशत्पुनः सार्धमासिकस्यपंचदशइत्यादिक्रमेणैवैकादशेह्निपिंडानेवदद्यादित्यर्थः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ इतिटीकायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

सपिंडोसुखशय्यायाःपदानांदानमेवच तत्सामग्रीफलंतेषांहरिःप्राहत्रयोदशे १ तेषांशय्यादीनांमहिमांदानफलंब्रूहीति ॥ १ ॥ ययासपिंडनादिक्रियया ॥ २ ॥ पितामहाएवशिवादयः व

गरुडउवाच ॥ सपिंडनविधिंब्रूहिसूतकस्यचनिर्णयं ॥ शय्यापदानांसामग्रींतेषांचमहिमांप्रभो ॥ १ ॥ ॥श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसापिंड्याद्यखिलांक्रियां ॥ प्रेतनामपरित्यज्ययययापितृगणेविशेत् ॥ २ ॥ नपिंडोमिलितोयेषांपितामहशिवादिषु ॥ नोपतिष्ठंतिदानानिपुत्रैर्दत्तान्यनेकधा ॥ ३ ॥ अशुद्धःस्यात्सदापुत्रोनशुध्यंतिकदाचन ॥ सूतकंननिवर्तेतसापिंडीकरणंविना ॥ ४ ॥ तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यंसूतकांतेसपिंडनम् ॥ सूतकंतेप्रवक्ष्यामिसर्वेषांचयथोचितं ॥ ५ ॥ ब्राह्मणस्तुदशाहेनक्षत्रियोद्वादशेहनि ॥ वैश्यःपंचदशाहेनशूद्रोमासेनशुध्यति ॥ ६ ॥

सुरुद्रादित्यस्वरूपास्तेषु ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ विप्रस्यैतद्द्वादशाहंराजन्यस्याप्यशौचकमितिविष्णुपुराणवचनाद्ब्राह्मणस्यापिद्वादशाहंसूतकम् ॥ ६ ॥

सपिंडाश्चतुःपुरुषावधयः सकुल्याः सप्तपुरुषावधयः गोत्रजाः दशपुरुषावधयः ॥ ७ ॥ एतदेव विशेषेणनिरूपयतिचतुर्थेपुंसिवृद्धप्रपितामहकुलोत्पन्नेसपिंडेपुरुषेदशरात्रंसूतकंपुंसिसूतकंचेति

दशाहेनसपिंडास्तुशुध्यंतिप्रेतसूतके ॥ त्रिरात्रेणसकुल्यास्तुस्नात्वाशुध्यंतिगोत्रजाः ॥७॥ चतुर्थेदशरात्रंस्यात्षण्निशाःपुंसिपंचमे ॥ षष्ठेचतुरहःप्रोक्तंसप्तमेचदिनत्रयम् ॥ ८ ॥ अष्टमेदिनमेकंतुनवमेप्रहरद्वयम् ॥ दशमेस्नानमात्रंहिमृतकंजन्मसूतकम् ॥९॥ देशांतरगतःकश्चिच्छृणुयाद्योह्यहर्निशम् ॥ यच्छेषंदशरात्रस्यतावदेवाशुचिर्भवेत् ॥ १० ॥ अतिक्रांतेदशाहेतुत्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ संवत्सरेव्यतीतेतुस्नानमात्राद्विशुध्यति ॥ ११ ॥

सर्वत्रैवयोज्यम् ॥८॥९॥ अहर्निशंदशदिनमध्येएव ॥१०॥ दशाहेअतिक्रांतेव्यतीतेसतिसंवत्सरात्प्राक्त्रिरात्रंसूतकंदशाहमितिसपिंडोपर्यंतंज्ञातव्यंतांविनासंध्यावंदनादीनामनधिकारात् ११

ननुप्रथमसूतकेदैवाद्द्वितीयेआगतेसतिकिंकर्तव्यमित्यतआह आद्येति चतुर्भागस्यत्रिभिर्दिनैरे
कोविभागः षड्भिश्चाद्यभागद्वयं तत्रप्राङ्मृतस्यषट्दिनमध्येद्वितीयेमृतेसति आद्येनसहैवद्विती
यस्यापिदशगात्रादिकंसपिंडनंचकर्तव्यं षड्दिनादूर्ध्वंमृतेनसहाद्यस्यसपिंडनादिकमितितात्प
र्यार्थः ॥ १२ ॥ आदंतजननाद्दंतोद्भवात्प्राक्सद्यःस्नानमात्राच्छुद्धिः चूडाकरणादाचूडात्प्राक्नै

आद्यभागद्वयंयावन्मृतकस्यचसूतके ॥ द्वितीयेपतितेचाद्यात्सूतकाच्छुद्धिरिष्य
ते ॥ १२ ॥ आदंतजननात्सद्यआचौलान्नैशिकीस्मृता ॥ त्रिरात्रमाव्रतादेशाद्द
शरात्रमतःपरम् ॥ १३ ॥ आजन्मनस्तुचौलांतंयत्रकन्याविपद्यते ॥ सद्यःशौ
चंभवेत्तत्रसर्ववर्णेषुनित्यशः ॥१४॥ततोवाग्दानपर्यंतंयावदेकाहमेवहि॥अतःपरं
प्रवृद्धानांत्रिरात्रमितिनिश्चयः ॥१५॥ शिकीएकरात्रेणशुद्धिःआव्रतादेशाद्व्रतबंधनात्प्रा

क्त्रिरात्रंसूतकम् अतःपरंउपवीतसंस्कारादनंतरम् ॥१३॥ कन्यानांसूतकमाह चौलांतंसप्तविं
शतिमासपर्यंतंयत्रयदाविपद्यतेम्रियते ॥ १४ ॥ वाग्दानात्प्रागेकदिनंसूतकंअतःपरंवाक्प्रदाना
दनंतरंप्रवृद्धानांवयसाधिकानांचत्रिरात्रंचेति वाक्प्रदानंनामभाषायांसगाईइत्युच्यते ॥ १५ ॥

एतदेवविवृणोति वागिति उभयतःपितुर्वरस्यापित्रिदिनंदत्तानांविवाहितानांभर्तुर्गृहेएवनतुपितुः ॥१६॥ तासांमातृणामेवयावन्मासस्थितागर्भास्तावद्दिनानिसूतकमितिवचनात् ॥ १७ ॥ तासुमातृष्वेवनतुपित्रादिषु ॥ १८ ॥ सामान्यमुक्त्वाविशेषशास्त्रमाह सर्वेषामिति सामान्य

वाग्प्रदानेकृतेत्वत्रज्ञेयंचोभयतस्त्र्यहम् ॥ पितुर्वरस्यचततोदत्तानांभर्तुरेवहि ॥
॥ १६ ॥ षण्मासाभ्यंतरेयावद्गर्भस्रावोभवेद्यदि ॥ तदामाससमैस्तासांदिवसैःशु
द्धिरिष्यते ॥१७॥ अतऊर्ध्वंस्वजात्युक्तमाशौचंतासुविद्यते ॥ सद्यःशौचंसपिंडा
नांगर्भस्यपतनेसति ॥१८॥ सर्वेषामेववर्णानांसूतकेमृतकेऽपिवा ॥ दशाहाच्छुद्धि
रित्येषकलौशास्त्रस्यनिश्चयः ॥ १९ ॥ आशीर्वादंदेवपूजांप्रत्युत्थानाभिवंदनम् ॥
पर्यंकेशयनंस्पर्शनंकुर्यान्मृतसूतके ॥२०॥ संध्यादानंजपंहोमंस्वाध्यायंपितृत
र्पणं ॥ ब्रह्मभोज्यंव्रतंनैवकर्तव्यंमृतसूतके ॥ २१ ॥

शास्त्रतोनूनंविशेषोबलवान्भवेदितिविशेषस्यैवप्रामाण्यात् ॥ १९ ॥ सूतकप्रयोजनमाहसंध्येतित्रिभिः ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २२ ॥ व्रतिनःब्रह्मचारिणःतेनगुरुशुश्रूषानत्याज्याइति यद्वाचांद्रायणादिमहाव्रतयुक्तस्यतेनापिव्रतभंगोनकर्तव्यश्चेतिभावः मंत्रपूतस्यमहामंत्रजपैःसदापवित्रस्यजपत्यागोनोचितइति साग्निकस्यहवनस्यावश्यकत्वात्ब्रह्मनिष्ठस्यगृहस्थस्यापितस्यातिवर्णाश्रमित्वाद्वर्णाश्रमोचितं सूतकंनास्त्येवजन्ममरणयोरवास्तवत्वाच्चेति यतिनःसंन्यासिनस्तस्यापिलोकेषणायाव्युत्थित

नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंसूतकेयःसमाचरेत् ॥ तस्यपूर्वकृतंनित्यादिकंकर्मविनश्यति ॥ २२ ॥ व्रतिनोमंत्रपूतस्यसाग्निकस्यद्विजस्यच ॥ ब्रह्मनिष्ठस्ययतिनोनहिराज्ञांचसूतकम् ॥२३॥ विवाहोत्सवयज्ञेषुजातेचमृतसूतके ॥ तस्यपूर्वकृतंचान्नंभोज्यंतन्मनुरब्रवीत् ॥ २४ ॥ सूतकेयस्तुगृह्णातितदज्ञानान्नदोषभाक् ॥ दातादोषमवाप्नोतियाचकायददन्नपि ॥ २५ ॥

त्वात्राज्ञांमूर्धाभिषिक्तानांदानंग्राह्यमेवेतिभावः ॥२३॥ तस्यसूतकस्यप्राक्पूर्वंकृतंसिद्धान्नंपक्कान्नंतुभोज्यंभोजनार्हमेवपश्चात्कृतंनेति ॥ २४ ॥ तदज्ञानात्तस्यसूतकस्यअज्ञानाद्गृह्णातिसूतकेकथितेपियोयाचतेतस्मैतददत्सन्दातादोषभाक्नभवतीत्यर्थः ॥ २५ ॥

दातादोषमवाप्नोत्येवंविवृणोतिप्रच्छाद्यसंगोप्य ॥ २६ ॥ तस्मात्सूतकंसपिंडनंविनानापयातितदपसरणंविनाचदानादानयोरनधिकारादितिहेतोःसपिंडनंकुर्यादितिसपिंडनात्प्राक्प्रेतःपिता ॥ २७ ॥ मुनिमतोक्तसपिंडनकालंप्रदर्शयति द्वादशाहइति ॥ २८ ॥ मुनिमतंनिराकृत्य

प्रच्छाद्यसूतकंयस्तुददात्यन्नंद्विजायच ॥ ज्ञात्वागृह्णातियेविप्रादोषभाजस्तएव हि ॥ २६ ॥ तस्मात्सूतकशुद्ध्यर्थंपितुःकुर्यात्सपिंडनं ॥ ततःपितृगणैःसार्धंपितृलोकंसगच्छति ॥ २७॥ द्वादशाहेत्रिपक्षेवाषण्मासेवत्सरेऽपिवा ॥ सापिंडीकरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २८ ॥ मयातुप्रोच्यतेतार्क्ष्यशास्त्रधर्मानुसारतः ॥ चतुर्णामेववर्णानांद्वादशाहेसपिंडनं ॥ २९ ॥ आनंत्यात्कलिधर्माणांपुंसांचैवायुषःक्षयात् ॥ अस्थिरत्वाच्छरीरस्यद्वादशाहेप्रशस्यते ॥ ३० ॥

युगानुरूपंस्वमतंकथयति मयेति ॥ २९ ॥ मुनिमतेबहून्दोषान्प्रदर्श्यस्वमतंद्रढयतिआनंत्यादितिपंचभिः कलिधर्माणामनित्यत्वमेवाह पुंसामित्यादि ॥ ३० ॥

व्रतबंधः उपवीतसंस्कारः उत्सवः यज्ञादीनांआदिशब्देनहोलिकादीनामपि व्रतस्यकार्तिकादेर्व्रत
मात्रस्यआदीनिद्विरागमनादीन्यपि गृहमेधिनिवृद्धेमृतेसति ॥३१॥ भिक्षुः संन्यासी हंतकारः वै

व्रतबंधोत्सवादीनिव्रतस्योद्यापनानिच ॥ विवाहादिभवेन्नैवमृतेचगृहमेधिनि॥
॥३१॥ भिक्षुर्भिक्षांनगृह्णातिहंतकारोनगृह्यते ॥ नित्यंनैमित्तिकंलुप्येद्यावत्पिंडंन
मेलितम् ॥ ३२॥ कर्मलोपात्प्रत्यवायीभवेत्तस्मात्सपिंडनं ॥ निरग्निकःसाग्निकोवा
द्वादशाहेसमाचरेत्॥३३॥ यत्फलंसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुयत्फलम्॥तत्फलंसमवाप्नो
तिद्वादशाहेसपिंडनात्॥३४॥ अतःस्नात्वामृतस्थानेगोमयेनोपलेपिते॥ शास्त्रोक्ते
नविधानेनसपिंडिंकारयेत्सुतः ॥३५॥ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्विश्वेदेवांश्चपूजयेत्॥
कोपित्रेविकिरंदत्वापुनरापउपस्पृशेत्॥३६॥ दद्यात्पितामहादीनांत्रीन्पिंडांश्चय
थाक्रमम्॥वसुरुद्रार्करूपाणांचतुर्थंमृतकस्यच॥३७॥ श्वदेवमकुर्वतांपंचसूनानिवर्तका

न्नविभागः॥३२॥प्रत्यवायीदोषभाग्भवेत्॥३३॥३४॥अतः द्वादशाहस्यावश्यकत्वाद्धेतोर्मृतस्था
नंगोमयेनोपलिप्यसपिंडनंकारयेत् ॥३५॥ आपः उपस्पृशेत्हस्तौप्रक्षाल्याचमेत् ॥३६॥३७॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पितुः पिंडस्यपितामहादिपिंडैः सहएकीकरणंसपिंडीकरणमिति ॥ ४० ॥ अथशब्दोविधानांतरे ॥ ४१ ॥ पूर्वंसुवर्णशलाकयात्रिधाकृतंपैतृकंपितुः पिंडंतेभ्यः प्रपिताम

चंदनैस्तुलसीपत्रैर्धूपैर्दीपैःसुभोजनैः ॥ मुखवासैःसुवस्त्रैश्चदक्षिणाभिश्चपूजयेत् ॥ ३८ ॥ प्रेतपिंडंत्रिधाकृत्वासुवर्णस्यशलाकया ॥ पितामहादिपिंडेषुमेलयेत्तंपृथक्पृथक् ॥ ३९ ॥ पितामह्यासमंमातुःपितामहसमंपितुः ॥ सपिंडीकरणंकुर्यादितिताक्ष्यमतंमम ॥ ४० ॥ मृतेपितरियस्यार्थविद्यतेचपितामहः ॥ तेनदेयास्त्रयःपिंडाःप्रपितामहपूर्वकाः ॥ ४१ ॥ तेभ्यश्चपैतृकंपिंडंमेलयेत्तंत्रिधाकृतम् मातर्यग्रेप्रशांतायांविद्यतेचपितामही ॥ ४२ ॥

हादित्रिभिः पिंडैः सहमेलयेदिति अग्रेपितामह्याः पूर्वंमातरिप्रशांतायांसत्यांपैतृकवत्प्रपितामह्यादीनांत्रयः पिंडान्दत्वातैः सहमातुःपिंडंमेलयेदिति ॥ ४२ ॥

पक्षांतरमाह यद्वेति तयोः मातापित्रोः पितामहरूपेमयिपितुःपिंडं लक्ष्म्यांमातुश्चेति ॥ ४३ ॥ स्त्रियाः क्रियाकरणेपत्युरप्यधिकारोस्तीत्याह अपुत्रेति मतांतरंनिराकरोति भर्त्रेति भर्त्रास्वकांते नसहनतुपिंडनंयोग्यंभवति अर्धांगित्वात् ॥४४॥४५॥ दयिताचपतिश्चदंपती जायादयितयोर्ज्यं

तदामातृकश्राद्धेपिकुर्यात्पैतृकवद्विधिः ॥ यद्वामयिमहालक्ष्म्यांतयोःपिंडंचमेल
येत् ॥ ४३ ॥ अपुत्रायाःस्त्रियाःकुर्यात्पतिःसापिंडनादिकं ॥ श्वश्र्वादिभिःसहैवा
स्याःसापिंडीकरणंभवेत् ॥ ४४ ॥ भर्त्रादिभिस्त्रिभिःकार्यंसपिंडीकरणंस्त्रियाः ॥
नैतन्ममममतंताक्ष्र्यपत्यासापिंड्यमर्हति ॥ ४५ ॥ एकांचितांसमारूढौदंपतीयदि
काश्यप ॥ तृणमंतरतःकृत्वाश्वशुरादेस्तदाचरेत् ॥ ४६ ॥ एकएवसुतःकुर्यादा
दौपिंडादिकंपितुः ॥ तदूर्ध्वंचप्रकुर्वीतसत्याःस्नानंपुनश्चरेत् ॥ ४७ ॥

सदंभावौभवतः श्वशुरादेः अंतरतः मध्येतृणंकृत्वातत्सत्याः सपिंडनंकुर्यादित्यर्थः ॥ ४६ ॥ सत्याः सपिंडादिकमपिएकएवसुतः कुर्यान्नतुद्वितीयः ॥ ४७ ॥

विदेशेदशाहमध्येजातायाः सत्याः श्रवणादिदिनादवशेषदिनेषुदशगात्रंविधायभर्तुःसपिंडनदिनेसपिंडनादिकंकार्यंदशाहादनंतरं जातायास्तुश्रवणदिनाद्द्वादशेहनीति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

हुताशंयासमारूढादशाहाभ्यंतरेसती ॥ तस्याभर्तुर्दिनेकार्यंशय्यादानंसपिंडनं ॥ ४८ ॥ कृत्वासपिंडनंताक्ष्र्यंप्रकुर्यात्पितृतर्पणम् ॥ उदाहरेत्स्वधाकारंवेदमंत्रैः समन्वितं ॥ ४९ ॥ अतिथिंभोजयेत्पश्चाद्धंतकारंचसर्वदा ॥ तेनतृप्यंतिपितरोमुनयोदेवदानवाः ॥ ५० ॥ ग्रासमात्राभवेद्भिक्षाचतुर्ग्रासंतुपुष्कलं ॥ पुष्कलानिचचत्वारिहंतकारोविधीयते ॥ ५१ ॥ सपिंड्यांविप्रचरणौपूजयेच्चंदनाक्षतैः ॥ दानंतस्मैप्रदातव्क्षय्ययमतृप्तिहेतवे ॥ ५२ ॥ वर्षवृत्तिंघृतंचान्नंसुवर्णंरजतंसुगाम् ॥ अश्वंगजंरथंभूमिमाचार्यायप्रदापयेत् ॥ ५३ ॥

हंतकारप्रमाणमाह चत्वारिपुष्कलानिषोडशग्रासमात्रम् ॥५१॥५२॥ सुगांसुशीलांगां ॥५३॥

॥ ५४ ॥ सूत्रंरक्षासूत्रम् ॥ ५५ ॥ शुभैः सरसैः बहुशर्करायुक्तैरित्यर्थः सजलान्नान्जलपूर्णान मोदकदक्षिणासहितान् द्विषट्द्वादशघटान्द्वादशविप्रान् भोजयित्वातेभ्योदद्यादिति ॥५६॥

ततश्चपूजयेन्मंत्रैःस्वस्तिवाचनपूर्वकं ॥ कुंकुमाक्षतनैवेद्यैर्ग्रहान्देवींविनायकं ॥
॥ ५४ ॥ आचार्यस्तुततःकुर्यादभिषेकंसमंत्रकम् ॥ बद्ध्वासूत्रंकरेदद्यान्मंत्रपूतां
स्तथाक्षतान् ॥ ५५ ॥ ततश्चभोजयेद्विप्रान्मिष्टान्नैर्विविधैःशुभैः ॥ दद्यात्सदक्षि
णांस्तेभ्यःसजलान्नान्द्विषट्घटान् ॥५६॥ वार्यायुधप्रतोदस्तुदंडस्तुद्विजभोज
नात् ॥ स्पृष्टव्यानंतरंवर्णैःशुद्ध्येरंस्तेततःक्रमात् ॥५७॥ एवंसपिंडनंकृत्वाक्रिया
वस्त्राणिसंत्यजेत् ॥ शुक्लांबरधरोभूत्वाशय्यादानंप्रदापयेत् ॥ ५८ ॥

द्विजभोजनादनंतरंवर्णैर्विप्रादिभिः वार्याद्याः क्रमात्स्पृष्टव्याः ततस्तेशुद्ध्येरन्नित्यन्वयः ब्राह्मणादिभिश्चतुर्वर्णैश्चत्वारिक्रमात्स्पृष्टव्यानीत्यर्थः ॥ ५७ ॥ अथसपिंडनानंतरंशय्यादानंनिरूपयतिएवमित्यादि ॥ ५८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ५९ ॥ शय्यांआस्तृतायांविचित्रवस्त्रेणाच्छादितायांभुविन्यसेत् स्थापयेदितितृतीयेनान्वयः कथंभूतांसारदारुमयींभारसंवहनकाष्ठरचितां यद्वा साररूपोदारुर्विद्रुमस्तन्मयींवारम्यामिति विशेषेणोक्तरम्यतामेवाह सुचित्रैरिति विततनितांसंग्रथितांलोहपत्रस्थानेहेमपत्रैरिति ॥ ६० ॥

शय्यादानंप्रशंसंतिसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ तस्माच्छय्याप्रदातव्यामरणेजीविते
पिवा ॥ ५९ ॥ सारदारुमयींरम्यांसुचित्रैश्चित्रितांदृढाम् ॥ पट्टसूत्रैर्विततनितां
हेमपत्रैरलंकृताम् ॥ ६० ॥ हंसतूलीप्रतिच्छन्नांशुभशीर्षोपधानिकाम् ॥ प्रच्छा
दनपटीयुक्तांपुष्पगंधैःसुवासिताम् ॥ ६१ ॥ दिव्यबंधैःसुबद्धांचसुविशालांसु
खप्रदां ॥ शय्यामेवंविधांकृत्वाह्यास्तृतायांन्यसेद्भुवि ॥ ६२ ॥

हंसवदुज्ज्वलामृदुलाचयातूलीअधःप्रस्तारणिका भाषायांतुलाईचेति तयाप्रतिच्छन्नांआच्छादितां शुभानिसुंदराणिशीर्षोपधानकानियस्यां भाषायांतकियाइति प्रच्छादनपटीतदाच्छादकमुपरितनवस्त्रं ॥ ६१ ॥ दिव्यबंधैःभाषायांकसणाइति ॥ ६२ ॥

छत्रंचतुश्चरणसंलग्नंरथस्थवत्रौप्यंरूप्यादिधातुमयंदीपालयंदीपवटइतिभाषायां चामरंव्यजनं
आसनंकाष्ठमयंचौकीइतिभाषायां भाजनंजलपानपात्रं भृंगारंगंडूकागडवीझारीतिभाषायांकर
कःअल्पघटःकलशमितिकमंडलुर्वाआदर्शंदर्पणंअन्यत्तांबूलपात्रादिउपहारकसामग्रींस्वेस्वेस्था

छत्रंदीपालयंरौप्यंचामरासनभाजनं ॥ भृंगारकरकादर्शंपंचवर्णवितानकम् ॥
॥ ६३ ॥ शयनस्यभवेत्किंचिद्यच्चान्यदुपकारकम् ॥ तत्सर्वंपरितस्तस्याःस्वेस्वे
स्थानेनियोजयेत् ॥ ६४ ॥ तस्यांसंस्थापयेद्धैमंहरिंलक्ष्मीसमन्वितम् ॥ सर्वाभ
रणसंयुक्तमायुधांबरसंयुतं ॥ ६५ ॥ स्त्रीणांचशयनेधृत्वाकज्जलालक्तकुंकुमम् ॥
वस्त्रंभूषादिकंयच्चसर्वमेवप्रदापयेत् ॥ ६६ ॥ ततोविप्रंसपत्नीकंगंधपुष्पैरलंकृत
म् ॥ कर्णांगुलीयाभरणैःकंठसूत्रैश्चकांचनैः ॥ ६७ ॥

नेइतिछत्रंपादेषु दीपालयंवामेचामरंशय्योपरि आसनंदक्षे भाजनंतदुपरिवितानंछत्रस्योपरि
नियोजयेदिति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ स्त्रीणांसौभाग्यवतीनाम् ॥ ६६ ॥ कर्णांगुलीयादिभिः
दंपत्योराभरणानितैश्चालंकृतंविप्रंस्थापयेदित्युत्तरेणान्वयः ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ममेयमितिजीवने मरणेममपितुरितिविशेषः इयंशय्याअशू

उष्णीषमुत्तरीयंचचोलकंपरिधायच ॥ स्थापयेत्सुखशय्यायांलक्ष्मीनारायणाग्रतः ॥ ६८ ॥ कुंकुमैःपुष्पमालाभिर्हरिंलक्ष्मींसमर्चयेत् ॥ पूजयेल्लोकपालांश्च ग्रहान्देवींविनायकम् ॥ ६९ ॥ उत्तराभिमुखोभूत्वागृहीत्वाकुसुमांजलिम् ॥ उच्चारयेदिमंमंत्रंविप्रस्यपुरतःस्थितः ॥ ७० ॥ यथाकृष्णत्वदीयास्तिशय्याक्षीरोदसागरे ॥ तथाभूयादशून्येयंममजन्मनिजन्मनि ॥ ७१ ॥ एवंपुष्पांजलिंविप्रेप्रतिमायांहरेःक्षिपेत् ॥ ततःसोपस्करंशय्यादानंसंकल्पपूर्वकम् ॥ ७२ ॥ दद्याद्व्रतोपदेष्ट्रेचगुरवेब्रह्मवादिने॥गृहाणब्राह्मणैनांत्वंकोददातीतिकीर्तयन्॥७३॥ आंदोलयेद्द्विजंलक्ष्मींहरिंचशयनेस्थितम् ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ॥ ७४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

न्याममयाममपित्रावासहितैवभूयादित्यर्थः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ कोददातीतिदानाभिमानंनकुर्यादिति ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वोपस्करणैर्गृहोचितसर्ववस्तुभिःसहितंसुखसुप्त्यर्थंसुखेनसुप्तिर्निद्रातदर्थंगृहंचदद्यादिति॥७५॥ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ आभूतसंप्लवंमहाप्रलयपर्यंतंप्रलयेलीनोपिपुनःसृष्टिसमयेत

सर्वोपस्करणैर्युक्तंप्रदद्यादतिसुंदरम् ॥ शय्यायांसुखसुप्त्यर्थंगृहंचविभवेसति ॥
॥ ७५ ॥ जीवमानःस्वहस्तेनयदिशय्यांददातियः ॥ तज्जीवताद्वृषोत्सर्गेपर्वणी
पुसमाचरेत् ॥ ७६ ॥ इयमेकस्यदातव्याबहूनांनकदाचन ॥ साविभक्ताच
विक्रीतादातारंपातयत्यधः ॥ ७७ ॥ पात्रेप्रदायशयनंवांछितंफलमाप्नुयात् ॥ पि
ताचदातातनयःपरत्रेहचमोदते ॥ पुरंदरगृहेदिव्येसूर्यपुत्रालयेपिच ॥७८॥ उप
तिष्ठेन्नसंदेहःशय्यादानप्रभावतः ॥७९॥ विमानवरमारूढःसेव्यमानोऽप्सरोग
णैः ॥ आभूतसंप्लवंयावत्तिष्ठत्यातंकवर्जितः ॥ ८० ॥ सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वपर्व
दिनेषुच ॥ तेभ्यश्चाप्यधिकंपुण्यंशय्यादानोद्भवंभवेत् ॥ ८१ ॥

त्रैवोत्पद्यआतंकवर्जितःपीडारहितःस्वर्गेतिष्ठतीतिपूर्ववत्ज्ञातव्यं ॥ ८० ॥ ८१ ॥

॥ ८२ ॥ शय्यादानोत्तरंपददानंप्रदद्यादित्याह छत्रेति ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

एवंदत्वासुतःशय्यांपददानंप्रदापयेत् ॥ तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ॥ ८२ ॥ छत्रोपानहवस्त्राणिमुद्रिकाचकमंडलुः ॥ आसनंपंचपात्राणिपदंपंचविधंस्मृतम् ॥ ८३ ॥ दंडेनताम्रपात्रेणह्यामान्नैर्भोजनैरपि ॥ अर्थयज्ञोपवीतैश्चपदंसंपूर्णतांव्रजेत् ॥ ८४ ॥ त्रयोदशपदानीत्थंयथाशक्त्याविधायच ॥ त्रयोदशेभ्योविप्रेभ्यःप्रदद्याद्द्वादशेहनि ॥८५॥ अनेनपददानेनधार्मिकायांतिसद्गतिं ॥ यममार्गगतानांचपददानंसुखप्रदं ॥८६॥ आतपस्तत्रवैरौद्रोदह्यतेयेनमानवः ॥ छत्रदानेनसुच्छायाजायतेतस्यमूर्धनि ॥ ८७ ॥ अतिसंकटसंकीर्णेयमलोकस्यवर्त्मनि॥अश्वारूढाश्चतेयांतिददतेयद्युपानहौ॥८८॥शीतोष्णवातदुःखानितत्रघोराणिखेचर ॥ वस्त्रदानप्रभावेणसुखंनिस्तरतेपथि ॥८९॥ यमदूतामहारौद्राःकरालाःकृष्णपिंगलाः ॥ नपीडयंतितंमार्गेमुद्रिकायाःप्रदानतः ॥ ९० ॥

॥ ८८ ॥ पथियममार्गेसुखंनिस्तरतेभुंक्ते ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥

॥ १२ ॥ पाथेयंपरलोकभोग्यं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ननु उत्तमंषोडशंह्येतन्मयातेकथितंख
ग श्रपयित्वाचरुंताक्ष्यंकुर्यादेकादशेहनिइतिप्रागुक्तत्वादेकादशाहेकृतायामप्युत्तमषोडश्यांपु

बहुधर्मसमाकीर्णेनिर्वातेतोयवर्जिते ॥ कमंडलुप्रदानेनतृषितःपिबतेजलं ॥
॥ ११ ॥ मृतोद्देशेनयोदद्यादुदपात्रंचताम्रजं ॥प्रपादानसहस्रस्ययत्फलंसोऽश्नु
तेध्रुवं ॥ १२ ॥ आसनेभाजनेचैवदत्तेसम्यग्द्विजातये ॥ सुखेनभुंक्तेपाथेयंपथि
गच्छन्शनैःशनैः ॥ १३ ॥ एवंसपिंडनदिनेदत्वादानंविधानतः ॥ बहून्संभोज
येद्विप्रान्यःश्वपाकादिकानपि ॥१४॥ ततःसपिंडनादूर्ध्वमर्वाक्संवत्सरादपि ॥
प्रतिमासंप्रदातव्योजलकुंभःसापिंडकः ॥ १५ ॥ कृतस्यकरणंनास्तिप्रेतकार्या
द्दतेखग ॥ प्रेतार्थंतुपुनःकुर्यादक्षय्यतृप्तिहेतवे ॥ १६ ॥

नःप्रतिमासंघटंपिंडदानंचकिमर्थमितिचेत्तत्राह कृतस्येति अत्रकृतस्यकरणंनास्तीतिनिषेधस्तु
प्रेतकार्यंविनाव्रतोद्यापनादिष्वेव प्रेतार्थंतुपुनःकरणेनतस्याक्षयतृप्तिर्भवतीतिहेतोःपुनरपिकुर्या
दित्यर्थः ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अतः मासिकादीनामावश्यकत्वादितिहेतोः विशेषासुपौर्णमास्यादितिथिषुपुरुषेमृतेसतिप्रथमं पाक्षिकविशेषंवक्ष्यामीति ॥ ९७ ॥ तमेवाह पौर्णमास्यामितिद्वाभ्यां तिथिषुरिक्ताख्याचतुर्थी तस्यप्रेतस्यऊनिकापाक्षिकश्राद्धतिथिः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ मासिकस्यविशेषमाह एकएवेतित्रिभिः मलमासेक्षयमासे रविसंक्रमहीनोयोमलमासोभिधीयते सएवतुद्विसंक्रांतःक्षयमासोप्युदीरित

अतोविशेषंवक्ष्यामिमासिकस्याब्दिकस्यच ॥ पाक्षिकस्यविशेषंचविशेषातिथि
षुमृते ॥ ९७ ॥ पौर्णमास्यांमृतोयस्तुचतुर्थीतस्यऊनिका ॥ चतुर्थ्यांतुमृतोय
स्तुनवमीतस्यऊनिका ॥ ९८ ॥ नवम्यांतुमृतोयस्तुरिक्तातस्यचतुर्दशी ॥ इत्ये
वंपाक्षिकंश्राद्धंकुर्याद्विंशतिमेदिने ॥ ९९ ॥ एकएवयदामासःसंक्रांतिद्वयसंयुतः॥
मासद्वयगतंश्राद्धंमलमासेहिशस्यते ॥ १०० ॥

इति यदिकार्तिकमार्गशोर्षयोः क्षयमासांतंयातेसतिकार्तिकसंबंधीनि मार्गशीर्षसंबंधीनियानिश्राद्धव्रतादीनिचयस्मिन्पक्षेयस्मिन्तिथौ यस्मिन् अपराह्णादिकाले विहितानितानि क्षयमासे तत्रतत्रैवकर्तव्यानीति ॥ १०० ॥ ॥ ॥ ॥

एकस्मिन्मासेमासद्वयंनिर्धारयति ताःपंचदशएवतिथयः उभौपक्षौज्ञेयौ ताःपंचदशएवत्रिंशत्ति
थयोज्ञातव्याः ॥ १ ॥ असंक्रातेअधिकमासेयदिद्वादशेएवसति तदातुतस्मिन्नेवप्रथमाब्दिकंक
र्तव्यं ॥ २ ॥ ३ ॥ वार्षिकीप्रथमाब्दिकी ॥ ४ ॥ प्रतिसंवत्सरंद्वितीयाब्दिकादिकंतुमलमासे

एकस्मिन्मासिमासौद्वौयदिस्यातांतयोर्द्वयोः॥तावेवपक्षौताएवतिथयस्त्रिंशदेवहि
॥ १ ॥ तिथ्यर्धेप्रथमेपूर्वोद्वितीयेऽर्धेतदुत्तरः॥ मासावितिबुधैश्चिंत्यौमलमासस्य
मध्यगौ ॥ २ ॥ असंक्रांतेचकर्तव्यंसपिंडीकरणंखग ॥ तथैवमासिकंश्राद्धंवार्षिकं
प्रथमंतथा ॥ ६ ॥ संवत्सरस्यमध्येतुयदिस्यादधिमासकः ॥ तदात्रयोदशेमासि
क्रियाप्रेतस्यवार्षिकी ॥ ४ ॥ पिंडवर्ज्यमसंक्रांतेसंक्रांतेपिंडसंयुतम् ॥ प्रतिसंव
त्सरंश्राद्धमेवंमासद्वयेपिच ॥ ५ ॥ एवंसंवत्सरेपूर्णेवार्षिकंश्राद्धमाचरेत् ॥ त
स्मिन्नपिविशेषेणभोजनीयाद्विजातयः ॥ ६ ॥

श्राद्धदिनस्यवंध्यत्वनिरासार्थंपितुरुद्देशेनब्राह्मणान्भोजयित्वाशुद्धमासेसपिंडकंश्राद्धंकुर्यादिति
॥ ५ ॥ एवंउक्तप्रकारेण ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ७ ॥ गजच्छायायोगेकृतंश्राद्धंगजच्छायं कृष्णपक्षैत्रयोदश्यांमघास्विंदुःकरेरविः यदातदागज
च्छायाश्राद्धैःपुण्यमवाप्यतेइति यद्वा पूर्वाभिमुखस्थितगजस्यच्छायायांदक्षिणाभिमुखोभूत्वा
श्राद्धंकुर्यादित्यपिकेचित् युगादिषु युगादितिथयोयथा माघेपंचदशीकृष्णानभस्येचत्रयोदशी तृ
तीयामाधवेशुक्लानवम्यूर्जेयुगादयइतिक्रमोऽत्रनविवक्षितः तद्यथाकार्तिकशुक्लनवमीसत्ययुग
स्याद्यातिथिःवैशाखेऽक्षय्यतृतीयात्रेतायुगस्य माघेअमाद्वापरस्य भाद्रेकृष्णत्रयोदशीकलियुग

कुर्यात्संवत्सरादूर्ध्वंश्राद्धेपिंडत्रयंसदा ॥ एकोद्दिष्टंनकर्तव्यंतेनस्यात्पितृघातकः ॥
॥ ७ ॥ तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंगजच्छायंचपैतृकम् ॥ अब्दमध्येनकुर्वीतग्रहणेनयु
गादिषु ॥ ८ ॥ यदापुत्रेणवैकार्यंगयाश्राद्धंखगेश्वर ॥ तदासंत्सरादूर्ध्वंकर्तव्यं
पितृभक्तितः ॥ ९ ॥

स्येति अत्राब्दमध्येनेतिकेषांचिन्मतं केचिद्दाक्षिणात्यादयस्तुवर्षमध्येऽपिकुर्वंतिकिमितिपापिना
मेववर्षगम्योयममार्गोभवति अतस्तस्यातिक्रमणानंतरंगयादिश्राद्धंकर्तव्यमितिअब्दमध्येनेति
निषेधः किंचसुकृतिनस्तुतत्क्षणमेवधर्मसभांविशंति अतोऽब्दमध्येपिकुर्यादित्यभिप्रायः ॥ ८ ॥
गयामाहात्म्यमाहगयेति ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १० ॥११॥ शमीपत्रप्रमाणंअतिसूक्ष्ममपिपिंडम् गयाशिरेगयदैत्यस्य आसमंतात् शिरोभागेइति गयामाहात्म्योक्तंज्ञातव्यं ॥ १२ ॥ १३ ॥ कलापोहिमवत्पार्श्ववर्तीग्रामविशेषस्तस्यो

गयाश्राद्धात्प्रमुच्यंतेपितरोभवसागरात् ॥ गदाधरानुग्रहेणतेयांतिपरमांगतिम्
॥ १० ॥ तुलसीमंजरीभिश्चपूजयेद्विष्णुपादुकाम् ॥ तस्यालवादितीर्थेषुपिंडान्द
द्याद्यथाक्रमम् ॥११॥ उद्धरेत्सप्तगोत्रांणिकुलमेकोत्तरंशतं ॥ शमीपत्रप्रमाणेन
पिंडंदद्याद्गयाशिरे ॥१२॥ गयामुपेत्ययःश्राद्धंकरोतिकुलनंदनः ॥ सफलंतस्यत
ज्जन्मजायतेपितृतुष्टिदम् ॥ १३ ॥ श्रूयतेचापिपितृभिर्गीतागाथाखगेश्वर ॥ इ
क्ष्वाकोर्मनुपुत्रस्यकलापोपवनेसुरैः ॥ १४ ॥ अपिनस्तेभाविष्यंतिकुलेसन्मार्ग
शीलिनः ॥ गयामुपेत्ययेपिंडान्दास्यंत्यस्माकमादरात् ॥ १५ ॥

पवनेइक्ष्वाकुंप्रतिगीता ॥ १४ ॥ कौशिकस्यैवभरद्वाजस्यात्मजानांचरित्रंविशेषतयाहरिवंशे ॥
ज्ञातव्यमिति ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥

एवमायुष्मिकिंताक्ष्र्ययःकरोतिक्रियांसुतः ॥ सस्यात्सुखीभवेन्मुक्तःकौशिकस्या
त्मजायथा ॥ १६ ॥ भरद्वाजात्मजाःसप्तभुक्त्वाजन्मपरंपरां ॥ कृत्वापिगोवधं
ताक्ष्र्यमुक्ताःपितृप्रसादतः ॥ १७॥ सप्तव्याधादशार्णेषुमृगाःकालंजिरेगिरौ ॥
चक्रवाकाःशरद्वीपेहंसाःसरसिमानसे ॥ १८ ॥ तेपिजाताःकुरुक्षेत्रेब्राह्मणावेद
पारगाः ॥ पितृभक्त्याचतेसर्वेगतामुक्तिंद्विजात्मजाः ॥ १९ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्ने
नपितृभक्तोभवेन्नरः ॥ इहलोकेपरेवापिपितृभक्त्यासुखीभवेत् ॥ २० ॥ एतत्ता
क्ष्र्यमयाख्यातंसर्वमेवौर्ध्वदेहिकम् ॥ पुत्रवांछाप्रदंपुण्यंपितुर्मुक्तिप्रदायकम् ॥
॥ २१ ॥ निर्धनोपिनरःकश्चिद्यःशृणोतिकथामिमाम् ॥ सोपिपापविनिर्मुक्तो
दानस्यफलमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ विधिनाकुरुतेयस्तुश्राद्धंदानंमयोदितं ॥ शृणुया
द्गारुडंचापिशृणुतस्यापियत्फलम् ॥ २३ ॥ पितादादातिसत्पुत्रान्गोधनानिपिता
महः ॥ धनदाताभवेत्सोऽपियस्तस्यप्रपितामहः ॥ २४ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ इतिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः॥ १३ ॥ ॥धर्मराजपुरंधर्मसभांधर्म

दद्याद्विपुलमन्नाद्यंवृद्धस्तुप्रपितामहः ॥ तृप्ताःश्राद्धेनतेसर्वेदत्वापुत्रस्यवांछित
म् ॥२५॥ गच्छंतिधर्ममार्गैश्चधर्मराजस्यमन्दिरम् ॥ तत्रधर्मसभायांतेतिष्ठंति
परमादरात् ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ एवंश्रीविष्णुनाप्रोक्तमौर्ध्वदानसमुद्भवम् ॥
श्रुत्वामाहात्म्यमतुलंगरुडोहर्षमागतः ॥ २७ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारे
सपिंडनादिसर्वकर्मनिरूपणंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ गरुडउवाच ॥
यमलोकःकियन्मात्रःकीदृशःकेननिर्मितः ॥ सभाचकीदृशीतस्यांधर्मआस्तेचकैः
सह ॥ १ ॥ येधर्ममार्गैर्गच्छंतिधार्मिकाधर्ममन्दिरम् ॥ तान्धर्मानपिमार्गांश्च
ममाख्याहिदयानिधे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियद्गम्यंना
रदादिभिः ॥ तद्धर्मनगरंदिव्यंमहापुण्यैरवाप्यते ॥ ३ ॥

सभासदः धर्ममार्गांश्चधर्मांश्चहरिःप्राहचतुर्दशे १ चतुर्दशाध्यायार्थस्तुस्पष्टएवज्ञातव्यः ॥ १ ॥
॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ॥

याम्यनैर्ऋतयोर्मध्येपुरंवैवस्वतस्ययत् ॥ सर्ववज्रमयंदिव्यमभेद्यंतत्सुरासुरैः ॥ ॥ ४ ॥ चतुरस्रंचतुर्द्वारमुच्चप्राकारवेष्टितम् ॥ योजनानांसहस्रंहिप्रमाणेनतदुच्यते ॥ ५ ॥ तस्मिन्पुरेऽस्तिसुभगंचित्रगुप्तस्यमन्दिरम् ॥ पंचविंशतिसंख्याकैर्योजनैर्विस्तृतायतम् ॥ ६ ॥ दशोच्छ्रितंमहादिव्यंलोहप्राकारवेष्टितम् ॥ प्रतोलीशतसंचारंपताकाध्वजभूषितम् ॥ ७ ॥ विमानगणसंकीर्णंगीतवादित्रनादितम् ॥ चित्रितंचित्रकुशलैर्निर्मितंदेवशिल्पिभिः ॥ ८ ॥ उद्यानोपवनैरम्यंनानाविहगकूजितं ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चसमंतात्परिवारितम् ॥ ९ ॥ तत्सभायांचित्रगुप्तःस्वासनेपरमाद्भुते ॥ संस्थितोगणयेदायुर्मानुषाणांयथातथं ॥ १० ॥ नमुह्यतिकथंचित्ससुकृतेदुष्कृतेपिवा ॥ यद्येनोपार्जितंकर्मशुभंवायदिवाशुभं ॥ ११ ॥ तत्सर्वंभुंजतेयत्रचित्रगुप्तस्यशासनात्॥ चित्रगुप्तालयात्प्राच्यांज्वरस्यास्तिमहागृहम् ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ ॥
दक्षिणस्यांचशूलस्यलूताविस्फोटयोस्तथा ॥ पश्चिमेकालपाशःस्यादजीर्णस्या
रुचेस्तथा ॥ १३ ॥ उदीच्यांराजरोगोऽस्तिपांडुरोगस्तथैवच ॥ ऐशान्यांतुशिरो
र्तिःस्यादाग्नेय्यामस्तिमूर्च्छना ॥१४॥ अतिसारोनैर्ऋतेतुवायव्यांशीतदाहकौ ॥
एवमादिभिरन्यैश्चव्याधिभिःपरिवारितः ॥ १५ ॥ लिखतेचित्रगुप्तस्तुमानुषा
णांशुभाशुभं ॥ चित्रगुप्तालयादग्रेयोजनानांचविंशतिः ॥ १६ ॥ पुरमध्येमहा
दिव्यंधर्मराजस्यमंदिरं ॥ अस्तिरत्नमयंदिव्यंविद्युज्ज्वालार्कवर्चसं ॥ १७ ॥ द्वि
शतंयोजनानांचविस्तारायामतःस्फुटं ॥ पंचाशच्चप्रमाणेनयोजनानांसमुच्छ्रि
तं ॥१८॥ धृतंस्तंभसहस्रैश्चवैडूर्यमणिमंडितं ॥ कांचनालंकृतंनानाहर्म्यप्रासा
दसंकुलं ॥ १९ ॥ शारदाभ्रनिभंरुक्मकलशैःसुमनोहरं ॥ चित्रस्फटिकसोपानं
वज्रकुट्टिमशोभितं ॥ २० ॥ मुक्ताजालगवाक्षंचपताकाध्वजभूषितं ॥ घंटानक
निनादाढ्यंहेमतोरणमंडितम् ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ १५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ॥

नानाश्चर्यमयंस्वर्णकपाटशतसंकुलं ॥ नानाद्रुमलतागुल्मैर्निष्कंटैःसुविराजितं
॥२२॥ एवमादिभिरन्यैश्चभूषणैर्भूषितंसदा ॥ आत्मयोगप्रभावैश्चनिर्मितंविश्व
कर्मणा ॥ २३ ॥ तस्मिन्नस्तिसभादिव्याशतयोजनमायता ॥ अर्कप्रकाशाभ्रा
जिष्णुःसर्वतःकामरूपिणी ॥२४॥ नातिशीतानचात्युष्णामनसोत्यंतहर्षिणी ॥
नशोकोनजरातस्यांक्षुत्पिपासेनचाप्रियं ॥ २५ ॥ सर्वेकामाःस्थितायस्यांयेदि
व्यायेचमानुषाः ॥ रसवच्चप्रभूतंचभक्ष्यंभोज्यंचसर्वशः ॥२६॥ रसवंतिचतोया
निशीतान्युष्णानिचैवहि ॥ पुण्याःशब्दादयस्तस्यांनित्यंकामफलद्रुमाः ॥२७॥
असंबाधाचसातार्क्ष्यरम्याकामागमासभा ॥ दीर्घकालंतपस्तप्त्वानिर्मिताविश्व
कर्मणा ॥ २८ ॥ तामुग्रतपसोयांतिसुव्रताःसत्यवादिनः ॥ शांताःसंन्यासिनः
सिद्धाःपूताःपूतेनकर्मणा ॥ २९ ॥ सर्वेभास्वरदेहास्तेऽलंकृताविरजांबराः ॥ स्व
कृतैःकर्मभिःपुण्यैस्तत्रतिष्ठंतिभूषिताः ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ ॥

तस्यांसधर्मोभगवानासनेऽनुपमेशुभे ॥ दशयोजनविस्तीर्णेसर्वरत्नैःसुमंडिते ॥ ॥ ३१ ॥ उपविष्टःसतांश्रेष्ठश्छत्रशोभितमस्तकः ॥ कुंडलालंकृतःश्रीमान्महामुकुटमंडितः ॥ ३२ ॥ सर्वालंकारसंयुक्तोनीलमेघसमप्रभः ॥ वालव्यजनहस्ताभिरप्सरोभिश्चवीजितः ॥ ३३ ॥ गंधर्वाणांसमूहाश्चसंघशश्चाप्सरोगणाः ॥ गीतवादित्रनृत्याद्यैःपरितःसेवयंतितं ॥ ३४ ॥ मृत्युनापाशहस्तेनकालेनचबलीयसा ॥ चित्रगुप्तेनचित्रेनकृतांतेननिषेवितः ॥ ३५ ॥ पाशदंडधरैरुग्रैर्निदेशवशवर्तिभिः ॥ आत्मतुल्यबलैर्नानासुभटैःपरिवारितः ॥ ३६ ॥ अग्निष्वात्ताश्चपितरःसोमपाश्चोष्मपाश्चये ॥ स्वधावंतोबर्हिषदोमूर्तामूर्ताश्चयेखग ॥ ३७ ॥ अर्यमाद्याःपितृगणामूर्तिमंतस्तथापरे ॥ सर्वेतेमुनिभिःसार्धंधर्मराजमुपासते ॥ ॥ ३८ ॥ अत्रिर्वसिष्ठःपुलहोदक्षःक्रतुरथांगिराः ॥ जामदग्न्योभृगुश्चैवपुलस्त्यागस्त्यनारदाः ॥ ३९ ॥

एतेचान्येचबहवःपितृराजसभासदः ॥ नशक्याःपरिसंख्यातुंनामभिःकर्मभिः
स्तथा ॥ ४० ॥ व्याख्याभिर्धर्मशास्त्राणांनिर्णेतारोयथातथं ॥ सेवंतेधर्मराजं
तेशासनात्परमेष्ठिनः ॥ ४१ ॥ राजानःसूर्यवंशीयाःसोमवंश्यास्तथापरे ॥ सभा
यांधर्मराजंतेधर्मज्ञाःपर्युपासते ॥ ४२ ॥ मनुर्दिलीपोमांधातासगरश्चभगीरथः॥
अंबरीषोऽनरण्यश्चमुचुकुंदोनिमिःपृथुः ॥ ४३ ॥ ययातिर्नहुषःपूरुर्दुष्यंतश्चशि
बिर्नलः ॥ भरतःशंतनुःपांडुःसहस्रार्जुनएवच ॥ ४४ ॥ एतेराजर्षयःपुण्याःकी
र्तिमंतोबहुश्रुताः॥इष्टाश्वमेधैर्बहुभिर्जाताधर्मसभासदः ॥४५॥ सभायांधर्मराज
स्यधर्मएवप्रवर्तते ॥ नतत्रपक्षपातोस्तिनानृतंनचमत्सरः॥ ४६ ॥ सभ्याःसर्वेशा
स्त्रविदःसर्वेधर्मपरायणाः ॥ तस्यांसभायांसततंवैवस्वतमुपासते ॥ ४७॥ ईदृशी
सासभातार्क्ष्यधर्मराजोमहात्मनः॥ नतांपश्यंतियेपापादक्षिणेनपथागताः ॥४८॥

धर्मराजपुरेगंतुंचतुर्भागाभवंतिच ॥ पापिनांगमनेपूर्वंसतुतेपरिकीर्तितः ॥ ४९ ॥
पूर्वादिभिस्त्रिभिर्मार्गैर्येगताधर्ममंदिरे ॥ तेहिसुकृतिनःपुण्यैस्तस्यांगच्छंतितान्
शृणु ॥५०॥ पूर्वमार्गस्तुतत्रैकःसर्वभोगसमन्वितः॥ पारिजाततरुच्छायाच्छादि
तोरत्नमंडितः ॥ ५१ ॥ विमानगणसंकीर्णोहंसावलिविराजितः ॥ विद्रुमारामसं
कीर्णपीयूषद्रवसंयुतः ॥५२॥ तेनब्रह्मर्षयोयांतिपुण्याराजर्षयोऽमलाः ॥ अप्सरो
गणगंधर्वविद्याधरमहोरगाः ॥ ५३ ॥ देवताराधकाश्चान्येशिवभक्तिपरायणाः
॥ ग्रीष्मेप्रपादानरतामाघेकाष्ठप्रदायिनः ॥ ५४ ॥ विश्रामयंतिवर्षासुविरक्ता
न्दानमानतः ॥ दुःखितस्यामृतंब्रूतेददतेह्याश्रमंतुये ॥ ५५ ॥ सत्यधर्मरताये
चक्रोधलोभविवर्जिताः ॥ पितृमातृषुयेभक्तागुरुशुश्रूषणेरताः ॥ ५६ ॥ भूमिदा
गृहदागोदाविद्यादानप्रदायकाः ॥ पुराणवक्तृश्रोतारःपारायणपरायणाः ॥५७ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ॥ ॥

एतेसुकृतिनश्चान्येपूर्वद्वारेविशंतिच ॥ यांतिधर्मसभायांतेसुशीलाःशुद्धबुद्धयः ॥ ॥ ५८ ॥ द्वितीयस्तूत्तरोमार्गोमहारथशतैर्वृतः ॥ नरयानसमायुक्तोहरिचंदनमंडितः ॥ ५९ ॥ हंससारससंकीर्णश्चक्रवाकोपशोभितः ॥ अमृतद्रवसंपूर्णस्तत्रभातिसरोवरः ॥ ६० ॥ अनेनवैदिकायांतितथाभ्यागतपूजकाः ॥ दुर्गाभान्वोश्चयेभक्तास्तीर्थस्नाताश्चपर्वसु ॥ ६१ ॥ येमृताधर्मसंग्रामेऽनशनेनमृताश्चये ॥ वाराणस्यांगोग्रहेचतीर्थतोयेमृताविधेः ॥ ६२ ॥ ब्राह्मणार्थेस्वामिकार्येतीर्थक्षेत्रेषुयेमृताः ॥ येमृतादेवविध्वंसेयोगाभ्यासेनयेमृताः ॥ ६३ ॥ सत्पात्रपूजकानित्यंमहादानरताश्चये ॥ प्रविशंत्युत्तरेद्वारेयांतिधर्मसभांचते ॥ ६४ ॥ तृतीयःपश्चिमोमार्गोरत्नमंदिरमंडितः ॥ सुधारससदापूर्णदीर्घिकाभिर्विराजितः ॥ ६५ ॥ ऐरावतकुलोद्भूतमत्तमातंगसंकुलः ॥ उच्चैःश्रवःसमुत्पन्नहयरत्नसमन्वितः ॥६६॥

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ॥ ॥

एतेनात्मपरायांतिसच्छास्त्रपरिचिंतकाः ॥ अनन्यविष्णुभक्ताश्चगायत्रीमंत्रजापकाः ॥ ६७ ॥ परहिंसापरद्रव्यपरवादपराङ्मुखाः ॥ स्वदारनिरताःसंतः साग्निकावेदपाठकाः॥६८॥ब्रह्मचर्यव्रतधरावानप्रस्थास्तपस्विनः ॥ श्रीपादसंन्यासपराःसमलोष्टाश्मकांचनाः॥६९॥ज्ञानवैराग्यसंपन्नाःसर्वभूतहितेरताः ॥शिवविष्णुव्रतकराःकर्मब्रह्मसमर्पकाः ॥ ७० ॥ऋणैस्त्रिभिर्विनिर्मुक्ताःपंचयज्ञरताःसदा ॥ पितृणांश्राद्धदातारःकालेसांध्यमुपासकाः ॥ ७१ ॥ नीचसंगविनिर्मुक्ताः सत्संगतिपरायणाः॥ एतेप्सरोगणैर्युक्ताविमानवरसंस्थिताः ॥ ७२ ॥ सुधापानं प्रकुर्वंतोयांतितेधर्ममंदिरं ॥ विशंतिपश्चिमद्वारेयांतिधर्मसभांतरे ॥ ७३ ॥ यमस्तानागतान्दृष्ट्वास्वागतंवदतेमुहुः ॥ समुत्थानंचकुरुतेतेषांगच्छतिसंमुखं ॥ ॥ ७४ ॥ तदाचतुर्भुजोभूत्वाशंखचक्रगदासिभृत् ॥ पुण्यकर्मरतानांचस्नेहान्मित्रवदाचरेत् ॥ ७५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ॥ ॥

सिंहासनंचददतेनमस्कारंकरोतिच ॥ पादार्घंकुरुतेपश्चात्पूजतेचंदनादिभिः ॥
॥ ७६ ॥ नमस्कुर्वंतुभोःसभ्याज्ञानिनंपरमादरात् ॥ एषमेमंडलंभित्त्वाब्रह्मलो
कंप्रयास्यति ॥ ७७ ॥ भोभोबुद्धिमतांश्रेष्ठानरकक्लेशभीरवः ॥ भवद्भिःसाधितं
पुण्यैर्देवत्वंसुखदायकम् ॥ ७८ ॥ मानुषंदुर्लभंप्राप्यनित्यंयस्तुनसाधयेत् ॥ स
यातिनरकंघोरंकोऽन्यस्तस्माद्चेतनः ॥ ७९ ॥ अस्थिरेणशरीरेणयोऽस्थिरैश्च
धनादिभिः ॥ संचिनोतिस्थिरंधर्मंसएकोबुद्धिमान्नरः ॥ ८० ॥ तस्मात्सर्वप्रय
त्नेनकर्तव्योधर्मसंचयः ॥ गच्छध्वंपुण्यवत्स्थानंसर्वभोगसमन्वितं ॥ ८१ ॥ इ
तिधर्मवचःश्रुत्वातंप्रणम्यसभांचताम् ॥ अमरैःपूज्यमानास्तेस्तूयमानामुनी
श्वरैः ॥ ८२ ॥ विमानगणसंकीर्णाः प्रयातिपरमंपदं ॥ केचिद्धर्मसभायांहिति
ष्ठंतिपरमादरात् ॥ ८३ ॥ उषित्वातत्रकल्पांतंभुक्त्वाभोगानमानुषान् ॥ प्रा
प्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपुण्यदर्शनं ॥ ८४ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ इतिटीकायांचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ अत्रसुकृतिनांजन्मदेहेवैराजधा
रणं षट्चक्रचिंतनंचैवहरिःपंचदशेऽब्रवीत् ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेउषित्वातत्रकल्पांतेभुक्त्वाभो
गानमानुषान् प्राप्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपुण्यदर्शनं पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगति

महाधनीचसर्वज्ञःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगति
म् ॥ ८५ ॥ एतत्तेकथितंसर्वंत्वयापृष्टंयमालयम् ॥ इदंशृण्वन्नरोभक्त्याधर्मरा
जसभांव्रजेत् ॥ ८६ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेधर्मराजनगरनिरूपणोना
मचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ गरुडउवाच ॥ धर्मात्मास्वर्गतिंभुक्त्वाजायतेविमले
कुले ॥ अतस्तस्यसमुत्पत्तिंजननीजठरेवद ॥ १ ॥ यथाविचारंकुरुतेदेहेऽस्मिन्सु
कृतीजनः ॥ तथाहंश्रोतुमिच्छामिवदमेकरुणानिधे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्र्यपरंगोप्यंवदामिते ॥ यस्यविज्ञानमात्रेणसर्वज्ञत्वंप्रजायते ३

मित्युक्तंइदानींगरुडस्तदनुवादपूर्वकंसुकृतिनःसमुत्पत्तिंपृच्छति धर्मात्माइतिद्वाभ्यां ॥ १ ॥ २॥
अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाचयावदध्यायसमाप्ति ॥ ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ४ ॥ ध्यानंयथाकुर्वंतितच्छृणुइति ॥ ५ ॥ यथायेनविधानेनतत्पित्रोः ॥ ६ ॥ पापंयावदिंद्र

वक्ष्यामिचशरीरस्यस्वरूपंपारमार्थिकम् ॥ ब्रह्मांडगुणसंपन्नंयोगिनांधारणास्प
दम् ॥ ४ ॥ षट्चक्राचिंतनंयस्मिन्यथाकुर्वंतियोगिनः ॥ ब्रह्मरंध्रेचिदानंदरूप
ध्यानंतथाशृणु ॥ ५ ॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेजायतेसुकृतीयथा ॥ तथाविधानंनि
यमंतत्पित्रोःकथयामिते ॥ ६ ॥ ऋतुकालेतुनारीणांत्यजेद्दिनचतुष्टयम् ॥ तावन्ना
लोकयेद्वक्रंपापंवपुषिसंभवेत् ॥ ७ ॥ स्नात्वासचैलंसानारीचतुर्थेऽहनिशुध्यति ॥
सप्ताहात्पितृदेवानांभवेद्योग्याव्रतार्चने ॥ ८ ॥ सप्ताहमध्येयोगर्भःसभवेन्म
लिनाशयः ॥ प्रायशःसंभवंत्यत्रपुत्रास्त्वष्टाहमध्यतः ॥ ९ ॥ युग्मासुपुत्राजायंते
स्त्रियोऽयुग्मासुरात्रिषु ॥ पूर्वसप्तकमुत्सृज्यतस्माद्युग्मासुसंविशेत् ॥ १० ॥ षोडश
र्तुनिशाःस्त्रिणांसामान्याःसमुदाहृताः ॥ यावैचतुर्दशीरात्रिर्गर्भस्तिष्ठतितत्रवै ११

स्यब्रह्महत्यासंभवति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ सामान्यागर्भधारणेसाधारणाएव ॥ ११ ॥

गुणाविचारादयःभाग्यंऐश्वर्यंतेषांनिधिर्निवासस्थानं प्राकृतैर्निर्भाग्यैः ॥ १२ ॥ पंचमेऽहनीत्युप
लक्षणंपंचमदिनादारभ्यषोडशर्तुनिशापर्यंतं ॥ १३ ॥ तत्क्षेत्रमोषधीपात्रमितिओषधीनांयवा
दिधान्यानांपात्रमुत्पत्तिस्थानंतत्प्रसिद्धं क्षेत्रंयथाकंटकगुल्मादिनिरसनेनतदुपयोगिद्रव्यांतर
मेलनेनजलसेचनेनकृषियोग्यंविधायतस्मिन्नुप्त्वाबीजंवापयित्वा स्वामीकर्षकःस्थूलान्नरूपंफ

गुणभाग्यनिधिःपुत्रस्तदाजायेतधार्मिकः ॥ सानिशाप्राकृतैर्जीवैर्नलभ्येतक
दाचन ॥ १२ ॥ पंचमेहनिनारीणांकार्यंमधुरभोजनम् ॥ कटुक्षारंचतीक्ष्णंचत्या
ज्यमुष्णंचदूरतः ॥१३॥ तत्क्षेत्रमोषधीपात्रंबीजंचाप्यमृतायितम् ॥ तस्मिन्नुप्त्वा
नरःस्वामीसम्यक्फलमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ तांबूलपुष्पश्रीखंडैःसंयुक्तःशुचिवस्त्र
भृत् ॥ धर्ममादायमनसिसुतल्पंसंविशेत्पुमान् ॥ १५ ॥

लंप्राप्नोति तथात्रापिओषधीपात्रंपुत्रोत्पत्तिस्थानंतद्गर्भरूपंक्षेत्रंकटुरादिभोजनंपरित्यज्य माधुर्य
भोजनंकारयित्वा वीर्यसेचनंचकृत्वातस्मिन्नुप्त्वास्वामीपितासम्यक्धार्मिकपुत्ररूपंफलंप्राप्नुया
दित्यर्थः ॥ १४ ॥ माधुर्यभोजनादिभिःस्त्रीणांविधानंनियममुक्त्वापुरुषाणामाह तांबूलेतिसु
तल्पंसारदारुमयीमित्याद्युक्तप्रकारांशय्यांसंविशेत्स्थितोभूयात् ॥ १५ ॥

निषेकसमयेरतिकालेयादृशीविकल्पनाशुभाशुभवासनाभवतितादृश्येवस्वभावस्थोत्पत्तिर्यस्य

निषेकसमयेयादृङ्नरचित्तविकल्पना ॥ तादृक्स्वभावसंभूतिर्जंतुर्विशतिकुक्षि
गः ॥ १६ ॥ चैतन्यंबीजभूतंहिनित्यंशुक्रेप्यवस्थितं ॥ कामश्चित्तंचशुक्रंचय
दाह्येकत्वमाप्नुयात् ॥ १७ ॥ तदाद्रावमवाप्नोतियोषिद्गर्भाशयेनरः ॥ शुक्रशो
णितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिःप्रजायते ॥ १८ ॥ परमानंददःपुत्रोभवेद्गर्भगतःकृती ॥
भवंतितस्यनिखिलाःक्रियाःपुंसवनादिकाः ॥ १९ ॥ जन्मप्राप्नोतिपुण्यात्माग्रहे
षूच्चगतेषुच ॥ तज्जन्मसमयेविप्राःप्राप्नुवंतिधनंबहु ॥ २० ॥ विद्याविनयसंप
न्नोवर्धतेपितृवेश्मनि ॥ सतांसंगेनसभवेत्सर्वागमविशारदः ॥ २१ ॥

सजंतुर्विशतिगर्भेप्रविष्टोभवति चैतन्यंजीवः ॥ १६ ॥ कामोभिलाषपूर्तिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ कृती
पुण्यात्मा ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

पूर्वंकृतइतिपूर्वजन्मनिकृतानांतपआदीनांफलस्योदयात्भोक्तापिभवेत् तथाचस्मृतिः भोज्यंभो
जनशक्तिश्चरतिशक्तिर्वरस्त्रियः विभवोदानशक्तिश्चनाल्पस्यतपसःफलमिति ॥ २२ ॥ यततेयत्न
वान्भवति असर्पभूतायांरज्जौसर्पारोपवद्वस्तुन्यवस्त्वाऽरोपोध्यारोपः वस्तुसच्चिदानंदाद्वयंब्रह्म
क्षित्याद्यज्ञानांतसकलजडसमूहोवस्तु अपवादोनामरज्जुविवर्तस्यरज्जुमात्रवद्वस्तुविवर्तस्याव

दिव्यागनादिभोक्तास्यात्तारुण्येदानवान्धनी ॥ पूर्वंकृततपस्तीर्थमहापुण्यफलो
दयात् ॥ २२ ॥ ततश्चयततेनित्यमात्मानात्मविचारणे ॥ अध्यारोपापवादा
भ्यांकुरुतेब्रह्मचिंतनं ॥ २३ ॥ अस्यासंगावबोधायब्रह्मणोन्वयकारिणः ॥ क्षि
त्याद्यनात्मवर्गस्यगुणांस्तेकथयाम्यहम् ॥ २४ ॥

स्तुनोज्ञानादेःप्रपंचस्यवस्तुमात्रत्वंआभ्यांअध्यारोपापवादाभ्यांत्वंपदार्थंसंशोध्यसर्वंखल्विदंब्र
ह्मनेहनानास्तिकिंचनइत्यादिश्रुत्युक्तंब्रह्मचिंतनंकुरुते ॥ २३ ॥ अस्येति क्षित्यादिष्वन्वयंकरो
तीत्यन्वयकारिणोप्यस्यब्रह्मणःअसंगावबोधायअसंगोह्ययंपुरुषइतिश्रुत्युक्तज्ञानार्थंकथयामीत्य
न्वयः ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ग.पु. अनात्मविचारणमाह क्षितिरित्यादिभिः स्थूलभूताअप्रपंचीकृताःपांचभौतिकः पंचीकृतपंच टी.अ.
॥९६॥ भूतोत्पन्नः ॥ २५ ॥ क्षित्यादिपंचभूतानांगुणानाह त्वगितिपंचभिः ॥ २६ ॥ २७॥२८॥२९॥ ॥१५॥

क्षितिर्वारिहविर्भोक्तावायुराकाशएवच॥ स्थूलभूताइमेप्रोक्ताःपिंडोऽयंपांचभौतिकः ॥ २५॥ त्वगस्थिनाड्योरोमाणिमांसंचैवखगेश्वर ॥ एतेपंचगुणाभूमेर्मयातेपरिकीर्तिताः ॥ २६ ॥ लालामूत्रंतथाशुक्रंमज्जारक्तंचपंचमम् ॥ अपांपंचगुणाःप्रोक्तास्तेजसोऽपिनिशामय ॥२७॥ क्षुधातृषातथालस्यंनिद्राकांतिस्तथैवच ॥ तेजःपंचगुणंतार्क्ष्यप्रोक्तंसर्वत्रयोगिभिः ॥२८॥ आकुंचनंधावनंचलंघनंचप्रसारणं ॥ चेष्टितंचेतिपंचैवगुणावायोःप्रकीर्तिताः ॥ २९ ॥ घोषाश्चिंताचशून्यत्वंमोहश्चिंताचसंशयः ॥ आकाशस्यगुणाःपंचज्ञातव्यास्तेप्रयत्नतः ॥ ३० ॥ मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तंचेतिचतुष्टयम् ॥ अंतःकरणमुद्दिष्टंपूर्वकर्माधिवासितम् ॥ ३१ ॥ ॥९६॥

॥ ३० ॥ पूर्वकर्माधिवासितंपूर्वजन्मकृतैः शुभाशुभकर्मभिरधिवासितंशुभाशुभवासनायुक्तंभवति बुद्धिःकर्मानुसारिणीतिवचनात्बुद्धिरित्युपलक्षणं अंतःकरणचतुष्टयमेवेत्यर्थः ॥ ३१ ॥

उभयेंद्रियाण्याह श्रोत्रमिति ॥ ३२ ॥ दिगादयः पंचश्रोत्रादीनांयथाक्रमंदेवताः वह्न्यादयश्चवा
गादीनामिति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ अथदशप्राणान्स्थानकर्मसहितानाह प्राणइतिसार्धत्रि

श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिह्वाघ्राणंज्ञानेंद्रियाणिच ॥ वाक्पाणिपादपायूपस्थानिकर्मेंद्रि
याणिच ॥३२॥ दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवह्नींद्रोपेंद्रमित्रकाः ॥ ज्ञानकर्मेंद्रियाणांचदे
वताःपरिकीर्तिताः ॥३३॥ इडाचपिंगलाचैवसुषुम्नाख्यातृतीयका ॥ गांधारीगज
जिह्वाचपूषाचैवयशस्विनी ॥ ३४ ॥ अलंबुषाकुहूश्चापिशंखिनीदशमीतथा ॥ पिं
डमध्यस्थिताह्येताःप्रधानादशनाडिकाः ॥ ३५ ॥ प्राणोऽपानःसमानाख्यउदानो
व्यानएवच ॥ नागःकूर्मश्चकृकलोदेवत्तोधनंजयः ॥ ३६ ॥ हृदिप्राणोगुदेऽपानःस
मानोनाभिमंडले ॥ उदानःकंठदेशेस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ॥ ३७ ॥ उद्गारेनागआ
ख्यातःकूर्मउन्मीलनेस्मृतः ॥ कृकलःक्षुत्करोज्ञेयोदेवदत्तोविजृंभणे ॥ ३८ ॥ नज
हातिमृतंवापिसर्वव्यापीधनंजयः ॥ कवलैर्भुक्तमन्नंहिपुष्टिदंसर्वदेहिनां ॥ ३९ ॥

भिः क्षुत्करः क्षुधाकर्तामृतशोषकारित्वंधनंजयस्यकर्म ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

व्यानकोवायुःसर्वशरीरव्यापकत्वात्सारांशंरसंनयतेप्रापयति रसप्रापणप्रकारमेवाह आहारइतित्रिभिः ॥४०॥४१॥४२॥ भिन्नंमूलात्पृथग्भूतंकिट्टंमलं ॥४३॥ मलस्यनिर्गमस्थानान्याहकर्णेति ॥ ४४ ॥ सर्वेप्राणादिवायवः आत्मशक्त्यैवचेष्टंतीत्याह एवमिति सूर्यस्यालोकंप्रकाशमुपलभ्यप्रा

नयतेव्यानकोवायुःसारांशंसर्वनाडिषु ॥ आहारोभुक्तमात्रोहिवायुनाक्रियतेद्विधा
॥४०॥ संप्रविश्यगुदेसम्यक्पृथगन्नंपृथग्जलं ॥ ऊर्ध्वमग्नेर्जलंकृत्वाकृत्वान्नंचज
लोपरि ॥ ४१ ॥ अग्नेश्चाधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः ॥ वायुनाध्मायमानो
ग्निःपृथक्किट्टंपृथग्रसत् ॥ ४२ ॥ कुरुतेव्यानकोवायुर्विष्वक्संप्रापयेद्रसं ॥ द्वारैर्द्वा
दशभिर्भिन्नंकिट्टंदेहाद्बहिःस्रवेत् ॥ ४३ ॥ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादंतानाभिर्न
खागुदम् ॥ गुह्यंशिरावपुर्लोममलस्थानानिचक्षते ॥ ४४ ॥ एवंसर्वेप्रवर्ततेस्व
स्वकर्मणिवायवः ॥ उपलभ्यात्मनःसत्तांसूर्यालोकंयथाजनाः ॥ ४५ ॥ प्यजनायथा

स्वस्वकर्मणिप्रवर्तंते तथैवात्मसत्तांप्राप्यवायवोपीत्यर्थः अयंभावः सूर्योयथाकर्मणिजनान्प्रवर्त्यस्वयंसाक्षितयासंगत्वेनस्थितोभवतितद्वदात्मापीति अनेनात्मविचारणमप्युक्तंभवति ॥४५॥

व्यावहारिकंअगम्यंपारमार्थिकंयोगिजनज्ञेयम् तत्राद्यंतावदाह तिस्रइतिषड्भिः तिस्रःकोट्यः
सप्तलक्षाणीत्यगणितानि ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ स्थूलमानेनधातुप्रमाणमाह महारक्तं

इदानींनरदेहस्यशृणुरूपद्वयंखग ॥ व्यावहारिकमेकंचद्वितीयंपारमार्थिकम् ॥
॥ ४६ ॥ तिस्रःकोट्योऽर्धकोटीचरोमाणिव्यावहारिके ॥ सप्तलक्षाणिकेशाःस्युर्न
खाःप्रोक्तास्तुविंशतिः ॥ ४७ ॥ द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताःसामान्याद्विनतासुत ॥ मां
संपलसहस्रंतुरक्तंपलशतंस्मृतम् ॥ ४८ ॥ पलानिदशमेदस्तुत्वक्पलानिचसप्त
तिः ॥ पलद्वादशकंमज्जामहारक्तंपलत्रयम् ॥ ४९ ॥ शुक्रंद्विकुडवंज्ञेयंकुडवंशोणि
तंस्मृतम् ॥ षष्ठ्युत्तरंचत्रिशतमस्थ्नांदेहेप्रकीर्तितम् ॥ ५० ॥ नाड्यःस्थूलाश्च
सूक्ष्माश्चकोटिशःपरिकीर्तिताः ॥ पित्तंपलानिपंचाशत्तदर्धंश्लेष्मणस्तथा ॥५१॥
सततंजायमानंतुविण्मूत्रंचाप्रमाणतः॥ एतद्गुणसमायुक्तंशरीरंव्यावहारिकम् ५२

प्राणाधारभूतं ॥ ४९ ॥ कुडवंदशमाषकंशोणितंऋतूद्भवंगर्भाधानभूतं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

एवंव्यावहारिकंनिरूप्येदानींपारमार्थिकस्वरूपनिरूपणेनसूक्ष्मस्वरूपेमनःप्रवेशायस्वदेहेतावद्विराड्रूपस्थूलधारणमाह पारमार्थिकेदेहेहीत्यारभ्ययावदध्यायसमाप्ति गुणाभुवनादयः तानेवाह भुवनानीत्यादि पारमार्थिकेपारमार्थिकस्वरूपप्रकाशके ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ वैराजरूपभा

भुवनानिचसर्वाणिपर्वतद्वीपसागराः ॥ आदित्याद्याग्रहाःसंतिशरीरेपारमार्थिके ॥ ५३ ॥ पारमार्थिकदेहेहिषट्चक्राणिभवंतिच ॥ ब्रह्मांडेयेगुणाःप्रोक्तास्तेप्यस्मिन्नेवसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ तानहंतेप्रवक्ष्यामियोगिनांधारणास्पदान् ॥ येषांभावनयाजंतुर्भवेद्वैराजरूपभाक् ॥ ५५ ॥ पादाधस्तात्तलंज्ञेयंपादोर्ध्वेवितलं तथा ॥ जानुनोःसुतलंविद्धिसक्थिदेशेमहातलम् ॥५६॥ तलातलंसक्थिमूले गुह्यदेशेरसातलम् ॥ पातालंकटिसंस्थंचसप्तलोकाःप्रकीर्तिताः ॥ ५७ ॥

ग्वैराजःपुरुषोयोवैभगवान्धारणाश्रयइतिभागवतोक्तःस्वयंस्यादित्यर्थः ॥ ५५ ॥ पूर्वश्लोकोक्तक्रमेणैवसर्वेषांधारणमाहपादेति तदूर्ध्वेकेउदरे ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

॥५८॥५९॥ त्रिकोणेहृत्पीठकमलांतर्गते तदुक्तंब्रह्मपुराणे हृदिरत्नमयेश्रीमत्सिंहासनगतांबुजे त्रिकोणांतःसमासीनंशिवंध्यायेदुमाधरमिति ॥ ६० ॥ तस्यमध्येत्रिकोणेषूर्ध्वदक्षिणवामरेखासु

भूर्लोकंनाभिमध्येतुभुवर्लोकंतदूर्ध्वके ॥ स्वर्लोकंहृदयेविद्यात्कंठदेशेमहस्तथा ॥
॥ ५८ ॥ जनलोकंवक्त्रदेशेतपोलोकंललाटके ॥ सत्यलोकंब्रह्मरंध्रेभुवनानिचतु
र्दश ॥ ५९ ॥ त्रिकोणेसंस्थितोमेरुरधःकोणेचमंदरः ॥ दक्षकोणेचकैलासोवाम
कोणेहिमाचलः ॥ ६० ॥ निषधश्चोर्ध्वरेखायांदक्षायांगंधमादनः ॥ रमणोवाम
रेखायांसप्तैतेकुलपर्वताः ॥ ६१ ॥ अस्थिस्थानेभवेज्जंबुःशाकोमज्जासुसंस्थितः ॥
कुशद्वीपस्थितोमांसेक्रौंचद्वीपःशिरासुच ॥ ६२ ॥ त्वचायांशाल्मलीद्वीपोगोमे
दोरोमसंचये ॥ नखस्थंपुष्करंविद्यात्सागरास्तदनंतरम् ॥ ६३ ॥ क्षारोदोहिभ
वेन्मूत्रेक्षीरेक्षीरोदसागरः ॥ सुरोदधिःश्लेष्मसंस्थोमज्जायांघृतसागरः ॥ ६४ ॥

चमेर्वादयःसप्तकुलपर्वताभवंतीति ॥ ६१ ॥ शिरासुनाडीषु ॥ ६२ ॥ गोमेदःप्लक्षः ॥ ६३॥६४ ॥

रसेऽन्नस्यलंबिकाकंठांतर्गता ॥ ६५ ॥ नादबिंदुचक्रेब्रह्मरंध्रादेकैकांगुल्यधोधस्तः तदुक्तंयोगशास्त्रे एकैकांगुल्यधोधोस्तिरंध्रंनादंच बिंदुकंविद्रुमस्फटिकाकारंसूर्यचंद्रसमप्रभमिति ज्ञोबुधः ॥ ६६ ॥ विष्णुस्थानंनाभ्यंतर्गतमणिपूरकचक्रेनाभिस्थानेनाभिगोलके मंदःशनिः ॥ ६७ ॥ वायुस्थानेहृ

रसोदधिंरसेविद्याच्छोणितेदधिसागरः ॥ स्वादूदोलंबिकास्थानेजानीयाद्विनतासुत ॥ ६५ ॥ नादचक्रेस्थितःसूर्योबिंदुचक्रेचचन्द्रमाः ॥ लोचनस्थःकुजोज्ञेयो हृदयेज्ञःप्रकीर्तितः ॥ ६६ ॥ विष्णुस्थानेगुरुंविद्याच्छुक्रेशुक्रोऽव्यवस्थितः ॥ नाभिस्थानेस्थितोमंदोमुखेराहुःप्रकीर्तितः ॥ ६७ ॥ वायुस्थानेस्थितःकेतुःशरीरेग्रहमण्डलम् ॥ एवंसर्वस्वरूपेणाचिंतयेदात्मनस्तनुम् ॥ ६८ ॥ सदाप्रभातसमये बद्धपद्मासनःस्थितः ॥ षट्चक्रचिंतनंकुर्याद्यथोक्तमजपाक्रमम् ॥ ६९ ॥

दयादाकंठंवायुस्थानंतस्मिन् एवमुक्तप्रकारेणसर्वस्वरूपेणसर्वात्मकविराड्स्वरूपेणस्वदेहेचिंतयेत् इतिमूलधारणा ॥ ६८ ॥ प्रथमषट्चक्रचिंतनात्मकसूक्ष्मधारणामाह सदेत्यादि ॥ ६९ ॥

जपानुष्ठानंविनासहजश्वासरूपाजपाभवतीत्यजपामुनीनांमननशीलानांसंकल्पंगायत्रोचगुरुमु
खाज्ज्ञातव्यं ॥ ७० ॥ सर्वदाकृत्वाएतदाचरणंनित्यकर्मैवभवतिनतुनैमित्तिकमिति जीवभावं

अजपानामगायत्रीमुनीनांमोक्षदायिनी ॥ अस्याःसंकल्पमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्य
ते ॥ ७० ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्येऽहमजपाक्रममुत्तमम् ॥ यंकृत्वासर्वदाजीवोजीवभा
वंविमुंचति ॥ ७१ ॥ मूलाधारःस्वाधिष्ठानंमणिपूरकमेवच ॥ अनाहतंविशुद्ध्या
ख्यमाज्ञाषट्चक्रमुच्यते ॥७२॥ मूलाधारेलिंगदेशेनाभ्यांहृदिचकंठगे॥ भ्रुवोर्मध्ये
ब्रह्मरन्ध्रेक्रमाच्चक्राणिचिंतयेत् ॥ ७३॥ आधारंतुचतुर्दलानलसमंवासांतवर्णाश्र
यंस्वाधिष्ठानमपिप्रभाकरसमंबालांतषट्पत्रकम् ॥ रक्ताभंमणिपूरकंदशदलंडा
द्यंफकारांतकंपत्रैर्द्वादशभीरनाहतपुरंहैमंकठांतावृतम् ॥ ७४ ॥ पत्रैःसस्वरषोड
शैःशशधरज्योतिर्विशुद्धांबुजंहंसेत्यक्षरयुग्मकंद्वयदलंरक्ताभमात्रांबुजम् ॥ त
स्मादूर्ध्वगतंप्रभासितमिदंपद्मंसहस्रच्छदंसत्यानन्दमयंसदाशिवमयंज्योतिर्मयं
शाश्वतम् ॥ ७५ ॥ विमुंचतिब्रह्मस्वरूपोभवतीत्यर्थः ॥७१॥ ७२ ॥ ७३॥ ७४॥ ७५ ॥

॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ अत्रसदाचारंप्रमाणयतिएतानिति ब्रह्ममयूखान्सर्ववेदमयस्यब्रह्मणःकिरणरूपान्तदभिन्नानित्यर्थः चक्रगतानमरान्षट्चक्रस्थितान् श्रीगणेशादिदेवा

गणेशंचविधिंविष्णुंशिवंजीवंगुरुंततः ॥ व्यापकंचपरंब्रह्मक्रमाच्चक्रेषुचिंतयेत्
॥ ७६ ॥ एकविंशत्सहस्राणिषट्शतान्यधिकानिच ॥ अहोरात्रेणश्वासस्यग
तिःसूक्ष्मास्मृताबुधैः ॥ ७७ ॥ हकारेणबहिर्यातिसकारेणविशेत्पुनः ॥ हंसोहं
सेतिमंत्रेणजीवोजपतितत्त्वतः ॥ ७८ ॥ षट्शतंगणनाथायषट्सहस्रंतुवेधसे ॥
षट्सहस्रंचहरयेषट्सहस्रंहरायच ॥ ७९ ॥ जीवात्मनेसहस्रंचसहस्रंगुरवेतथा ॥
चिदात्मनेसहस्रंचजपसंख्यांनिवेदयेत् ॥ ८० ॥ एतांश्चक्रगतान्ब्रह्ममयूखान्मु
नयोमरान् ॥ सत्संप्रदायवेत्तारश्चिंतयंत्यारुणादयः ॥ ८१ ॥

न्ऋषीणांसंप्रदायमार्गेषुयेआरुणादयोमुनयस्तेपिचिंतयंतिउपासते तदुक्तंवेदस्तुतौ उदरमुपासतेयऋषिवर्त्मसुकूर्पदृशःपरिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरमिति ॥ ८१ ॥

शिष्यान्परीक्षितादीन् तदुक्तंद्वितीयेसद्योमुक्तिस्थले स्वपार्ष्णिनापीड्यगुदंततोनिलंस्थानेषुषट्सु
न्नमयेज्जितक्लमः नाभ्यांस्थितंहृद्यवरोप्यतस्मादुदानगत्योरसितंनयेन्मुनिः ततोनुसंधायधिया
मनस्वीस्वतालुमूलंशनकैर्नयेत तस्माद्भ्रुवोरंतरमुन्नयेतनिर्भिद्यमूर्धन्विसृजेत्परंगतइति एत
द्व्याख्यानंश्रीश्रीधरस्वामिभिःकृतंज्ञातव्यम् ॥ ८२ ॥ अनन्यधीःएकाग्रचित्तःसन ॥८४॥ रंध्रेब्र

शुकादयोऽपिमुनयःशिष्यानुपादिशंतिच॥अतःप्रवृत्तिंमहताध्यात्वाध्यायेत्सदाबु
धः ॥ ८२ ॥ कृत्वाचमानसींपूजांसर्वचक्रेष्वनन्यधीः ॥ ततोगुरूपदेशेनगायत्री
मजपांजपेत् ॥ ८३ ॥ अधोमुखेततोरन्ध्रेसहस्रदलपंकजे ॥ हंसगंश्रीगुरुंध्याये
द्वराभयकरांबुजम् ॥ ८४ ॥ क्षालितंचिंतयेद्देहंतत्पादामृतधारया ॥ पंचोपचारैः
संपूज्यप्रणमेत्तत्स्तवेनच ॥ ८५ ॥

ह्मरध्रांतर्गतेअधोमुखपंकजेश्रीगुरुंध्यायेत् तदुक्तंरुद्रयामले सहस्रदलपंकजेसकलशीतरश्मिप्रभे
वराभयकरांबुजंविमलगंधपुष्पांबरं प्रसन्नवदनेक्षणंसकलदेवतारूपिणंस्मरेच्छिरसिहंसगंजनन
व्याधिवैद्यंगुरुमिति ॥८४॥ पंचोपचारैःमनसाकल्पितैःपंचभूतात्मकगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यैःतद्य

था लंपृथिव्यात्मकंगंधंस० हंआकाशा० पुष्पं० यंवायवा० धूपं० रंतेजआत्मकंदी० वंअमृ०
नैवे० इति तत्स्तवेनगुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः गुरुःसाक्षात्परंब्रह्मतस्मैश्रीगुरवेनमःइ
तिगुरुस्तोत्रेण ॥ ८५ ॥ परात्परब्रह्मकुलांकुंडलिनींआरोहेतुप्रकाशमानांअवरोहेचअमृतंस्रवंतीं
ध्यायेत् तदुक्तंयोगशास्त्रे प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृतायमानां अतःपदंव्योमसु
संचरतींध्यायेत्सदाकुंडलिनींपराख्यामिति आरोहावरोहश्च श्रीशंकरस्वामिचरणैरप्युक्तोस्तिसौं
दर्यलहर्य्यां महींमूलाधारेकमपिमणिपूरेहुतवहमित्यारोहः अवरोहस्तुसुधाधारासारैश्चरणयुगु

ततःकुंडलिनींध्यायेदारोहादवरोहतः ॥ षट्चक्रकृतसंचारांसार्धत्रिवलयांस्थि
ताम् ॥ ८६ ॥ ततोध्यायेत्सुषुम्नाख्यंधामरंध्राद्बहिर्गतम् ॥ तथातेनगतायांति
तद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ८७ ॥

लांतर्विगलितैरिति एतदेवाह षडिति
मूलाधारादिषट्चक्रेषुकृतःसंचारःआरोहावरोहक्रमेणगमनंययासार्धत्रिवलयांप्रसुप्तभुजंगाकारां
मूलाधारेस्थितां ॥ ८६ ॥ धाममत्प्राप्तिस्थानंरंध्राद्बहिर्गतंब्रह्मरंध्राद्ब्रह्मलोकांतंप्राप्तंतेनयथासुषु
म्नामार्गेणगतायोगिनःविष्णोःपदंममस्वरूपमेवयांतिपुनर्मुत्युमुखेसंसारेनपतंतीत्यर्थः तदुक्तंवे
दस्तुतौ ततउदगादनंततवधामशिरःपरमंपुनरिहयत्समेत्यनपतंतिकृतांतमुखेइति ॥ ८७ ॥

मच्चिंतितंमयाश्रीकृष्णरूपेणध्यातं तदुक्तंदशमेसप्ततितमेध्याये ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायवार्युपस्पृश्य
माधवः दध्यौप्रसन्नकरणआत्मानंतमसःपरं एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्वसंस्थयानित्यनिर
स्तकल्मषम् ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिःस्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतमिति ॥ ८८ ॥ तद्विना
तद्गुरूपदेशंविनापतनंसंसारेजन्ममरणमेवभवेन्नतुमोक्षः तदुक्तं श्रीशुकेन विजितहृषीकवायुभि

सदानंदंसदाध्यायेन्मुहूर्तेब्राह्मसंज्ञ
ततोमच्चिंतितंरूपंस्वयंज्योतिःसनातनम् ॥
के ॥ ८८ ॥ एवंगुरूपदेशेनमनोनिश्चलतांनयेत् ॥ नतुस्वेनप्रयत्नेनतद्विनापतनं
भवेत् ॥ ८९ ॥ अंतर्यागंविधायैवंबहिर्यागंसमाचरेत् ॥ स्नानसंध्यादिकंकृत्वाकु
र्याद्धरिहरार्चनम् ॥ ९० ॥ देहाभिमानिनामंतर्मुखीवृत्तिर्नजायते ॥ अतस्तेषां
तुमद्भक्तिःसुकरामोक्षदायिनी ॥ ९१ ॥

रदांतमनस्तुरगंयइहयतंतियंतुमतिलोलमुपायखिदः व्यसनशतान्विताःसमवहायगुरोश्चरणंव
णिजइवाजसंत्यक्तकर्णधराजलधौ ॥८९॥ अंतर्यागंमानसोपचारैःपूर्वोक्तचक्रेषुश्रीगणेशादिपू
जनं बहिर्यागंयथालब्धोपचारैःश्रीहरिहरपूजनं ॥९०॥ देहाभिमानिनांतुनित्यप्रवणत्वस्यदुर्घट
त्वाद्दुर्लभोमोक्षः मद्भक्तानांतुमत्प्रसादादनायासतएवमुक्तिर्भवतीत्याह देहेतिचतुर्भिः ॥९१ ॥

समीचीनःश्रेष्ठतरः ॥९२॥ ब्रह्मादिभिर्निश्चितत्वात् तदुक्तंद्वितीये नह्यतोन्यःशिवःपंथाविशतःसंसृताविह वासुदेवेभगवतिभक्तियोगोयतोभवेत् भगवान्ब्रह्मकात्स्न्येंनत्रिरन्वीक्ष्यमनीषया तदध्यवस्यत्कूटस्थोरतिरात्मन्यतोभवेत् ॥ ९३ ॥ नावसीदतिपुनर्जन्मादिदुःखंनप्राप्नोति किंतु मु

तपोयोगादयोमोक्षमार्गाःसंतितथापिच ॥ समीचीनस्तुमद्भक्तिमार्गःसंसरता
मिह ॥ ९२ ॥ ब्रह्मादिभिश्चसर्वज्ञैरयमेवविनिश्चितः ॥ त्रिवारंवेदशास्त्राणिवि
चार्यचपुनःपुनः ॥९३॥ यज्ञादयोऽपिसद्धर्माश्चित्तशोधनकारकाः ॥ फलरूपाचम
द्भक्तिस्तांलब्ध्वानावसीदति ॥ ९४ ॥ एवमाचरणंतार्क्ष्यंकरोतिसुकृतीनरः ॥
संयोगेनचमद्भक्त्यामोक्षंयातिसनातनम् ॥ ९५ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धा
रेसुकृतिजनजन्माचरणनिरू०पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ॥

क्तोभवतित्यर्थः ॥ ९४ ॥ यथाविचारंकुरुतेदेहेस्मिन्सुकृतीनरइतिप्रश्नस्योत्तरंसमाधायोपसंहरति एवमिति सनातनंविदेहकैवल्यं ॥ ९५ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणे टीकायांपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥

प्रोक्तापंचदशाध्यायैःपापपुण्यात्मिकागतिः षोडशेस्मिन्हरिःप्राहमोक्षोपायंसतांमतम् १ पूर्वाध्यायांतेमोक्षंयातिसनातनमित्युक्तं तदिदानींमोक्षोपायमेवपृच्छति श्रुतेतिचतुर्भिः हेभगवन्निह असारेसंसारे जन्ममरणानामनंतत्वात्सदादुःखातुराणांमोक्षोपायमजानतांजीवानांकेनोपायेनमोक्षःस्यादितिवदेतिसमुच्चयार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच हेगरुड परब्रह्मस्वरूपीकश्चिद्देवोऽस्ति ॥ ५ ॥

गरुडउवाच ॥ श्रुतामयादयासिंधोह्यज्ञानाज्जीवसंसृतिः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिमोक्षोपायंसनातनम् ॥ १ ॥ भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल ॥ असारेघोरसंसारेसर्वदुःखमलीमसे ॥ २ ॥ नानाविधशरीरस्थाअनंताजीवराशयः ॥ जायंतेचम्रियंतेचतेषामंतोनविद्यते ॥ ३ ॥ सदादुःखातुराएवनसुखीविद्यतेक्वचित् ॥ केनोपायेनमोक्षेशमुच्यंतेवदमेप्रभो ॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ यस्यश्रवणमात्रेणसंसारान्मुच्यतेनरः ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ तस्यअनाद्यविद्योपहतात् अविद्यायांप्रतिबिंबात् अंशइवांशस्तस्माज्जीवइति संज्ञोभवति अभेदेदृष्टांतः ॥ ७ ॥ यथाग्नौविस्फुलिंगकाइति यदि असौजीवोनिजानंदस्वरूपंविस्मृत्यदेहधर्मानात्मन्यारोपयतितदाअस्यानेकयोनिषुमोक्षगंधोपिनास्ति यदामानवोभूत्वाज्ञानी भवेत् ज्ञानंनाम ब्रह्मैवायंसमःशांतःसच्चिदानंदलक्षणः नाहंदेहोहंसरूपोज्ञानमित्युच्यतेबुधैःइत्युक्तलक्षणःस्याच्चेत्तदामोक्षंप्राप्नोतीतिसप्तमेनसंबंधःअत्रायंवेदांतसिद्धांतःयथांधकारादौविकाररहितेरज्ज्वादौसर्पाद्यारोपणंकृत्वाभयकंपादिकंवहेत् एवमात्मापिस्वस्मिन्जीवत्वमारोप्यसद्वितीयंपरिच्छिन्नंज्ञात्वादुःखसागरेमग्नोभवति यदाशास्त्राचार्यप्रसादेनवाक्यार्थज्ञानमुत्पन्नंभवति तदाविवेकचक्षुषास्वात्मानमखंडानंदज्ञानैकरूपंसंपश्यन् ततोनाहंजीवःपरमात्माहमितिज्ञा

अस्तिदेवःपरब्रह्मस्वरूपीनिष्कलःशिवः ॥ सर्वज्ञःसर्वकर्ताचसर्वेशोनिर्मलोऽद्वयः ॥ ६ ॥
स्वयंज्योतिरनाद्यंतोनिर्विकारःपरात्परः ॥ निर्गुणःसच्चिदानंदस्तदंशाज्जीवसंज्ञकः ॥ ७ ॥
अनाद्यविद्योपहतायथाग्नौविस्फुलिंगकाः ॥ देहाद्युपाधिसंभिन्नास्तेकर्मभिरनादिभिः ॥ ८ ॥

त्वाभयदुःखादिरहितःसन्सुखीभवेत् यथाचजलस्थसूर्यांशोजलस्यनिमित्तस्थापायेसूर्यमेवगत्वा तेनैवरूपेणपुनर्नागच्छति यथाचबाह्यघटाद्युपाधिपरिच्छिन्नोघटाकाशोमुख्याकाशांशः सन् घटादेर्निमित्तस्यापायेमुख्याकाशंप्राप्यपुनर्ननिवर्तते एवंलिंगशरीरावच्छिन्नःपरमात्मनोंशः मा

सुखदुःखप्रदैःपुण्यपापरूपैर्नियंत्रिताः ॥ तत्तज्जातियुतंदेहमायुर्भोगंचकर्मजम्
॥ ९ ॥ प्रतिजन्मप्रपद्यंतेतेषामपिपरंपुनः ॥ ससूक्ष्मलिंगशारीरमामोक्षादक्षरं
खग ॥ १० ॥ स्थावराःकृमयश्चाजाःपक्षिणःपशवोनराः ॥ धार्मिकास्त्रिदशास्त
द्वन्मोक्षिणश्चयथाक्रमम् ॥ ११ ॥ चतुर्विधशरीराणिधृत्वामुक्त्वासहस्रशः ॥
सुकृतान्मानवोभूत्वाज्ञानीचेन्मोक्षमाप्नुयात् ॥ १२ ॥ ॥ ॥ ॥

यिकलिंगशरीरापायेपरमात्मानंप्राप्यननिवर्तते किंतुतत्त्वज्ञानान्मोक्षोभवतीति तथाचोक्तंश्रीशुकेनद्वादशस्कंधे घटेभिन्नेयथाकाशआकाशेस्याद्यथापुरा एवंदेहेमृतेजीवोब्रह्मसंपद्यतेपुनरित्यध्यायार्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

अस्मिन्नध्यायेप्रथमंज्ञानहेतुंनरत्वंस्तुत्वाततोज्ञानजनकंवैराग्यंनिरूप्यततोज्ञानवैराग्यरहितान्दांभिकान्विगर्ह्यततस्तत्त्वज्ञानान्मोक्षोभवतीतिप्रतिपाद्यअंतेज्ञानिनामातुरकृत्यंनिरूपयति अनेनैवक्रमेणाह शरीरिणांजीवानां अन्यत्रपश्वादिशरीरेषुज्ञानलाभोनभवेदित्यर्थः ॥ १३ ॥ ज्ञानहेतोर्मानुषशरीरस्यदुर्लभतामाहअत्रेति ॥ १४ ॥ दुर्लभंप्राप्यापियोमोक्षोपायंनकरोति सतुमहापातक्येवेत्याह सोपानभूतंमोक्षस्यसाधनरूपम् ॥१५॥ उत्तरंसर्वोत्तमंब्राह्मणादिजन्मसौष्ठवं इंद्रियाणामप्रतिहतशक्तित्वंलब्ध्वापियआत्महितंमोक्षोपायंनजानाति सत्वात्मघातकः स्वस्यैवनाशकर्तेत्यर्थः ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

चतुराशीतिलक्षेषुशरीरेषुशरीरिणाम् ॥ नमानुषंविनान्यत्रतत्त्वज्ञानंतुलभ्यते ॥१३॥ अत्रजन्मसहस्राणांसहस्रैरपिकोटिभिः ॥ कदाचिल्लभतेजंतुर्मानुष्यंपुण्यसंचयात् ॥१४॥ सोपानभूतंमोक्षस्यमानुष्यंप्राप्यदुर्लभम् ॥ यस्तारयतिनात्मानंतस्मात्पापतरोऽत्रकः ॥ १५ ॥ नरःप्राप्येतरंजन्मलब्ध्वाचेंद्रियसौष्ठवम् ॥ नवेत्त्यात्महितंयस्तुसभवेद्ब्रह्मघातकः ॥ १६ ॥ ॥ ॥

विनादेहेनशरीरसंयोगंविनाकस्यापिदेवादिर्जीवस्यापिपुरुषार्थोमोक्षोनास्तिइतिव्यवहारमार्गेपि
धनंविनासबलशरीरंविनाचतीर्थाटनादिपुरुषार्थोनास्ति तस्माद्धेतोर्द्वयंरक्षेत् असत्कर्मसुननियो
जयेदित्यर्थः किंतुपुण्यकर्माणिसाधयेदिति ॥ १७ ॥ आत्मानरदेहः सर्वस्यमोक्षादेःपात्रंभव
ति अतस्तस्यरक्षणे यत्नंयोगाभ्यासमाचरेत् भद्राणिसत्संगात्मध्यानानिबहुकल्याणानि

विनादेहेनकस्यापिपुरुषार्थोनविद्यते ॥ तस्माद्देहंधनंरक्षेत्पुण्यकर्माणिसाधयेत्
॥ १७ ॥ रक्षयेत्सर्वदात्मानमात्मासर्वस्यभाजनम् ॥ रक्षणेयत्नमातिष्ठेज्जीवन्भ
द्राणिपश्यति ॥ १८ ॥ पुनर्ग्रामःपुनःक्षेत्रंपुनर्वित्तंपुनर्गृहम् ॥ पुनःशुभाशुभंक
र्मनशरीरंपुनःपुनः ॥ १९ ॥ शरीररक्षणोपायाःक्रियंतेसर्वदाबुधैः ॥ नेच्छंतिच
पुनस्त्यागमपिकुष्ठादिरोगिणः ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ १८ ॥ गताअपिग्रामादयस्तुपुनरप्यायांति शरीरंतुपुनःपुनर्नायाति अतोरक्षयेदितिपूर्वेणै
वसंबंधः ॥ १९ ॥ उपायाः मृत्योर्वंचनाय समाध्यादयःरोगिणोऽपित्यागंतुनेच्छंतिज्ञानहेतोर्न
रशरीरस्यपुनःप्राप्तेर्दुर्लभत्वादितिभावः ॥ २० ॥

ननुअनित्यस्यरक्षणंकिमर्थमितिचेत्तत्राह तदिति ॥ २१ ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविद्यान्मु
हुर्मुहुरितिवचनात् स्वयमेवात्मानंतारयेदित्याह आत्मैवेति अहितेभ्यः असत्कर्मदुःसंगादि
भ्यः ॥ २२ ॥ इहैवनरशरोरेएवचिकित्सांदूरीकरणोपायं निरौषधंपश्वादिदेहं ॥ २३ ॥ अतो

तद्गोपितंस्याद्धर्मार्थंधर्मोज्ञानार्थमेवच ॥ ज्ञानंतुध्यानयोगार्थमचिरात्प्रविमुच्य
ते ॥ २१ ॥ आत्मैवयदिनात्मानमहितेभ्योनिवारयेत् ॥ कोऽन्योहितकरस्तस्मा
दात्मानंकारयिष्यति ॥ २२ ॥ इहैवनरकव्याधेश्चिकित्सांनकरोतियः ॥ गत्वा
निरौषधंदेशंव्याधिस्थःकिंकरिष्यति ॥ २३ ॥ व्याघ्रीवास्तेजराचायुर्यातिभि
न्नघटांबुवत् ॥ निघ्नंतिरिपुवद्रोगास्तस्माच्छ्रेयःसमभ्यसेत् ॥ २४ ॥ ॥

स्मिन्नेवसबलनरशरीरेतत्त्वाभ्यासंकुर्यादित्याह व्याघ्रीवेतित्रिभिः यावज्जरादयोनायांति यावद
यंदेहश्चतिष्ठति स्वस्थोभवतितावत्तत्त्वंसमभ्यसेदितित्रयाणांसंबंधः ॥ २४ ॥

यदितारुण्येविषयान् भुक्त्वावार्धकेतत्त्वाभ्यासंकरिष्यामीतिविचारस्तुव्यर्थएवेत्याह संदीप्तेइ
ति यथासंदीप्तभवनस्यशमनंनवखनितकूपोदकेननसंभवतितथाजरादिषुतत्त्वाभ्यासंहरिस्मरणं
चनस्यादतःस्वस्थावस्थायामेवश्रेयःसमभ्यसेदित्यर्थः तदुक्तंभर्तृहरिणा यावत्स्वस्थमिदंशरी
रमरुजंयावज्जारादूरतोयावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायावत्क्षयोनायुषः आत्मश्रेयसितावदेवविदुषा

यावन्नाश्रयतेदुःखंयावन्नायांतिचापदः ॥ यावन्नेंद्रियवैकल्यंतावच्छ्रेयःसमभ्यसे
त् ॥ २५ ॥ यावत्तिष्ठतिदेहोऽयंतावत्तत्त्वंसमभ्यसेत् ॥ संदीप्तकोणभवनेकूपंख
नतिदुर्मतिः ॥ २६ ॥ कालोनज्ञायतेनानाकार्यैःसंसारसंभवैः ॥ सुखंदुःखंजनो
हंतनवेत्तिहितमात्मनः ॥ २७ ॥ ॥ ॥ ॥

कार्यःप्रयत्नोमहान्संदीप्तेभवनेतुकूपखननेप्रत्युद्यमःकीदृशइति उक्तंचगौतमेनापि कृष्णत्वदीय
पदपंकजपंजरांतेह्यद्यैवमेविशतुमानसराजहंसः प्राणप्रयाणसमयेकफवातपित्तैःकंठावरोधनवि
धौस्मरणंकुतस्तेइति ॥ २५ ॥ २६ ॥ वैराग्योत्पादकवचनान्याह कालेत्यादीनि हितंमोक्षो
पायंवेत्यपीति न हंतइतिखेदे न प्रत्युत अहितमेवाचरतीति ॥ २७ ॥

तदुक्तंभर्तृहरिणा व्याघ्रीवेतिपंचश्लोकाशयः व्याघ्रीवतिष्ठतिजरापरितर्जयंतीरोगाश्चशत्रवइव
प्रहरंतिदेहं आयुश्चसंस्रवतिभिन्नघटादिवांभोलोकस्तथाप्यहितमाचरतीतिचित्रं आदित्यस्यगता
गतैरहरहःसंक्षीयतेज़ीवनंव्यापारैर्बहुभारकार्यगुरुभिःकालोनविज्ञायते दृष्ट्वाजन्मजराविपत्तिमर
णंत्रासस्यनोत्पद्यतेपीत्वामोहमयींप्रमादमदिरामुन्मत्तभूतंजगत् ॥ २८ ॥ संपदादयःस्वप्नादि

जातानार्तान्मृतानापद्ग्रस्तान्दृष्ट्वाचदुःखितान् ॥ लोकोमोहसुरांपीत्वानबिभेति
कदाचन ॥२८॥ संपदःस्वप्नसंकाशायौवनंकुसुमोपमम् ॥ तडिच्चपलमायुष्यंक
स्यस्याज्जानतोधृतिः ॥ २९ ॥ शतंजीवितमत्यल्पंनिद्रालस्यैस्तदर्धकम् ॥ बा
ल्यरोगजरादुःखैरल्पंतदपिनिष्फलम् ॥ ३० ॥ ॥ ॥

वज्जानतःकस्यविवेकिनो धृतिः स्यान्नकस्यापीत्यर्थः ॥ २९ ॥ शतमिति तदुक्तंभागवतेबालान्
प्रतिप्रह्लादेन पुंसोवर्षशतंह्यायुस्तदर्धंचाजितात्मनः निष्फलंयदसौरात्र्यांशेतेंऽधंप्रापितस्तमः मु
ग्धस्यबाल्येकौमारेक्रीडतोयातिविंशतिः जरयाग्रस्तदेहस्ययात्यकल्पस्यविंशतिः दुरापूरेणकामेन
मोहेनचबलीयसा शेषंगृहेषुसक्तस्यप्रमत्तस्यापयातिहीति ॥ ३० ॥

प्रारब्धव्येप्रारब्धुंयोग्येमोक्षोपायेजागर्तव्येब्रह्मचिंतनेभयस्थानेसंसारेविश्वस्तव्यः विश्वासार्हो
नरःकः नहन्यतेयमेन अपितुसर्वएवेत्यर्थः हाइतिकरुणयानुतापः ॥३१॥ आक्रम्यजीवंवशीकृ
त्यस्थितेदेहेजीवेनसहैवजलबुद्बुदसमेसतिनिर्भयःकथंतिष्ठति ॥ ३२ ॥ अहितेपरिणामेविषोपमे
विषयेहितंममेष्टलाभमिदमितिसंज्ञायस्येति अध्रुवेदेहादौअनर्थेदंभानृतादिपंचदशानर्थमूलेधने

प्रारब्धव्येनिरुद्योगोजागर्तव्येप्रसुप्तकः ॥ विश्वस्तव्योभयस्थानेहानरःकोनह
न्यते ॥३१॥ तोयफेनसमेदेहेजीवेनाक्रम्यसंस्थिते ॥ अनित्यप्रियसंवासेकथंति
ष्ठतिनिर्भयः ॥३२॥ अहितेहितसंज्ञःस्यादध्रुवेध्रुवसंज्ञकः ॥ अनर्थेचार्थविज्ञानः
स्वमर्थंयोनवेत्तिसः ॥ ३३ ॥ पश्यन्नपिप्रस्खलतिशृण्वन्नपिनबुध्यति ॥ पठन्न
पिनजानातिदेवमायाविमोहितः ॥ ३४ ॥ ॥ ॥

अर्थः समप्रयोजनंसिद्धंइतिविज्ञानंयस्यईदृशोयोनरःस्यात् सस्वंअर्थंमुक्तिप्रदं आत्मज्ञानरूपं
स्वप्रयोजनंनैववेत्ति ॥ ३३ ॥ अहोदेवमायाबलमित्याह पश्यन्नपि आत्मज्ञानान्मोक्षोभवती
तिजानन्नपिप्रस्खलतिमोक्षमार्गाद्भ्रष्टोभवति तदाचरणंविनेत्यर्थः ॥ ३४ ॥

तन्निमज्जज्जगदिदंगंभीरेकालसागरे ॥ मृत्युरोगजराग्राहैर्नकश्चिदपिबुध्यते ॥
॥ ३५ ॥ प्रतिक्षणमयंकालःक्षीयमाणोनलक्ष्यते ॥ आमकुंभइवांभस्थोविशीर्णो
नविभाव्यते ॥ ३६ ॥ युज्यतेवेष्टनंवायोराकाशस्यचखंडनम् ॥ ग्रथनंचतरंगाणा
मास्थानायुषियुज्यते ॥ ३७॥ पृथिवीदह्यतेयेनमेरुश्चापिविशीर्यते ॥ शुष्यतेसा
गरजलंशरीरस्यचकाकथा ॥ ३८॥ अपत्यंमेकलत्रंमेधनंमेबांधवाश्चमे ॥ जल्पंत
मितिमर्त्याजंहंतिकालवृकोबलात् ॥ ३९ ॥

इदंजगन्मरणादिग्राहैःकारणभूतैःकालसागरेनिमज्जत्निमग्नंभवतितदपिनबुध्यत्यहो ॥३५॥ विशीर्णोगलितोयथानज्ञायते तथाकालोपिसूक्ष्मगतित्वात् ॥३६॥ आयुरपिकालवत्क्षीयमाणंनलक्ष्यतेइत्याह वेष्टनंरोधनंयुज्यतेकुड्यादिभिःकर्तुंशक्यते एवमघटनात्तुभवेदपिपरंतुआयुषिआयुर्गमनेआस्थास्थिरतानयुज्यतेइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ येनकालेनअपरिमितापृथिव्यादयोपिनश्यंति तदासप्तवितस्तिकस्यकावार्तेत्याह पृथिवीति ॥ ३८ ॥ स्वभक्षहननेकालस्यदयालेशोपिनास्तीत्याह अपत्यमिति मेमेइत्यजवचनानुकरणंमर्त्योनरः सएवाजस्तम् ॥ ३९ ॥

कालःकृताकृतमपिनप्रतीक्षतेइत्याह इदमिति ॥ ४० ॥ अतोमोक्षकार्येविलंबोनकार्यइत्याह
परिपक्वमांसपिंडवन्मृत्युर्मानवमश्नातीत्याह तृष्णेति ॥ ४३ ॥ मृत्योःसर्वत्रतुल्यतामाह ब
श्वइति ॥ ४१ ॥ सामंतइवागतंमृत्युशत्रुप्रत्यधिष्ठोसिस्थितोसिअतस्त्रातारंपरमेश्वरम् ॥ ४२ ॥

इदंकृतमिदंकार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् ॥ एकमीहासमायुक्तंकृतांतःकुरुतेवशम्
॥ ४० ॥ श्वःकार्यमद्यकुर्वीतपूर्वाह्णेचापराह्णिकम् ॥ नहिमृत्युःप्रतीक्षेतकृतंवा
प्यथवाकृतम् ॥ ४१ ॥ जरादर्शितपंथानंप्रचंडव्याधिसैनिकम् ॥ मृत्युशत्रुमधि
ष्ठोऽसित्रातारंकिन्नपश्यति ॥४२॥ तृष्णासूचीविनिर्भिन्नंसिक्तंविषयसर्पिषा ॥ रा
गद्वेषानलेपक्वंमृत्युरश्नातिमानवम् ॥ ४३ ॥ बालांश्चयौवनस्थांश्चवृद्धान्गर्भगता
नपि ॥ सर्वानाविशतेमृत्युरेवंभूतमिदंजगत् ॥ ४४ ॥

लानिति आविशतेअवश्यमायाति तदुक्तंश्रीमद्भागवते मृत्युर्जन्मवतांवीरदेहेनसहजायते अ
द्यवाब्दशतांतेवामृत्युर्वैप्राणिनांध्रुवइति ॥ ४४ ॥

सहचरःस्वदेहोऽपिजीवेनसहनोपयाति तर्हिपृथक्स्थितानांस्त्रीपुत्रादीनांकिंप्रयोजनमित्याह स्वदेहमिति स्त्रीपुत्रादिसमुदायरूपसंसारस्यैवदुःखापत्सर्वपापानांमूलत्वात्सुखेप्सुस्तदासकिंमनसापिपरित्यजेत् ॥ ४५ ॥ संसक्तस्तुकदापिनमुच्यतइत्याहदुःखमूलइतित्रिभिःयागोत्रमनसैव

स्वदेहमपिजीवोऽयमुक्त्वायातियमालयम् ॥ स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसंबंधःकेनहेतुना
॥ ४५ ॥ दुःखमूलंहिसंसारःसयस्यास्तिसदुःखितः ॥ तस्यत्यागःकृतोयेनससुखी
नापरःक्वचित् ॥ ४६ ॥ प्रभवंसर्वदुःखानामालयंसकलापदाम् ॥ आश्रयंसर्वपा
पानांसंसारंवर्जयेत्क्षणात् ॥ ४७ ॥ लोहदारुमयैःपाशैःपुमान्बद्धोविमुच्यते ॥ पु
त्रदारमयैःपाशैर्मुच्यतेनकदाचन ॥ ४८ ॥

यन्मनसैवकृतंतदेवकृतंभवतिनशरीरेणेतिश्रुतेः तथाचचूडालयापिशिखिध्वजस्यमनस्त्यागएवांगीकृतइति ॥४६॥ प्रभवंउत्पत्तिस्थानंआश्रयंवृद्धिस्थानम् ॥४७॥ लोहादिपाशैस्तुशरीरेणबद्धः सतुदृश्यमानत्वात्परेणापिमुच्यतेपुत्रादिपाशैर्मनसाबद्धःकेनापिनमुच्यतेअदृश्यत्वात् ॥४८॥

अतः पुत्रादिषुस्नेहसंबंधात्तद्गतदुःखशोकादिभिःव्यथितोभवतिअतस्तंनकुर्यादित्याह यावंतइ
ति शोकरूपाः शंकवः कीलकानिखन्यंतेनिपात्यंते तेषामपगमेतन्नाशादिशोकानपगमादित्य
र्थः ॥ ४९ ॥ वंचितान्यशेषधनानियैः विषयानाहर्तुंशीलंयेषांतेपक्षेविषयेभ्योधनमाहरंति तेविष
याहारास्तैस्तस्करैर्लोकोनित्यंविनाशितः हाहंतइतिखेदे ॥ ५० ॥ किंचपरिणामेविषोपमविष
यसुखासक्तःपुमान्मत्स्योबडिशदुःखमिवयमयातनांप्राप्नोतीत्याहमांसलुब्धइति ॥ ५१ ॥ हि

यावंतःकुरुतेजंतुःसंबंधान्मनसःप्रियान् ॥तावंतोऽस्यनिखन्यंतेहृदयेशोकशंकवः
॥४९॥वंचिताशेषवित्तैस्तैर्नित्यंलोकोविनाशितः ॥ हाहंतविषयाहारैर्देहस्थेंद्रिय
तस्करैः ॥ ५० ॥ मांसलुब्धोयथामत्स्योलोहशंकुंनपश्यति ॥ सुखलुब्धस्त
थादेहीयमबाधांनपश्यति ॥ ५१ ॥ हिताहितंनजानंतोनित्यमुन्मार्गगामिनः ॥
कुक्षिपूरणनिष्ठायेतेनरानारकाःखग ॥ ५२ ॥ ताहितंप्रवृत्तिनिवृत्तिहितं अमानित्वम

दंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवं आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः इत्यादिपंचश्लोकैर्गीता
यामुक्तं तत्त्वज्ञानसाधनंतस्मिन्प्रवृत्तिंचअहितं प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः नशौचंना
पिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यते इत्यादिद्वादशश्लोकैर्भगवतोक्तमासुरभावंतस्मिन्निवृत्तिंचनजानंतः

अतएवनित्यंजन्मनिजन्मनि उन्मार्गमासुरमार्गंतंप्रतिगच्छंतिये तेउदरंभरानरकेनिपतंतीत्य
र्थः उक्तंच आसुरंभावमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिम् ५२
अतश्चहिताहितज्ञानहीनः सकलप्राणिसाधारणधर्ममूढः पशुरेवेत्याह निद्रादीति ॥५३॥ किंच
देहधर्मैरभिभूतानांमूढानांहिताहितज्ञानानुसंधानावसरोपिनास्तीत्याह प्रभातइति ॥५४॥ अ

निद्रादिमैथुनाहाराःसर्वेषांप्राणिनांसमाः ॥ ज्ञानवान्मानवःप्रोक्तोज्ञानहीनःपशुः
स्मृतः ॥ ५३ ॥ प्रभातेमलमूत्राभ्यांक्षुत्तृड्भ्यांमध्यगेरवौ ॥ रात्रौमदननिद्राभ्या
बाध्यंतेमूढमानवाः ॥ ५४ ॥ स्वदेहधनदारादिनिरताःसर्वजंतवः ॥ जायंतेचम्रि
यंतेचहाहंताज्ञानमोहिताः ॥ ५५ ॥ तस्मात्संगःसदात्याज्यःसर्वस्त्यक्तुंनशक्य
ते ॥ महद्भिःसहकर्तव्यःसंतःसंगस्यभेषजम् ॥ ५६ ॥

तोदेहाद्यासक्तानांज्ञानसाधनमोक्षरहितानांवर्षाकृमीणामिव तेषांवृथैवजन्ममरणेइत्याहस्वदे
हेति ॥ ५५ ॥ अतःसंगोदेहाद्यासक्तिरूपः यदिसर्वैः परमहंसवत्त्यक्तुंनशक्यते तदामहतांसंगः
कर्तव्यः तेहिपूर्वकृतसंगरोगभेषजं निवर्त्तकाभवंतीत्यर्थः ॥ ५६ ॥

सतांतत्त्वज्ञानिनांसंगस्तुसत्संप्र
किंच सत्संगादेवसन्मार्गदर्शनंभवतिनान्यथेत्याहसत्संगइति
दायदर्शकत्वादेकंनयनंविवेकश्चआत्मस्वरूपस्यनित्यत्वदेहादेरनित्यत्वदर्शकत्वाद्वितीयंनयनं
चयस्यनास्तिसोंऽधःअमार्गगः वेददूषितभ्रष्टमार्गगतः कथंनस्यादपितुस्यादेवेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ए
वंवैराग्योत्पादकवचनान्युक्त्वातद्रहितान्दांभिकान्निंदतिस्वस्ववर्णाश्रमादिधर्माणांदांभिकत्वे

सत्संगश्चविवेकश्चनिर्मलंनयनद्वयम्॥ यस्यनास्तिनरःसोंऽधःकथंनस्यादमार्गगः
॥ ५७ ॥ स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताःसर्वमानवाः ॥ नजानंतिपरंधर्मंवृथानश्यं
तिदांभिकाः ॥ ५८ ॥ क्रियायासपराःकेचिद्व्रतचर्यादिसंयुताः ॥ अज्ञानसंवृता
त्मानःसंचरंतिप्रचारकाः ॥ ५९ ॥

नाचरणान्मुक्तिर्नास्ति किंतु तत्त्वज्ञानादेवेत्याह स्वस्वेतित्रयोदशभिः परंपरमार्थनिष्ठंमोक्षधर्मं
अतोदांभिकामिथ्याचारास्तेनश्यंति मोक्षस्यालाभाद्वृथाजन्ममरणाभवंतीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ क्रि
यासुकर्मसुआयासपराःशीतादिसहनप्रयासपरायणाः व्रतचर्यासुक्षुत्तृड्भ्यांसंयुताः अज्ञानेतिअ
विवेकावृतचित्ताश्चतेप्रतारकावंचकाएवविचरंतिनतुपरंधर्मंजानंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ॥ ५९ ॥

नाममात्रेणस्वर्गादिसुखेनहोमाद्यैर्भ्रामितामूढाः परोक्षंस्वर्गसुखं यद्वाबुद्धिग्राह्यमतींद्रियंमोक्ष
सुखंज्ञानंविनाइच्छंतीत्यर्थः ॥ ६० ॥ अत्रहेतुर्ममममायेति ॥ ६१ ॥ एतदेवस्पष्टयति देहदं
डेनकायशोषणेनैवमुक्तिर्नास्ति अंतर्गताविवेकस्यविद्यमानत्वात् यथावल्मीकस्यसर्पालयस्य

नाममात्रेणसंतुष्टाःकर्मकांडरतानराः ॥ मंत्रोच्चारणहोमाद्यैर्भ्रामिताःक्रतुविस्त
रैः ॥ ६० ॥ एकभुक्तोपवासाद्यैर्नियमैःकायशोषणैः ॥ मूढाःपरोक्षमिच्छंतिमम
मायाविमोहिताः ॥ ६१ ॥ देहदंडनमात्रेणकामुक्तिरविवेकिनाम् ॥ वल्मीकता
डनादेवमृतःकुत्रमहोरगः ॥ ६२ ॥ जटाभाराजिनैर्युक्तादांभिकावेषधारिणः ॥
भ्रमंतिज्ञानिवल्लोकेभ्रामयंतिजनानपि ॥ ६३ ॥

ताडनादेवतन्मध्यगतभुजंगोनम्रियते तथादेहदंडनेनाविवेकोननश्यतीत्यर्थः ॥ ६२ ॥ अतोऽवि
वेकिनस्तेस्वयंनष्टाःपरानपिनाशयंतोत्याह जटेति कीदृशाःदांभिकानांवेषंस्तब्धत्वंधारयंति इ
ति ज्ञानधनानपिजनान्भ्रामयंतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ॥ ॥ ॥

अतस्तेषांसंगोनकर्तव्यइत्याह संसारजेति ब्रह्मज्ञोऽस्मीत्यत्रब्रह्मनिष्ठावयंअतोस्माकंविषयसुखासक्तेर्दोषोनास्ति शुभाशुभकर्मणांलेपाभावादितिवादिनां सर्वकर्मब्रह्मध्यानपराङ्मुखंचतंबोधचंचुमंत्यजवत्त्यजेत्श्वपाकवन्नस्पृशेदित्यर्थः ॥ ६४ ॥ किंचयेनिर्लज्जाःस्त्रीणांसमूहेतुनग्नाविचरंतितेगर्दभादिसमाएव नतुविरक्ताइत्याह गृहारण्यसमाइति ॥ ६५॥ सदाभस्मवासिनोपि

संसारजसुखासक्तंब्रह्मज्ञोऽस्मीतिवादिनम् ॥ कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टंतंत्यजेदंत्यजंयथा ॥६४॥ गृहारण्यसमालोकेगतव्रीडादिगंबराः ॥ चरंतिगर्दभाद्याश्चविरक्तास्तेभवंतिकिम् ॥ ६५ ॥ मृद्भस्मोद्धूलनादेवमुक्ताःस्युर्यदिमानवाः ॥ मृद्भस्मवासीनित्यंश्वासाकिंमुक्तोभविष्यति ॥ ६६ ॥ तृणपर्णोदकाहाराःसततंवनवासिनः
जंबूकाखुमृगाद्याश्चतापसास्तेभवंतिकिम् ॥ ६७ ॥

श्वगर्दभादयोयथामुक्तानभवंति तथासर्वांगभृद्भस्मधारणादपिमुक्तिर्नास्तीत्यर्थः ॥ ६६ ॥ किंचअविवेककृतदुराग्रहेणगृहान्नपरित्यागादेवतापसानभवंति किंतु तामसाएवेत्याह तृणेति तामसतापसागीतायामुक्ताः मूढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपः परस्योत्सादनार्थंवातत्तामसमुदाहृतमिति ॥ ६७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किंचमलिनभावनयागंगादितीरेस्थिताअपियोगिनोनभवंतीत्याह आजन्मेति उक्तंच प्रातःप्रातःप्रपश्यंतिनर्मदांमत्स्यबंधकाःनतेशिवपुरंयांतिभावोहिभवकारणमितिभावः शुद्धमलिनभावनाहिपुनरस्यभवस्यजन्ममरणात्मकसंसारस्यकारणंभवतीत्ययमस्यार्थः ॥ ६८ ॥ येचातिक्रूराविवेकिनःअशास्त्रविहितोपवासादिभिर्जलान्नपरिहाराद्वृथैवात्मानंपीडयंति तेव्रतिनोनकिंत्वा

आजन्ममरणांतंचगंगादितटिनीस्थिताः ॥ मंडूकमत्स्यप्रमुखायोगिनस्तेभवंति
किम् ॥ ६८ ॥ पारावताःशिलाहाराःकदाचिदपिचातकाः ॥ नपिबंतिमहीतोयं
व्रतिनस्तेभवंतिकिम् ॥ ६९ ॥ तस्मादित्यादिकंकर्मलोकरंजनकारकम् ॥ मोक्ष
स्यकारणंसाक्षात्तत्त्वज्ञानंखगेश्वर ॥ ७० ॥

सुरनिश्चयाएवेत्याह पारावताइति तदुक्तंगीतासु कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचैवांतःशरीरस्थंतान्विद्ध्यासुरनिश्चयानिति ॥ ६९ ॥ तस्मादितिहेतोः इत्यादिकंवर्णाश्रमादिधर्माचरणादिकंयत्कर्मतल्लोकानांमूढजनानांरंजनकारकंमोहकारणमेवनतुतत्त्वज्ञानंविनामोक्षकारणमितितदुक्तज्ञानप्रशंसायां मीनःस्नानपरःफणीपवनभुङ्मेषश्चपर्णाशनोनीराशीखलुचातकःकि

मपरंशेतेगुहांमूषकः भस्मोद्धूलनतत्परःखलुखरोध्यानानुरक्तोबकःसर्वेषामिहकारणंशृणुसखे ज्ञानंपरंकिंतपइति ॥ ७० ॥ एवंयथासदंभावर्णाश्रमधर्मादिक्रियामुक्तेर्हेतुभूतानास्ति तथादंभ रहितापिशास्त्रज्ञताज्ञानंविनामोक्षप्रदानभवतीत्याह षडितिचतुर्दशभिः खगहेगरुडषड्दर्शनम हाकूपेषट्शास्त्ररूपांधकूपेपतितायेअनात्मज्ञाद्विपदपशवस्तेपरमार्थंब्रह्मस्वरूपंनजानंति प्रति

षड्दर्शनमहाकूपेपतिताःपशवःखग ॥ परमार्थंनजानंतिपशुपाशनियंत्रिताः ॥
वेदशास्त्रार्णवेघोरेऊह्यमानाइतस्ततः ॥ षडूर्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठंति
॥ ७१ ॥
हिकुतार्किकाः ॥ ७२ ॥

पादयंतोऽपिस्वयंनानुभवंति अतः पशुवत्पाशेनअतिकठिनार्थविचारणरूपेणनियंत्रिताःबद्धा एवहितिष्ठंतीतिसंबंधः ॥ ७१ ॥ घोरेअनंतत्वाद्भयंकरेइतस्ततःग्रंथाद्ग्रंथांतराध्ययनेऊह्यमाना व्याकुलाःशोकादिषडूर्मीणांनिग्रहेनिरोधेग्रस्ताव्यग्राःईदृशाःकुतार्किकाःकुतर्कबलादद्वैतज्ञानप राएवतिष्ठंतिनतुतज्जानंतीत्यर्थः ॥ ७२ ॥ ॥ ॥

अतोवेदादिज्ञातापियःपरमार्थंतत्त्वज्ञानंनवेत्ति तदाविडंबकस्यउपहासकस्यैवतस्यअतत्त्वज्ञस्यापितत्सर्वंज्ञातृत्वंवक्तृत्वंचकाकवद्भाषितंव्यर्थमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ किंच परतत्त्वविमुखानां शास्त्रपठनंज्ञानमपिव्यर्थमेवेत्याहइदमिति ज्ञानंनामज्ञेयप्राप्तिसाधनरूपं अमानित्वमदंभित्वमित्यादिगीतोक्तं ज्ञेयंवैतज्ज्ञानगम्यं अनादिमत्परंब्रह्मेत्यादि तत्रैवोक्तंब्रह्मस्वरूपंतदिदंज्ञानंज्ञेयं

वेदागमपुराणज्ञःपरमार्थंनवेत्तियः ॥ विडंबकस्यतस्यैवतत्सर्वंकाकभाषितम् ॥
॥ ७३ ॥ इदंज्ञानमिदंज्ञेयमितिचिंतासमाकुलाः ॥ पठंत्यहर्निशंशास्त्रंपरतत्त्वपराङ्मुखाः ॥ ७४ ॥ वाक्यच्छन्दोनिबन्धेनकाव्यालंकारशोभिताः ॥ चिंतयादुःखितामूढास्तिष्ठंतिव्याकुलेंद्रियाः ॥ ७५ ॥

चास्तिनास्तिवेतिसंशयचिंतयापठंतिइति ॥ ७४ ॥ किंच वाक्यादिभिरज्ञदृष्ट्याशोभिताअपि मूढास्तत्त्वपराङ्मुखादुःखिताएवतिष्ठंतीति अतएवव्याकुलेंद्रियास्ते श्रद्धावाँल्लभतेज्ञानंतत्परः संयतेंद्रियः ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छतीतिगीतोक्तं संयतेंद्रियादिगुणैर्लभ्यज्ञानलाभाभावात्कदाचिदपिपरमसुखिनोनभवंतीतिभावः ॥ ७५ ॥ ॥ ॥

किंच शास्त्रज्ञानात्कुतर्कबलेनविपरीतार्थप्रतिपादनात्तत्त्वज्ञानंनभवतीत्याह अन्यथेति त
त्त्वंतुतत्त्वमसीतिगुरूपदेशगम्यंजनाश्चशास्त्रपठनेनैवतज्ज्ञातुंक्लिश्यंति किंच शास्त्रस्यतत्त्वम
स्यादिमहावाक्यरूपवेदांतस्यसद्भावः भागत्यागलक्षणयाअभेदप्रतिपादकश्रेष्ठाशयः व्याख्यां
चतस्यतत्त्वमसीतिकाक्कावेत्यन्यथैवकुर्वंति ॥ ७६ ॥ केचिद्धूर्तास्तुउपदेशादि आदिशब्देनप्रणि
पातादयस्तैर्वर्जिताश्चस्वानुभवंविनैवउन्मनीभावंउपशममुद्रयाब्रह्मपरत्वंकथयंति तर्हिगुरूप

अन्यथापरमंतत्त्वंजनाःक्लिश्यंतिचान्यथा ॥ अन्यथाशास्त्रसद्भावोव्याख्यांकुर्वंति
चान्यथा ॥ ७६ ॥ कथयंत्युन्मनीभावंस्वयंनानुभवंतिच ॥ अहंकाररताःकेचि
दुपदेशादिवर्जिताः ॥ ७७ ॥ पठंतिवेदशास्त्राणिबोधयंतिपरस्परम् ॥ नजानं
तिपरंतत्त्वंदर्वीपाकरसंयथा ॥ ७८ ॥

देशंकिमर्थंनगृह्णंतीत्यतआह अहंकाररताइतिपंडितावयंकिंनुवःपृच्छामः सेवयामइत्यभिमान
पराः अतस्तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिन इतिभग
वदुक्तात्मज्ञानसाधनरहिताश्चतेनानुभवंतीत्यर्थः ॥ ७७ ॥ किंच गुरूपदेशंविनापठनपाठनात्त
त्वज्ञानंनभवतीत्याह पठंतीति ॥ ७८ ॥ ॥ ॥ ॥

किंच भारवाहकवच्छास्त्राशयबोद्धानास्ति अतस्तत्त्वंनजानातीत्याह शिरइति ॥ ७९ ॥ किंचात्मस्थतत्त्वज्ञानंविनाशास्त्रेषुज्ञानंमोहमात्रमेवेत्याहतत्त्वमिति ॥ ८० ॥ किंच स्वानुभवंविनाशब्दबोधेनैवात्मतत्त्वनिरूपणात् ज्ञानंननिवर्तेत किंतु तज्ज्ञानप्रकाशेनेत्याह सं

शिरोवहतिपुष्पाणिगंधंजानातिनासिका ॥ पठंतिवेदशास्त्राणिदुर्लभोभावबोधकः ॥ ७९ ॥ तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वामूढःशास्त्रेषुमुह्यति ॥ गोपःकुक्षिगतेछागेकूपेपश्यतिदुर्मतिः ॥ ८० ॥ संसारमोहनाशायशब्दबोधोनहिक्षमः ॥ ननिवर्ततेतिमिरंकदाचिद्दीपवार्तया ॥ ८१ ॥ प्रज्ञाहीनस्यपठनंयथांधस्यचदर्पणम् ॥ अतःप्रज्ञावतांशास्त्रंतत्त्वज्ञानस्यलक्षणम् ॥ ८२ ॥ इदंज्ञानमिदंज्ञेयंसर्वंतुश्रोतुमिच्छति ॥ दिव्यवर्षसहस्त्रायुःशास्त्रांतंनैवगच्छति ॥ ८३ ॥

सारेति ॥ ८१ ॥ अतोवैशारदीबुद्धिमतामेवशास्त्रात्तत्त्वज्ञानंभवति तयाहीनस्यनेत्याह प्रज्ञेति ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सर्वतःसारमादत्तेपुष्पेभ्यइवषट्पदइति दत्त मतमवलं
अणुभ्यश्चमहद्भ्यश्चशास्त्रेभ्यःकुशलोनरः
व्याह इदमितिद्वाभ्यांसारंतत्त्वज्ञानम्॥८४॥किंचशास्त्राण्यभ्यस्यपूर्वंदुरवगमात्मतत्त्वग्रहणाय
अधीत्य पश्चात्ज्ञानोत्तरंसंत्यजेत् परतस्तुनाधीयेततदुक्तंपंचमे छंदांस्यध्यापयिष्यन्सहव्याहृ
तिभिःसप्रणवशिरस्त्रिपदीग्रैष्मवासंतिकान्मासानधीयानमप्यसमवेतरूपंग्राहयामासइति वि

अनेकानिचशास्त्राणिस्वल्पायुर्विघ्नकोटयः॥ तस्मात्सारंविजानीयात्क्षीरंहंसइवांभसि ॥ ८४ ॥ अभ्यस्यवेदशास्त्राणितत्त्वंज्ञात्वाथबुद्धिमान् ॥ पलालमिवधान्यार्थीसर्वंशास्त्राणिसंत्यजेत् ॥ ८५ ॥ यथामृतेनतृप्तस्यनाहारेणप्रयोजनम् ॥ तत्त्वज्ञस्यतथातार्क्ष्यंनशास्त्रेणप्रयोजनम् ॥ ८६ ॥

नदर्शीचकर्माणिशास्त्राणिचगृहेनचइति नाधी
ष्णुपुराणेचनंपपाठगुरुप्रोक्तंकृतोपनयनंश्रुतं
यीतबहून्शब्दान्वाचोविग्लापनंहितदितिभगवद्वचनंचेति ॥ ८५ ॥ शास्त्रेणअहरहःसंध्यामुपा
सीतइतिविधिप्रतिपादकप्रवृत्तिरूपेणप्रयोजनंदत्तवदावश्यकत्वंनास्तिअत्रौपनिषदीयमाख्यायि
का जनकःकदाचित्संध्यासमयेस्वेच्छयापर्यटंतंदत्तमिदमपृच्छत् भोभगवन् भवान्ब्राह्मणोसि

अतः संध्यावंदनंकिमर्थंनकरोषीतितदासहोवाच हृदाकाशेचिदादित्योवर्ततेचनिरंतरं नास्तमेतिनचोदेतिकथंसंध्यामुपास्महे मृतापितामहामायाजातोविज्ञानबालकः सूतकेपातकेप्राप्ते कथंसंध्यामुपास्महेइति ॥ ८६ ॥ अप्रयोजनमेवाह अध्ययनादीनांज्ञानंविनामोक्षेअनुपयोगात् ऋतेज्ञानान्नमुक्तिः तमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यःपंथाविद्यतेयनायेत्यादिश्रुतेः प्रमाणंदर्शयति नेतिद्वाभ्यां उक्तंचश्रीमदाचार्यचरणैरप्यात्मबोधे बोधोन्यसाधनेभ्योहिसाक्षान्मोक्षैकसाधनम् पाकस्यवह्निवज्ज्ञानंविनामोक्षोनसिध्यतीति ॥ ८७ ॥ किंच ज्ञानशून्यसंन्यासाश्रमादयोपिमुक्तेः कारणंनेत्याह नाश्रमइति ॥ ८८ ॥ एतज्ज्ञानंगुरूपदिष्टमेवमोक्षकारणंभवति नतुशास्त्राध्ययनजन्यं अतस्तद्विज्ञानार्थंसगुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिःश्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठ

नवेदाध्यायनान्मुक्तिर्नशास्त्रपठनादपि ॥ ज्ञानादेवहिकैवल्यंनान्यथाविनतात्मज ॥ ८७ ॥
नाश्रमःकारणंमुक्तेर्दर्शनानिनकारणम् ॥ तथैवसर्वकर्माणिज्ञानमेवहिकारणम् ॥ ८८ ॥
मुक्तिदागुरुवागेकाविद्यासर्वाविडंबका ॥ काष्ठभारसहस्त्रेषु ह्येकंसंजीवनंपरम् ॥ ८९ ॥

मितिश्रुतिप्रणीतगुरूपदेशेनैवगृह्णीयादित्याह मुक्तिदेतिद्वाभ्याम् एकाअद्वैतात्मज्ञानोपदेशि
काग़ुरुवागनुकरणकारकैव नत्वनुभवदायिकेत्यर्थः यथासंजीवनंनामकाम्रंजीवनप्रदत्वादेकम
पिश्रेष्ठम् ॥ ८९ ॥ शिवमद्वैतंतुरीयंमन्यंतेइतिश्रुत्युक्तंब्रह्मगुरुवक्त्रेणगुरूपदेशेनतुक्रियायासविव
र्जितं अध्ययनादिकर्मप्रयासरहितं यथास्यात्तथैवलभ्येतप्राप्नोतिअन्यथाऽनंतशास्त्राध्ययनेना

अद्वैतंहिशिवंप्रोक्तंक्रियायासविवर्जितम् ॥ गुरुवक्त्रेणलभ्येतनाधीतागमकोटि
भिः ॥ ९० ॥ आगमोक्तंविवेकोत्थंद्विधाज्ञानंप्रचक्षते ॥ शब्दब्रह्मागममयंपरब्र
ह्मविवेकजम् ॥ ९१ ॥

अत्रपरोक्षत्वापरोक्षत्वेनज्ञानस्यद्वैविध्यमाह आगमोक्तं शास्त्रा
पिनानुभवतीत्यर्थः ॥ ९० ॥ अत्रपरोक्षत्वापरोक्षत्वेनज्ञानस्यद्वैविध्यमाह आगमोक्तं शास्त्रा
ध्ययनाज्जातमात्रंयथास्मदादीनांतत्परोक्षज्ञानंशब्दब्रह्मसंज्ञकंभवति किंच विवेकोत्थंवस्तुवि
वेकात्स्वयमेवोत्पन्नंयथासिद्धगीताश्रवणेनैवजातंजनकादीनांतदपरोक्षज्ञानं परब्रह्मसंज्ञकंभव
तीत्यर्थः ॥ ९१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

केचिच्छंकरानुयायिनः शैवाः स्वाभिमतेनाद्वैतमेवप्रतिपादयंति अपरेमध्वाद्यनुगावैष्णवाभिमानिनोद्वैतंचेति किंतु द्वैताद्वैतमतदुराग्रहवर्जिततंतत्त्वंस्वानुभवगम्यं शिवमद्वैतसमंसर्वमतानुस्यूतंनजानंति तदुक्तं कुसुमदशनेन त्रयोसांख्यंयोगःपशुपतिमतंवैष्णवमितिप्रभिन्नेप्रस्थानेपरमिदमदःपथ्यमितिच रुचीनांवैचित्र्यादृजुकुटिलनानापथजुषांनृणामेकोगम्यस्त्वमसिपयसाम

अद्वैतंकेचिदिच्छंतिद्वैतमिच्छंतिचापरे ॥ समंतत्त्वंनजानंतिद्वैताद्वैतविवर्जितम् ॥ ९२ ॥ द्वेपदेबंधमोक्षायनममेतिममेतिच ॥ ममेतिबध्यतेजंतुर्नममेतिप्रमुच्यते ॥ ९३ ॥ तत्कर्मयन्नबंधायसाविद्यायाविमुक्तिदा ॥ आयासायापरंकर्मविद्यान्याशिल्पनैपुणम् ॥ ९४ ॥

र्णवइवेति ॥ ९२ ॥ अतोमयेतिममत्वेनबंधकत्वाद्वृथापांडित्यमेवेत्याह द्वेइति कलत्रादिममत्वेनवा ॥ ९३ ॥ किंच कर्मतु तदेवयद्बंधायनभवति विद्यापिसैवयामुक्तिप्रदाभवतीति अपरंबंधकंकर्मतुआयासायतुषावघातवत्स्वेदायैव अन्याऽध्यात्मविद्यातिरिक्ता शिल्पनैपुणंहर्म्यादिनिर्माणचातुर्यवद्भवतीति ॥ ९४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्त्वज्ञानेंऽतरायानाह यावदितित्रिभिःदीयंतेफलोन्मुखानिभवंति ज्ञानाग्निनानदग्धानीत्यर्थः
॥ १५ ॥ यावत्प्रयत्नवेगःरजसोद्योगोस्तिकल्पना अघटघटना तत्त्वकथातत्त्वज्ञानस्यवार्तापि
कुतः तत्त्वज्ञानंकदाचिदपिनभवतीत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ तत्त्वंआत्मज्ञानंयावन्नविंदति ता
वदेवतपआदीनिकर्तव्यानि तत्त्वेज्ञातेतुतपआदिसर्वंकर्मतस्मिन्नेवांतर्भवतीतिभावः तदुक्तंभग

यावत्कर्माणिदीयंतेयावत्संसारवासना ॥ यावदिंद्रियचापल्यंतावत्तत्त्वकथाकु
तः ॥ १५ ॥ यावद्देहाभिमानश्चममतायावदेवहि ॥ यावत्प्रयत्नवेगोऽस्तियावत्सं
कल्पकल्पना ॥ १६ ॥ यावन्नोमनसःस्थैर्यंनयावच्छास्त्रचिंतनम् ॥ यावन्नगुरुका
रुण्यंतावत्तत्त्वकथाकुतः ॥ १७ ॥ तावत्तपोव्रतंतीर्थंजपहोमार्चनादिकम् ॥ वेद
शास्त्रागमकथायावत्तत्त्वंनविंदति ॥ १८ ॥

वता सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिस
माप्यतेइति श्रुतिश्चसर्वंतदभिसमेतियत्किंचित्प्रजाःसाधुकुर्वंतीति ज्ञानार्णवेप्युक्तंच स्नातंतेन
समस्ततीर्थनिचयेसर्वापिदत्तावनिर्यज्ञानांचकृतंसहस्रमयुतंदेवाश्चसंतर्पिताः । संसाराच्चसमुद्धृ
ताःस्वपितरःसर्वस्यपूज्योह्यसौयस्यब्रह्मविचारणेक्षणमपिप्राप्नोतिधैर्यंमनइति ॥ १८ ॥

तस्मातत्त्वनिष्ठोभवेदितिसंबंधः ॥९९॥ उपासनाधर्मौज्ञानंचप्रसूनंयस्यबीजास्पदत्वात् स्वर्गादिभोगफलंयस्येतियत्रअनायासेनैवसर्वसुखावाप्तिर्भवतीत्यर्थःअध्यात्मादितापत्रयोपसंतप्तः आध्यात्मिकंज्वरादिआधिदैविकंउष्णादिआधिभौतिकंदुर्जनादि छायांश्रयेत्मोक्षसुखंसदैववांछे

तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वावस्थासुसर्वदा ॥ तत्त्वनिष्ठोभवेत्तार्क्ष्ययदीच्छेन्मोक्षमात्मनः ॥ ९९ ॥ धर्मज्ञानप्रसूनस्यस्वर्गमोक्षफलस्यच ॥ तापत्रयादिसंतप्तच्छायांमोक्षतरोःश्रयेत् ॥ १०० ॥ तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वंविज्ञेयंश्रीगुरोर्मुखात् ॥ सुखेनमुच्यतेजंतुर्घोरसंसारबंधनात् ॥ १०१ ॥ तत्त्वज्ञस्यांतिमंकृत्यंशृणुवक्ष्यामितेऽधुना ॥ येनमोक्षमवाप्नोतिब्रह्मनिर्वाणसंज्ञकम् ॥ १०२ ॥

दित्यर्थः ॥ १०० ॥ आत्मज्ञानादेवमुक्तिर्भवतीत्युपसंहरति तस्मादिति ॥ १०१ ॥ एवंतत्त्वज्ञानान्मोक्षंप्रतिपाद्य अधुनातत्त्वज्ञस्यातुरकृत्यंनिरूपयति अंतकालइतिषड्भिः ॥ १०२ ॥

गतसाध्वसःमृत्युभयशून्यःअसंगोनामअनासक्तिस्तेनास्त्रेणस्पृहांसुखेच्छांतंदेहंअनुयेपुत्रकलत्रादयस्तेष्वपिस्पृहांछिंद्यात् देहादिषुवीतरागोभवेदित्यर्थः ॥ ३ ॥ किंच गृहात्प्रव्रजितोनिर्गतःगृहेस्थितस्यपुनरप्यासक्तिसंभवात् तत्रकृत्यमाह शुचाविति विविक्तेएकांतेविधिवत् कु

अंतकालेतुपुरुषआगतेगतसाध्वसः ॥ छिंद्यादसंगशस्त्रेणस्पृहांदेहेनुयेचतम्
॥ ३ ॥ गृहात्प्रव्रजितोधीरःपुण्यतीर्थजलाप्लुतः ॥ शुचौविविक्तआसीनोविधि
वत्कल्पितासने ॥ ४ ॥ अभ्यसेन्मनसाशुद्धंत्रिवृद्ब्रह्माक्षरंपरम् ॥ मनोयच्छेज्जित
श्वासोब्रह्मबीजमविस्मरन् ॥ ५॥ नियच्छेद्विषयेभ्योक्षान्मनसाबुद्धिसारथिः ॥
मनःकर्मभिराक्षिप्तंशुभार्थेधारयेद्धिया ॥ ६ ॥

शाजिनचैलैःक्रमेणनिर्मिते ॥ ४ ॥ त्रिवृत् अकारोकारमकारात्मकम् ॥ ५ ॥ बुद्धिर्वैशारदी सा सारथिः सहायभूतायस्यसः शुभार्थेभगवद्रूपे ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥

एवंचक्षुरादिभिर्मनसाचबाह्यविषयग्रहणंस्मरणंचविहायब्रह्माहमस्मीत्यनुभववाक्यार्थंविभावयेदित्याह अहमिति योहंसब्रह्मैवयद्ब्रह्मतदहमेवेतिसमीक्ष्यतत्राहंब्रह्मेतिभावनयाजीवस्यशोकादिनिवृत्तिः ब्रह्माहमितिभावनयाब्रह्मणःपारोक्ष्यनिवृत्तिर्भवतीतिव्यवहारोदर्शितः ततश्चनिष्फलेनिरुपाधौआत्मनिब्रह्मणिआत्मानंमनआधायस्थिरीकृत्य ॥ ७ ॥ ततओमित्येकंयदक्षरं

अहंब्रह्मपरंधामब्रह्माहंपरमंपदम् ॥ एवंसमीक्ष्यचात्मानमात्मन्याधायनिष्कले ॥ ७ ॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ यःप्रयातित्यजन्देहंसयातिपरमांगतिम् ॥ ८ ॥ नयत्रदांभिकायांतिज्ञानवैराग्यवर्जिताः ॥ सुधियस्तांगतिंयांतितानहंकथयामिते ॥ ९ ॥

तदेवब्रह्मतदुच्चारयन्नेवदेहंत्यजन्यःप्रकर्षेणयाति अर्चिरादिमार्गेणसःपरमांश्रेष्ठांमद्गतिमेवयाति पुनर्दुःखालयमशाश्वतंजन्मनप्राप्नोतीतिद्वयोरर्थः ॥ ८ ॥ किंच एवंअंतकालेधारणयामत्प्राप्तिर्नित्याभ्यासवतांज्ञानिनामेवभवति नान्येषामित्याह नयत्रेतिषड्भिः ॥ ९ ॥ ॥ ॥

निर्मानेति निर्गतौमानमोहौ अहंकारमिथ्याभिनिवेशौ येभ्यस्ते जितः पुत्रकलत्राद्यासक्तिरू
पोदोषोयैः अध्यात्मेआत्मज्ञानेनित्याः परिनिष्ठिताः विशेषेणनिवृत्तःकामोऽभिलाषोयेभ्यस्तेसुख
दुःखहेतुत्वात् सुखदुःखसंज्ञानिशीतोष्णादीनिद्वंद्वानितैर्मुक्ताःअतएवअमूढानिवृत्ताविद्याःविवे
किनस्तदव्ययंपदंगच्छंति तद्विष्णोःपरमंपदंसदापश्यंतिसूरयःइतिश्रुत्युक्तम् किंच नतद्भासयतेसू

निर्मानमोहाजितसंगदोषाअध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः ॥ द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुख
दुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाःपदमव्ययंतत् ॥ १० ॥ ज्ञानह्रदेसत्यजलेरागद्वेषमलाप
हे ॥ यःस्नातिमानसेतीर्थेसवैमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ प्रौढवैराग्यमास्थायभजते
मामनन्यभाक् ॥ पूर्णदृष्टिःप्रसन्नात्मासवैमोक्षमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥

र्योनशशांकोनपावकः यद्गत्वाननिवर्ततेतद्धामपरमंममेतिभगवदुक्तस्वरूपेलीनाभवंतीत्यर्थः ॥
॥१०॥ज्ञानमेवह्रदोनिखातो यस्यसत्यंब्रह्मसदेवजलंयस्मिन्मानसेहृदयांतर्गतेएवतीर्थेनतुबाह्ये
॥११॥किंच मद्भक्तिस्तुस्वतंत्रापिमुक्तिहेतुःकिंपुनर्ज्ञानवैराग्ययुक्तेत्याहप्रौढमिति ब्रह्मादिस्थावरां

तेषुवैराग्यविषयेष्वनु यथैवकाकविष्ठायांवैराग्यंप्रौढमुच्यते एतदास्थायधृत्वाअनन्यभाक्वासुदेवःसर्वमितिबुद्ध्याअन्यमजानन्नित्यर्थः पूर्णदृष्टिः पूर्णेव्यापकेब्रह्मणिदृष्टिर्यस्यअतएवप्रसन्नःआत्मामनोयस्येति ॥ १२ ॥ मरणोत्सुकःकृतकृत्याःप्रतीक्षंतेमृत्युंप्रियमिवातिथिमित्युत्कंठितोयस्तीर्थेनिवसन्नेवम्रियते ॥ १३ ॥ अयोध्यादिसप्तमुक्तिक्षेत्राण्याह अयोध्येति ॥ १४ ॥

त्यक्त्वागृहंचयस्तीर्थेनिवसेन्मरणोत्सुकः ॥ म्रियतेमुक्तिक्षेत्रेषुसवैमोक्षमवाप्नुयात्॥१३॥अयोध्यामथुरामायाकाशीकांचीअवंतिका॥पुरीद्वारावतीज्ञेयासप्तैतामोक्षदायकाः ॥१४॥ इतितेकथितंतार्क्ष्यमोक्षधर्मंसनातनम्॥ ज्ञानवैराग्यसहितंश्रुत्वामोक्षमवाप्नुयात् ॥१५॥ मोक्षंगच्छंतितत्त्वज्ञाधार्मिकाःस्वर्गतिंनराः॥ पापिनोदुर्गतिंयांतिसंसरंतिखगादयः ॥ १६ ॥

मोक्षोपायमुपसंहरति इतीति ॥ १५॥ सकलग्रंथप्रतिपादितार्थमाह मोक्षमितिअत्रैवंप्रक्रिया तत्त्वज्ञानेनतुपुनरावृत्तिरहिताविदेहमुक्तिर्भवतीति श्रद्धादिधर्मैश्चस्वर्गभोगानंतरमावृत्तिः निषिद्धकर्मभिस्तुनरकभोगानंतरमावृत्तिः खगादयःपक्षिपशुकीटादयःक्षुद्रजीवास्तुसंसरंति अत्रैवपुनःपुनर्जन्ममरणेलभंतेइतिग्रंथार्थसंग्रहः ॥१६॥

पुनरपिमहदनुकंपयाश्रवणेच्छामाविष्करोति किमिति ॥ १७ ॥ सूतःशौनकंप्रतिगरुडस्यकृतार्थतामाह एवमितित्रिभिः ध्यानपरःअंतर्मुखवृत्त्यात्मतत्त्वानुभवपरायणएवाभून्नतुश्रवणेच्छाजातेत्यर्थः ॥१८॥ १९ ॥ २० ॥ इदानींग्रंथारंभेचग्रंथांतेग्रंथकर्तास्तवेद्धरिम् इतिसत्संप्रदाया

इत्येवंसर्वशास्त्राणांसारोद्धारोनिरूपितः ॥ मयातेषोडशाध्यायैःकिंभूयःश्रोतुमि
च्छसि ॥१७॥ सूतउवाच ॥ एवंश्रुत्वावचोराजन्गरुडोभगवन्मुखान् ॥ कृतांज
लिरुवाचेदंतंप्रणम्यमुहुर्मुहुः ॥ १८ ॥ भगवन्देवदेवेशश्रावयित्वावचोमृतम् ॥
तारितोऽहंत्वयानाथभवसागरतःप्रभो ॥१९॥ स्थितोस्मिगतसंदेहःकृतार्थोस्मि
नसंशयः ॥इत्युक्त्वागरुडस्तूष्णींस्थित्वाध्यानपरोऽभवत् ॥ २० ॥ स्मरणाद्दुर्ग
तिहर्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता ॥ यःपरयानिजभक्त्याददातिमुक्तिंसमांहरिः
पातु ॥ १२१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नुरोधेनग्रंथार्थमुद्घाटयन्हरिंस्तौतियःस्वनामस्मरणादेवप्रथमादिषडध्यायोक्तदुर्गतिंमन्वादिकोक्तप्रायश्चित्तंविनैवहरतीतिहर्तास्वपूजनमेवयज्ञस्तेनैवद्रव्ययज्ञातुरदानादिकंविनैवसप्तमादिन

वाध्यायोक्तसद्गतेर्दाताभवतीति किंच परयानिर्गुणसर्वधर्मोत्तमयानिजभक्त्यैवएतदध्यायोक्तत
त्त्वज्ञानंविनैवमुक्तिंददाति सहरिर्मांपातु जन्ममरणाद्रक्षतु ॥ १२१ ॥ इयंनौनिधिरामेणमयाटी

इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेभगवद्गरुडसंवादेमोक्षधर्मनिरूपणोनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ छ ॥ ॥

काकृतादरात् अनयारमयासार्धंप्रीयतांमधुसूदनः ॥ १ ॥ ॥ इति श्रीगरुडपुराणेटी
कायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इत्याख्यातंमयातार्क्ष्यसर्वमेवौर्ध्वदेहिकम् ॥ दशाहाभ्यंतरेश्रुत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १ ॥ इदंचामुष्मिकंकर्मपितृमुक्तिप्रदायकम् ॥ पुत्रवांछितदंचैवपरत्रेहसुखप्रदम् ॥ २ ॥ इदंकर्मनकुर्वंतियेनास्तिकानराधमाः ॥ तेषांजलमपेयंस्यात्सुरातुल्यंनसंशयः ॥ ३ ॥ देवताःपितरश्चैवनैवपश्यंतितद्गृहम् ॥ भवंतितेषांकोपेनपुत्राःपौत्राश्चदुर्गताः ॥ ४ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चैवेतरेपिच ॥ तेचांडालसमाज्ञेयाःसर्वप्रेतक्रियांविना ॥ ५ ॥ प्रेतकल्पमिदंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः ॥ उभौतौपापनिर्मुक्तौदुर्गतिंनैवगच्छतः ॥ ६ ॥ मातापित्रोश्चमरणेसौपर्णंशृणुतेतुयः ॥ पितरौमुक्तिमापन्नौसुतःसंततिमान्भवेत् ॥ ७ ॥ नश्रुतंगारुडंयेनगयाश्राद्धंचनोकृतम् ॥ वृषोत्सर्गःकृतोनैवनचमासिकवार्षिके ॥ ८ ॥ सकथंकथ्यतेपुत्रःकथंमुच्येदृणत्रयात् ॥ मातरंपितरंचैवकथंतारयितुंक्षमः ॥ ९ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रोतव्यंगारुडंकिल ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदायकंदुःखनाशनम् ॥ १० ॥ पुराणंगारुडंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम् ॥

शृण्वतांकामनापूरंश्रोतव्यंसर्वदैवहि ॥ ११ ॥ ब्राह्मणोलभतेविद्यांक्षत्रियःपृथि
वींलभेत् ॥ वैश्योधनिकतामेतिशूद्रःशुध्यतिपातकात् ॥ १२ ॥ श्रुत्वादानानि
देयानिवाचकायाखिलानिच ॥ पूर्वोक्तशयनादीनिनान्यथासफलंभवेत् ॥१३॥
पुराणंपूजयेत्पूर्वंवाचकंतदनंतरम् ॥ वस्त्रालंकारगोदानैर्दक्षिणाभिश्चसादरम्
॥ १४ ॥ अन्नैश्चहेमदानैश्चभूमिदानैश्चभूमिभिः ॥ पूजयेद्वाचकंभक्त्याबहुपुण्य
फलाप्तये ॥ १५ ॥ वाचकस्यार्चनेनैवपूजितोऽहंनसंशयः ॥ संतुष्टेतुष्टितांयामि
वाचकेनात्रसंशयः ॥ १६ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणेश्रवणफलं ॥ आसीद्वक्तापुराण
स्यश्रीशार्दूलमहीपतेः ॥ झुंझुणूनगरस्यापिमिश्रःश्रीसुखलालजी ॥ १ ॥ तस्य
श्रीहरिनारायणात्मजस्तत्सुतेनतु ॥ मायानौनिधिरामेणकृतोऽयंसारसंग्रहः ॥
॥ २ ॥ प्राचीनैर्यत्कृतःपूर्वंगारुडःसारसंग्रहः ॥ सतुनोबुद्धिदौर्बल्याज्ज्ञातस्त
स्मादयंकृतः ॥ ३ ॥ पुनरुक्तिंपरित्यज्यक्रमेणायंमयाकृतः ॥ बालानांसुखबो
धायनतुपांडित्यगर्वतः ॥ ४ ॥ अत्राप्रमाणंयत्किंचित्प्रमादाल्लिखितंमया ॥ विद्व

द्भिःसुविचार्यैवशोधनीयोऽनसूयिभिः ॥५॥ सारोद्धारोमयामूलैर्बहुग्रंथैर्यथाकृतः॥
तथैवानेकटीकाभिरुद्धृतःसारसंग्रहः ॥ ६ ॥ महाखेदान्मयातत्रयथास्थानंनियो
जितः ॥ प्राज्ञंविनाप्रयासंमेकोज्ञास्यतिविमूढधीः ॥ ७ ॥ विद्वानेवहिजानाति
वद्वज्जनपरिश्रमम् ॥ नहिवंध्याविजानातिगुर्वींप्रसववेदनाम् ॥ ८ ॥ येपूर्वंसं
ग्रहेमूढानैवजानंतियोग्यताम् ॥ तेकथंहिभविष्यंतिहर्षिताःपठनेऽस्यच ॥ ९ ॥
सारोद्धारमिमंमिश्राःपठंतुनपठंतुवा॥मयातुस्वीयबोधायकृतमेतन्नसर्वशः॥१०॥
मंगलंभगवान्विष्णुर्मंगलंगरुडध्वजः ॥ मंगलंपुंडरीकाक्षोमंगलायतनोहरिः ॥
॥ ११ ॥ लाभस्तेषांजयस्तेषांकुतस्तेषांपराजयः ॥ येषामिंदीवरश्यामोहृदय
स्थोजनार्दनः ॥१२॥ राजानःपरिपालयंतुवसुधांधर्मेस्थिताःसर्वदापृथ्वीकामदु
घाभवत्वविरलंवर्षंतुकालेघनाः ॥ ईर्ष्यामुज्झतुदुर्जनःपरगुणेष्वासज्जतांसज्जनः
सत्काव्यामृतवर्षिणीकविमुखेवाणीचिरंनंदतु ॥ १३ ॥ ॥ इतिश्रीगरुडपुराणे
स्वकृतश्लोकाःसमाप्ताः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

दर्ता नं ६६८३ मू-

गरुडपुराणस्याध्यायक्रमेणानुक्रमणिका.

अध्यायांकाः	विषयाः	श्लोकांकाः
१	ऐहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणम्	६०
२	यममार्गनिरूपणम्	८६
३	यमयातनानिरूपणम्	७१
४	नरकप्रदपापनिरूपणम्	१०४
५	पापचिन्हनिरूपणम्	५८
६	पापिनांजन्मादिदुःखनिरूपणम्	४३
	एवंषडध्यायैःपापगतिः ॥	
७	बभ्रुवाहनप्रेतसंवादः	६८
८	आतुरदानम्	११८
९	म्रियमाणकृत्यम्	४८
१०	दाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणम्....	१०४
११	दशगात्रविधिः	४२
१२	एकादशाहविधिः	८०
१३	सपिंडीशय्यापददाननिरूपणम्	१२३
१४	धर्मराजनगरनिरूपणम्	८६
१५	सुकृतिजन्माचरणनिरूपणम्	९४
१६	मोक्षधर्मनिरूपणम्	१२१

मूलसंख्या १२८७ सटीकासा ३१००

इदं पुस्तकं भगीरथात्मजहरिप्रसादेन पंडितद्वारा संशोध्य मुम्बय्याख्यराजधान्यां निर्णयसागराख्यमुद्रणयन्त्रालये मुद्रयित्वा प्राकाश्यं नीतम् ॥ विक्रमादित्यसंवत् ॥ १९४५ ॥

दर्ता नं - ६४४३
मू- ७.

यो पुस्तक दर्तागर्न ।

॥ इति सटीकं गरुडपुराणं समाप्तम् ॥